

**AVRUPA BİRLİĞİ KİMLİK
OLUŞUMUNA ÇÖZÜM OLARAK
AVRUPA BİRLİĞİ
ANAYASASI**

(Yüksek Lisans Tezi)

Özgül ARISOY

Kütahya 2010

T.C.
DUMLUPINAR ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
Kamu Yönetimi Anabilim Dalı

Yüksek Lisans Tezi

**AVRUPA BİRLİĞİ KİMLİK SORUNUNA ÇÖZÜM OLARAK
AVRUPA BİRLİĞİ ANAYASASI**

Danışman:
Prof. Dr. M. Sami DENKER

Hazırlayan:
Özgül ARISOY

Kütahya – 2010

Kabul ve Onay

Özgül ARISOY'un hazırladığı "Avrupa Birliği Kimlik Sorununa Çözüm Olarak Avrupa Birliği Anayasası" başlıklı Yüksek Lisans tez çalışması, jüri tarafından lisansüstü yönetmeliğinin ilgili maddelerine göre değerlendirilip oybirliği/oyçokluğu ile kabul edilmiştir.

...../...../2010

Tez Jürisi	İmza	
	Kabul	Red
Prof. Dr. M. Sami DENKER (Danışman)		
Yrd. Doç. Dr. Cantürk CANER		
Yrd. Doç. Dr. Feyzullah ÜNAL		

Prof. Dr. Ahmet KARAASLAN

Sosyal Bilimler Enstitüsü Müdürü

Yemin Metni

Yüksek lisans tezi olarak sunduğum “Avrupa Birliği Kimlik Sorununa Çözüm Olarak Avrupa Birliği Anayasası” adlı çalışmamın, tarafımdan bilimsel ahlak ve geleneklere aykırı düşecek bir yardıma başvurmaksızın yazıldığını ve yararlandığım kaynakların kaynakçada gösterilenlerden olduğunu, bunlara atıf yapılarak yararlanılmış olduğunu belirtir ve bunu onurumla doğrularım.

...../...../2010

Özgöl ARISOY

ÖZET

AVRUPA BİRLİĞİ KİMLİK SORUNUNA ÇÖZÜM OLARAK AVRUPA BİRLİĞİ ANAYASASI

ARISOY, Özgül

Yüksek Lisans Tezi, Kamu Yönetimi Ana Bilim Dalı

Tez Danışmanı: Prof. Dr. M. Sami DENKER

Ekim, 2010, 122 sayfa

Kendine özgü yapısı olan Avrupa Birliği, yirminci yüzyılda Avrupa'yı ve tüm dünyayı etkileyen iki dünya savaşının yarattığı felaketlerin bir daha yaşanmaması için düşünülmüş bir Birliktir. Avrupa Birliği zamanla kayda değer bir ilerleme göstererek gerek ulusal gerekse uluslar-üstü alanda etkilidir ve denetim yetkisine sahiptir. Uluslar-üstü güç haline gelen Avrupa Birliği başlangıçta altı kurucu ülkeden oluşurken genişleme süreciyle birlikte artan üye sayısı Birliğin revizyona gitmesini zorunlu hale getirmiştir. Bu durumda AB'nin kurumsal işleyişinin daha esnek ve şeffaf olmasını ve üye devletlerin Birliğe olan aidiyet duygularının artmasını AB Anayasası gerçekleştirebilecektir. Ancak Avrupa Birliği Anayasası'nın geçerliliği üye devletlerin iradesine dayanmaktadır. Bu çalışmanın amacı AB Anayasası ile AB kimliği arasındaki bağın tartışmaya açılmasıdır. Tarihsel süreç içerisinde edinilen deneyim ve bilgiler AB'nin geleceğini şekillendirmede önemli yer tutar. Bu doğrultuda AB kimlik oluşturma politikalarının tarihsel süreci ve AB Anayasası'nın oluşum sürecinde yaşananlar irdelenmektedir. Çalışma konusu olan "AB kimlik Sorununa Çözüm Olarak AB Anayasası" dört bölümde analiz edilmeye çalışılmıştır. İlk bölümde, genel anlamda kimliğin ne ifade ettiği, nasıl oluştuğu, oluşum sürecinde etken olan unsurlar ile AB ortak kimlik oluşturma ihtiyacının nereden kaynaklandığı açıklanmaya çalışılmaktadır. Çalışmanın ikinci bölümünde ise AB kimliği oluşumunda önemli bir yere sahip olan AB Anayasası ele alınmıştır. Üçüncü bölümde, sosyoloji ve hukuk bağlamında AB'nin AB kimliği oluşumu üzerindeki siyasi etkisi irdelenmektedir. Dördüncü bölümde ise, AB üye ülkelerin ulusal kimliklerinin ortak kimlik oluşturma çabalarında yarattığı sorunlar değerlendirilmektedir. Bu değerlendirmenin ardından AB Anayasası'nın Türkiye AB üyelik sürecinde oluşturduğu anayasal sorunlar üzerinde durulmuştur. Çalışma sonuç bölümünde genel bir değerlendirmeye son bulmuştur.

Anahtar Kelimeler: Avrupa, Avrupa Birliği, AB Anayasası, AB Kimliği

ABSTRACT**EUROPEAN UNION POLITY AS A SOLUTION TO EUROPEAN UNION
IDENTITY MATTER****ARISOY, Özgül****M. A. Thesis, Department of Public Administration****Supervisor: Prof. Dr. M. Sami DENKER****October, 2010, 122 pages**

The European Union which has a unique frame is an association has been thought for not to have been experienced the disasters which were created by two world wars never again. European Union is effective both in national and in international area by showing a thundering development and has supervision authorization. While the European Union which has become a supranational power was consisting of six founder country in the beginning, membership number has increased together with broadening period has made a reconsideration necessary. In this occasion, EU polity can implement EU's intuitional operation's becoming more flexible and more transparent and increasing of member nation's sense of belonging to the union. But validity of European Union is related to member nation's self control. Objective of this study is to open a discussion for the connection between EU polity and EU identity. The experiences and knowledge which are gained in a historical period hold a place while reconfiguring European Union's future. Accordingly, historical period of European Union's identity configuring policies and things which exist in the period of Eu's polity's configuring period are examined. The study subject "European Union polity as a solution to European Union identity matter" has been trying to analyze in four parts. In the first part, what an identity means in general meaning, how it is formed, factor elements in formation period and where a joint identity forming need arises from have been trying to be explained. In the second part of the study, The EU policy which has an important place in configuring Eu identity has been covered. In the third part, EU's political impact on Eu's identity formation has been covered. In the fourth part, EU member country's national identity's generated problems while generating a common identity has been covered. After this evaluation, EU's policy's generating constitutional matters in the period of Turkey's Eu membership period has been examined. The study has been ended by a general evaluation in the conclusion part.

Keywords: Europe, European Union, EU Polity, EU Identity

İÇİNDEKİLER

	<u>Sayfa</u>
ÖZET.....	v
ABSTRACT.....	vi
İÇİNDEKİLER	vii
TABLOLAR LİSTESİ.....	ix
KISALTMALAR	x
GİRİŞ	1

BİRİNCİ BÖLÜM

AVRUPA BİRLİĞİ VE AVRUPA BİRLİĞİ KİMLİĞİ

1.1. TARİHSEL PERSPEKTİFTE AVRUPA BİRLİĞİ	5
1.2. KİMLİK NEDİR?	8
1.3. AVRUPA BİRLİĞİ KİMLİĞİ OLUŞUM SÜRECİ.....	11
1.4. AVRUPA BİRLİĞİ KİMLİĞİ OLUŞTURULMA ÇABALARININ AVRUPA BİRLİĞİ'NİN YÖNETİM SİSTEMİNE SAĞLAYACAĞI KATKILAR	15
1.5. KÜRESELLEŞMENİN AVRUPA BİRLİĞİ KİMLİĞİNE ETKİSİ.....	17
1.6. AVRUPA BİRLİĞİ KİMLİĞİNİN AVRUPA BİRLİĞİ'NİN BÜTÜNLEŞMESİNDEKİ ROLÜ	22
1.7. AVRUPA BİRLİĞİ KİMLİĞİNİN OLUŞUM SÜRECİNDE KARŞILAŞILAN SORUNLAR.....	23
1.7.1. Kurumsal Sorun Olarak Zayıf Parlamento	23
1.7.2. Avrupa Birliği'nin "Öteki" ne Dayalı Kimlik Oluşturma Çabası	26
1.7.3. Avrupa Birliği Genişleme Sürecinin Getirdiği Sorunlar	28
1.7.4. Avrupa Birliği Kimliğinin Oluşumunda Kamusal Alan Sorunu	30

İKİNCİ BÖLÜM

AVRUPA BİRLİĞİ ANAYASASI

2.1. AVRUPA BİRLİĞİ'NİN ANAYASAL NİTELİĞİ.....	33
2.1.1. Tarihsel Açıdan Avrupa Topluluklarının Anayasal Niteliği	33
2.1.2. Avrupa Birliği Kurucu Antlaşmalarının Anayasal Niteliği.....	35
2.2. AVRUPA BİRLİĞİ ANAYASA TASLAĞI.....	36
2.2.1. Avrupa Birliği Anayasası'nın Oluşturulma Nedenleri	36
2.2.2. Avrupa Birliği Anayasa Taslağının Yapısı.....	38
2.2.3. Avrupa Birliği Anayasa Taslağının Hazırlanma Süreci	40
2.2.4. Avrupa Birliği Anayasa Taslağının Kabul Süreci	47

2.3. AVRUPA BİRLİĞİ ANAYASA TASLAĞINDA ÖNGÖRÜLEN DEĞİŞİKLİKLER	50
2.3.1. Kurumsal Değişiklikler.....	50
2.3.1.1. Bakanlar Konseyi.....	50
2.3.1.2. Avrupa Konseyi	53
2.3.1.3. Parlamento.....	55
2.3.1.4. Komisyon	57
2.3.2. İktidar Açısından Öngörülen Değişiklikler	60
2.3.3. AB Anayasa Taslağında Temel Haklar Alanında Yapılan Düzenlemeler ...	61
2.3.4. Öngörülen Diğer Tüm Değişiklikler	66
2.4. AVRUPA BİRLİĞİ ANAYASASI İLE AİHS İLE ARALARINDAKİ BAĞ.....	72
2.5. AVRUPA BİRLİĞİ ANAYASASI'NIN ORTAK KİMLİK YARATMA ÇABALARINA ETKİSİ	75

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

AVRUPA BİRLİĞİ KİMLİĞİ OLUŞTURMA ÇABALARININ SOSYOLOJİK VE HUKUKSAL BOYUTU

3.1. YURTTAŞLIK KAVRAMI.....	79
3.2. FARKLI SİYASAL SÜREÇLERDE ULUS ANLAYIŞINDAN AVRUPA BİRLİĞİ YURTTAŞLIĞINA	82
3.3. AVRUPA BİRLİĞİ'NDE ANAYASAL YURTTAŞLIK	84
3.4. HAKLAR BAĞLAMINDA YURTTAŞLIK.....	88

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

AVRUPA BİRLİĞİ ANAYASASI'NIN GETİRDİĞİ SORUNLAR

4.1. FARKLI KİMLİKLERİN BİR ARADA OLUŞUNUN YARATTIĞI SORUNLAR.....	93
4.2. ÜYE DEVLETLER AÇISINDAN BİRLİK HUKUKUNUN ÖNCELİĞİ SORUNU	95
4.3. BİRLİK İÇİNDE DEMOKRASİ SORUNU.....	98
4.4. AVRUPA BİRLİĞİ ANAYASASI'NIN TÜRKİYE'NİN AB ÜYELİĞİ SÜRECİNDE OLUŞTURDUĞU ANAYASAL SORUNLAR	101
SONUÇ	103
KAYNAKÇA	105
DİZİN	111

TABLÖLÄR LİSTESİ

	<u>Sayfa</u>
Tablo 2.1: AB'nin Üç Sütünü	67

KISALTMALAR

AB	Avrupa Birliği
ABD	Amerika Birleşik Devletleri
AET	Avrupa Ekonomik Topluluğu
AİHS	Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi
AK	Avrupa Konseyi
AKÇT	Avrupa Kömür ve Çelik Topluluğu
AP	Avrupa Parlamentosu
AT	Avrupa Toplulukları
ATA	Avrupa Toplulukları Antlaşması
ATAD	Avrupa Toplulukları Adalet Divanı
ATS	Avrupa Toplulukları Sözleşmesi
EURATOM	Avrupa Atom Enerjisi Topluluğu
NATO	North Athlantic Traty Organization
ODGP	Ortak Dış ve Güvenlik Politikası
YY	Yüzyıl

TEZ METNİ

GİRİŞ

Avrupa'yı ve tüm dünyayı etkileyen Birinci ve İkinci Dünya Savaşları'nın yarattığı felaketler sonucunda bir daha aynı felaketlerin yaşanmaması için Avrupa ülkelerinin liderleri barışın sürdürülebilmesinin tek yolu olarak ülkelerinin ekonomik ve siyasi yönlerden birleştirilmesini düşünmüşlerdir. Böylece Avrupa Birliği'nin oluşum süreci başlamıştır. Avrupa Birliği başlangıçta ekonomik bir birlik görüntüsü taşıyarak giderek siyasi oluşuma yönelmiştir. Başlarda Avrupa Birliği üyeliğine giriş için ekonomik kriterleri esas alan Birlik 1993 yılında strateji değiştirerek üyelik kriterlerinde değişikliğe gitmiş ve Kopenhag Kriterleri adı verilen kriterler üye olacak devletler için olmazsa olmaz kurallar olarak hayata geçirilmiştir.

Avrupa Birliği'nin kurucu ülkelerinden olan Almanya, Belçika, Hollanda, Fransa, İtalya ve Lüksemburg'un AKÇT (Avrupa Kömür ve Çelik Topluluğu) ve AET (Avrupa Ekonomik Topluluğu) ile başlatmış oldukları hukuksal süreç, daha sonra, gelişerek ve genişleyerek ekonomik ve idari alanları da kapsayacak biçimde bütünleşmeye doğru adım atmışlardır. Avrupa Birliği bugüne kadar kurucu anlaşmalar ve ek protokoller ile kurumsal yapısını ve AB ile üye devletlerarasında yetki paylaşımını belirlemiş, bunun yanı sıra AB kurumlarının birbirleriyle olan ilişkilerini anayasal normlar niteliğinde düzenlemiştir.

Bütünleşme sürecinde siyasi birlik olma yolunda attıkları en önemli adım ise AB Anayasası'dır. Anayasa, AB'nin temelini oluşturan kurucu anlaşmaları, ek protokolleri ve bugüne kadar olan tüm anlaşmaları tek bir metinde toplamaktadır. AB Anayasası Avrupa Birliği'nin önemli bir güç olmasını sağlayabilir. Başlangıçta az sayıda üye devletten oluşurken giderek üye sayısının artması hukuk alanında karar alma mekanizmasının esnek, etkin ve şeffaf olmasını güçleştirmiştir. Bu nedenle de AB Anayasası'na ihtiyaç duyulmuştur.

Bir Anayasa, iktidara ait bir iç hukuk işlemidir ve halk iradesinden kaynaklanıyorsa anlam kazanır. AB Anayasa Taslağı halk iradesinin aksine üye devletlerin iradelerinden kaynaklanmaktadır. Söz konusu Taslak üye devletlerin referandum ya da parlamento onay şekliyle onaylamaları sonucu geçerlilik kazanacaktır. Bu koşulda AB Anayasa Taslağı'na uluslararası antlaşma niteliği yüklenecektir.

Bir başka boyutta ele alındığında Anayasa Taslağı Birlik hukukuna anayasal nitelik kazandırmaktadır. Çünkü Anayasa Taslağı, iktidarın elde edilmesi, kullanılması, örgütlenişi ve temel hakların korunmasına ilişkin hükümleri tek bir metinde toplamaktadır. AB Anayasa Taslağı farklı ülkelerin hukuki yapılarının birleşmesiyle oluşturulacaktır.

Avrupa Birliği'nde tek bir ulus mevcut değildir. Ancak ortak değerler ve hedefler bağlamında bütünleşme içinde olan ulus-devletler vardır. AB kimliğini oluşturacak ulus-devletler ortak bir Anayasa etrafında bütünleşebilirler. Bütünleşmenin sağlanmasıyla da Avrupa coğrafi bir kavramın ötesinde, Avrupalı vatandaşların aidiyet bağı ile oluşturdukları kültürel bir birlik olabilir. Bu birlik aynı zamanda demokrasi ve hukuk ilkelerini benimseyen siyasi bir birlik haline de gelebilir.

Avrupa Birliği'nin üye sayısının artmasıyla oluşan karmaşıklığın giderilmesi için neler yapılacağı konusunda tartışmalar başlamıştır. Bu çerçevede AB revizyon yoluna giderek AB Anayasa Taslağı'nın hazırlanmasına karar verilmiştir. Avrupa Birliği Anayasa Taslağı'nın hazırlanma süreci 2000 yılında toplanan Nice Zirvesi'nde, Nice Antlaşması'nın eki olan "Avrupa Birliği'nin Geleceği Deklarasyonu" ile başlamıştır. Söz konusu Zirveyi takiben 15 Aralık 2001'de Laeken Zirvesi'nde Birliğin daha demokratik, daha saydam ve daha etkin olması adına Anayasa hazırlanması yönünde karar alınmıştır. Bunun üzerine Avrupa Konseyi, Avrupa Konvansiyonu'nu Avrupa'nın geleceği üzerine konuşmak için toplantıya davet etmiştir. Avrupa Konvansiyonu "Avrupa İçin Anayasal Antlaşma Taslağını" 2003 yılında AB Zirvesi'ne sunmuştur. Taslak, 29 Ekim 2004'te AB'ye üye ülkelerin hükümet başkanları tarafından imzalanmıştır. Bu Anayasanın 2006 yılının Mayıs ayına kadar onaylanması ve 2009 yılında da yürürlüğe girmesi planlanmıştır. Ancak 16 üye devlet, Anayasa taslağını referanduma sunacağını ve bir üye devletin dahi AB Anayasası'nı kabul etmemesi halinde Anayasa'nın hayata geçirilemeyeceği bildirmişlerdir. Bunun üzerine 29 Mayıs tarihinde Fransa'da ve 1 Haziran 2005 tarihinde Hollanda'da yapılan referandumlarda hayır oyunun çoğunlukta olmasıyla 27-28 Mayıs 2006 tarihlerinde AB üye ülkelerin Dışişleri Bakanları bir araya gelmiş ve üye ülkelerin Anayasa Taslağını kabul edip etmemeleri doğrultusunda birliğin yasal temelini 2009 yılında açıklığa kavuşturulması hususunda ortak görüş paylaşmışlardır.

Avrupa Birliği Anayasası aslında AB'nin her alanda bütünleşmesini isteyenlerle buna kuşkuyla bakanlar arasında uzlaşa oluşturan bir metin olacaktır. Birliğin bütünleşme ve genişleme stratejisine bağlı olarak üye sayısının artmasıyla esnek, şeffaf ve etkin bir karar alma mekanizmasına sahip olamayacağından kurumsal yapıda değişikliklere ihtiyaç duyulmuştur. Bu doğrultuda AB Anayasa Taslağı da AB kurumsal yapısındaki değişiklikleri de amaç edinmiştir. Anayasa Taslağı'nın bir diğer amacı da özgürlük, demokrasi, eşitlik, insanlık onuruna ve insan haklarına saygı ve hukukun üstünlüğü değerleri üzerinde AB kimliğini şekillendirmektir. AB heterojen bir yapıda olduğu için AB kimliğinin geleceği büyük ölçüde AB'nin üye devletleri tarafından benimsenmesine bağlıdır. Kimlik kavramı meşruiyet sorunuyla doğrudan bağlantılıdır. Dolayısıyla, bireyler kendi kimlikleri ile özleştirdikleri yönetimin iktidarını meşrulaştırırlar. AB'nin, Avrupa ülkeleri adına konuşabilen güç olabilmesi için AB'nin üye devletleri tarafından meşruiyet kazanması gerekmektedir. Bu da AB Anayasası'nın kabulü ve uygulanmasıyla mümkün olabilir. AB meşruiyet kazanması için ortak AB'nin kimliğine ihtiyaç vardır.

Bu tezin amacı, AB üye ülkeleri arasındaki bütünleşmenin sağlanabilmesi için önemli görülen AB Anayasası'nın ve AB kimliğinin, üye ülkeler üzerindeki etkilerini ve Avrupa Birliği'nin meşruluğu açısından önemini irdelemektir.

Başlığı "*AB Kimlik Sorununa Çözüm Olarak AB Anayasası*" olan çalışmamız dört bölümde incelenmiştir. İlk bölümde, genel anlamda Avrupa Birliği oluşum süreci ve AB kimliğinin tanımı, AB kimliğinin oluşum sürecinde karşılaşılabilecek engeller ve AB kimliğinin AB'ye sağlayacağı katkılar açıklanmaya çalışılmıştır. İkinci bölümde, Avrupa Birliği'nin Anayasal niteliği, AB Anayasa Taslağı'nın oluşturulma nedenleri, Taslağın hazırlık ve kabul süreci, AB Anayasa Taslağı'nın öngördüğü değişiklikler ve bunlarla birlikte AİHS ile AB Anayasa Taslağı arasındaki ilişkinin ortak kimlik oluşturma çabalarına etkisi analiz edilmeye çalışılmıştır. Üçüncü bölümde, sosyoloji ve hukuk bağlamında AB kimliği oluşumu analiz edilmiştir. Son bölümde ise AB Anayasa Taslağı'nın neden olduğu sorunlardan, bahsedilmiştir. Bu bölüm içerisinde AB'de farklı kimliklerin bir arada olmasının yarattığı sorunlar, Birlik hukukunun önceliği, AB'de demokrasi sorunu ve bunların yanı sıra Türkiye'nin AB'ne üyeliği sürecinde AB Anayasa Taslağı'nın etkisi konuları incelenmiştir.

BİRİNCİ BÖLÜM

AVRUPA BİRLİĞİ VE AVRUPA BİRLİĞİ KİMLİĞİ

1.1. TARİHSEL PERSPEKTİFTE AVRUPA BİRLİĞİ

Avrupa'nın bütünleştirilmesine yönelik planlar 19.yy'a kadar sadece düşünce olarak kalmıştır. 19.yy Avrupa'daki bütünleşme çabalarının ilerideki dönemlerde zemin bulduğu yüzyıl olmuştur. Bütünleşme çabalarına rağmen I.Dünya Savaşı'nın ortaya çıkması engellenememiştir. Savaş sonrası ortaya çıkan insan kaybı ve ekonomik çöküş Avrupa ülkelerinin bütünleşme çabalarına hız kazandırmıştır. Ancak savaş sonrası dönemde de bütünleşme sağlanamamıştır. Bu süreçte dünyadaki tüm birlik kurma çabalarını destekleyerek evrensel barış ortamı oluşturmayı amaçlayan Pan-Avrupa Hareketi ortaya çıkmıştır. Ne var ki bu dönemde Avrupa ülkeleri arasındaki düşmanlığın bitmesi için birlik kurma çabaları olumlu sonuç vermemiştir.¹

I.Dünya Savaşı'nın sonrasında olduğu gibi 1929 yılında Büyük Buhran olarak da adlandırabileceğimiz ekonomik kriz de ülkeleri sadece kendilerini düşünmeye sevk etmiştir. Çünkü, Avrupa ülkelerinin güvenleri sarsılmış ve bütünleşmeye karamsar bakmaya başlamışlardır. Bu dönemde özellikle Almaya da milliyetçilik duygusu artmıştır.² Ekonomik krizden dolayı zor durumda olan Almanya, Versay Antlaşması'nı kabul ederek Faşist ve Nazi saldırılarına da maruz kalmıştır. Bu saldırıların sonucunda Nazilerin iktidarı ele geçirmeleri Avrupa ülkelerinin bütünleşme çabalarını engellemiştir.³ Tüm bu yaşananlarda II. Dünya Savaşı'nın çıkmasında etkili olmuştur. I. Dünya Savaşı gibi II. Dünya Savaşı da Avrupa ülkelerini ekonomik çöküşe uğratmıştır. Dünyanın tamamında etkili olan iki büyük savaş hem ülkelerin kendi içlerinde hem de diğer ülkelerle aralarındaki ilişkilerde sıkıntılara neden olmuştur. Bu sıkıntıların çözümü de bütünleşmenin sağlanması olarak görülmektedir. Ülkelerin bütünleşmedeki amaçları, aralarındaki çatışmayı en aza indirmenin yanı sıra birlik olup her alanda güçlenmektir.⁴

Bütünleşme çabalarına II. Dünya Savaşı sonrasında da devam edildiğini Benelux Birliği göstermektedir. Avrupa ülkelerinden olan Belçika, Hollanda ve Lüksemburg ülkelerinin isimlerinin İngilizce karşılıklarında (Belgium, Netherlands, Luxembourg) ilk hecelerinin birleşmesinden oluşan Benelux Birliği 18 Temmuz 1932

¹ Ümit Güner, (2008), *Ekonominin AB'si*, Ekin yayınevi, Bursa: ss.4-5.

² İrfan Kaya Ülger, (2003), *Avrupa Birliği El Kitabı*, 1. Baskı, Seçkin Yayınları, Ankara: ss.96-97.

³ Sabir Aydın, (2008), *Siyasi ve Hukuki Olarak Avrupa Birliği*, Asil Yayıncılık, Ankara: s.69.

⁴ Veysel Bozkurt, (1993), *Avrupa Birliği*, Ezgi Kitapevi Yayınları, Bursa: s.5.

tarihinde Ouchy Antlaşması ile kurulmuştur. Bu üç ülke arasında 5 Eylül 1944 yılında Gümrük Birliği Antlaşması imzalanmış. Bu antlaşma 1 Ocak 1948'de yürürlüğe girmiştir. Böylece üç ülke arasında ortak gümrük tarifesi kabul edilmiştir. Benelux Birliği AB'yi oluşturan toplulukların öncüsüdür. Ancak Benelux Birliği küçük bir alanla sınırlı kalmıştır.⁵

Tüm Avrupa ülkelerini kapsayamayan Benelux Birliği'nin yerine II. Dünya Savaşının ünlü isimlerinden olan Churchill Avrupa'da birliğin kurulabilmesi için öncelikli adım olarak Avrupa Konseyi'nin kurulmasını öngörmüştür. Bunun üzerine 5 Mayıs 1949 tarihinde Avrupa Konseyi kurulmuştur.⁶ Avrupa Konseyi'nin kurulmasıyla hedeflenmiş olan, kararların oybirliği ile alınması hedeflenmiştir. Ancak, oybirliği esası tam anlamıyla uygulanamamıştır. Bu durumun oluşmasında İngiltere'nin Avrupa Konseyi üzerindeki baskısı etkili olmuştur. Ancak İngiltere'nin II. Dünya Savaşı sonrasında gücünün azalması, İngiltere'yi ABD ile işbirliği yapmak zorunda bırakmıştır. Bu işbirliğiyle Başkan Roosevelt ve Başkan Truman yönetimleri ABD'yi II. Dünya Savaşından güçlenmiş bir şekilde çıkarmışlar ve Avrupa Konseyi, ABD'nin üstünlüğünü gerçekleştirecek şekilde yapılandırmışlardır. Bu yapılanmada Truman Doktrini önemli bir paya sahiptir. Askeri, mali ve ekonomik planlar Truman Doktrini kapsamında ilk olarak askeri alanda başlamıştır. Truman Doktrini ile amaçlananlar sermayeyi ulusallıktan çıkarmak ve Türkiye'yi tampon bölge haline getirerek Yunanistan'da yönetime sosyalistlerin hakim olmasını engellemektir. Kısacası Truman Doktrini askeri ve ideoloji güdülerini içermektedir.⁷

I.Dünya Savaşı sonrasında ekonomi alanında durgunluğun yaşandığı dönemde ABD'nin ihtiyaç duyduğu kapitalist sistemi oluşturma çabaları devam etmiştir. Bu çabaları doğrultusunda Avrupa ülkelerine ekonomik yardım planları yapılmıştır. Yardım planlarıyla hedeflenen kapitalist sistemin güçlendirilmesi ve ABD sermayesinin serbest dolaşımını sağlamak amacıyla 1947'de Marshall Planı hazırlanmıştır. Marshall yardımları ekonomi birliği ve gümrük birliğini sağlama amacının yanı sıra Avrupa ülkeleri arasında iletişim kurularak her alanda birlik oluşumunu hızlandırma amacı da

⁵ İrfan Kaya Ülger, (2005), *Avrupa Birliği'nin ABC'si*, 3. Baskı, Sinemis Yayınları, Ankara: s.20; Bozkurt, a.g.e., ss.34-35.

⁶ Ercüment Tezcan, (Kasım 2005), *Avrupa Birliği Kurumlar Hukuku*, 2. Baskı, Uşak Yayınları, Ankara: ss.59-61.

⁷ A. Öner Pehlivanoğlu, (2004), *Ortadoğu ve Türkiye*, 1. Baskı, Kastaş Yayınevi, İstanbul: s.269.

taşımaktadır. Tüm Avrupa ülkelerini kapsayacak olan Marshall Planı bu sürecin sonucunu oluşturmuştur.⁸

Marshall yardımlarının Avrupa ülkeleri arasında dağıtımının eşitlik ilkesi ışığında organize edilmesi için Avrupa Ekonomik İşbirliği Teşkilatı adında bir örgüt kurulmuştur. Örgütün kurulmasıyla ülkeler arasında ayrımcılık yapılmayacak ve böylece üye ülkeler arası bütünleşme düşüncesi netlik kazanarak ve karamsar bakış açısından çıkılacaktır. Ancak Marshall Planı ile varılmak istenen hedefe Avrupa sistemine dahil olmak isteyen Almanya ile Fransa arasında yaşanan çatışmalar ve böyle bir yardımı kabul etmeyen İngiltere nedeniyle ulaşılamamıştır.⁹ Buradan da anlaşılacağı üzere Marshall yardımlarıyla açıkça kolektif birliğe ihtiyaç duyulmuştur. Avrupa Birliği üye ülkeleri arasında bütünleşmenin sağlanmasında öncelikle ekonomik işbirliği önemli rol oynamaktadır. Bunun göstergesi olarak Schuman Planı gösterilebilir. Çünkü, 9 Mayıs 1950 tarihinde Fransız Dışişleri Bakanı Robert Schuman'ın adı ile anılan Schuman Planı bütünleşmenin sağlanmasında kullanılan araçların yanlış olduğunu belirterek savaş sanayisi ana maddelerinin kontrolünün ulus üstü otoriteye verilmesini uygun görmüştür.¹⁰ Schuman Planı'nın arkasında bulunan Eski Milletler Cemiyeti Genel Sekreteri Jean Monnet'in tasarısı barışın kurulabilmesi için Fransa ile Almanya arasında dostluğun kurulmasını şart koşmuştur. Avrupa da süren Fransa- Almanya çekişmesinin sonlandırılması için Schuman Planı'na göre ortak kömür ve çelik üretiminin ulus-üstü otoriteye devredilmesi gerektiğini Monnet düşünmüştür. Bu düşüncesi doğrultusunda Avrupa Kömür ve Çelik Topluluğunun kurulmasını teklif etmiştir. Bunu izleyen süreçte 9 Mayıs 1950 tarihinde Avrupa Kömür ve Çelik Topluluğu (AKÇT) kurulmuştur.¹¹

AKÇT, Almanya, Belçika, Hollanda, Fransa, İtalya ve Lüksemburg olmak üzere altı üyeden oluşmaktadır. AKÇT Avrupa'nın ilk uluslar üstü kurumudur. Roma Antlaşması ile AKÇT'nin kapsama alanı genişletilerek Avrupa Ekonomik Topluluğu

⁸ Ülger, a.g.e., s.205; Bozkurt, a.g.e., ss.35-37.

⁹ Ülger, a.g.e., s.205; Pehlivanoğlu, a.g.e., s.298.

¹⁰ Ünal Tekinalp ve Gülören Tekinalp, (2000), *Avrupa Birliği Hukuku*, 2. Baskı, Beta Yayınevi, İstanbul: s.5; Güner, a.g.e., ss.11-12.

¹¹ Avrupa Birliği Genel Müdürlüğü, (Ekim 1999), *Avrupa Birliği ve Türkiye*, Ankara: s.10; Ülger, a.g.e., s.156.

(AET) ve Avrupa Atom Enerjisi Topluluğu (EUROATOM) kurulmuştur.¹² İlerleyen zamanlarda da her ikisini de kapsayan AET kullanılmıştır. AET ile gümrük ve iktisadi işbirliğinin yanı sıra ortak politikaların yürütülmesi hedeflenmiştir. AET Roma Antlaşması ile yıkıcı rekabetin ve milliyetçiliğin son bulması için kurulmuştur.¹³ Başta amaç ekonomik birlikken devamında birliğin amacı siyasi, sosyal ve kültürel alanlara da yayılmıştır. Ancak 1990'lı yıllara kadar kültürel anlamda bütünlük sağlanamamıştır. Siyasi bütünleşme sonucu AET'nin adı değiştirilerek Avrupa Toplulukları (AT) olmuştur. 1992 yılında Maastricht Antlaşması farklılıklar içinde sosyal, kültürel ve siyasi birlik oluşturmak amacıyla yapılmıştır. Bunun sonucunda da Avrupa Topluluğu (AT) adı Avrupa Birliği (AB) olarak değiştirilmiştir.¹⁴ Bu sürecin devamında Avrupa'nın tarihine, kültürüne, siyasi düşüncelerine ve AB Anayasası'na yönelik çalışmalar teşvik edilmiştir.

1.2. KİMLİK NEDİR?

Dünyada en çok tartışılan kimlik kavramı Batı dillerinde Latincenin “idem” kökünden türetilen “identite” sözcüğünden gelen bir kavramdır. Bu kavram aynılığı ifade etmektedir. Türkçe de kimlik kavramı en sade biçimde, bireylerin ve sosyal grupların “kimsiniz, kimlersiniz?” sorularına verdikleri cevaplar olarak tanımlanabilir.¹⁵

Kimlik toplumsal bir olgudur. Kimlik kavramının altında yatan unsur karşıtlık, farklılıktır. Kimlik insanlara kendileri tarafından değil karşıtları tarafından verilir. İnaç'ın da Derrida'dan aktarmış olduğu gibi “*Tüm kimlikler ancak farklılıklarıyla var olabilir. Hiçbir kimse yoktur ki kendisinin ötekisi olmasın.*”¹⁶ Söz konusu aktarımdan da anlaşılacağı gibi kimliklerin belirleyicileri tek başlarına bireyler değildir. Kimlik olgusu ve oluşumu kendilerine göre farklı anlamına gelen ötekilik kavramıyla ortaya çıkmaktadır. Zira kimlik farklılıklardan doğmaktadır. Ben ve öteki ayrımı bütün kimlik kategorilerinde bulunmaktadır. Toplumsal hayatın başlangıcından beri toplumlar kendilerini diğer toplumlardan farklı olan yönlerine göre tanımlarlar. Örneğin;

¹² Tekinalp ve Tekinalp, a.g.e., s.8.

¹³ Bozkurt, a.g.e., s.73.

¹⁴ Rıdvan Karluk, (2005), *Avrupa Birliği ve Türkiye*, Beta Yayınları, İstanbul: s.10; Güner, a.g.e., s.18.

¹⁵ Bozkurt Güvenç, (1996), *Türk Kimliği*, 4. Baskı, Remzi Kitapevi, İstanbul: s.3.

¹⁶ Hüsamet'in İnaç, (Mart 2005), *AB'Entegrasyon Sürecinde Türkiye'nin Kimlik Problemleri*, (Akt.), Adres Yayınları, Ankara: s.16.

Yunanlılar ve Ermeniler kimliklerini Türkleri “öteki” olarak görmeleriyle oluşturmuşlardır.¹⁷ Kimlik tanımlarının, ötekilik kavramına göre yapılması kimliğin olumsuz bir biçimde nitelendirilmesine de yol açabilir. Dolayısıyla bu da kimliğin iki sürecini ortaya çıkarır. Bu süreçlerden ilki içine alıcı süreç, ikincisi ise onun karşıtı olan dışlayıcı süreçtir. Bir taraftan benzer özelliklere sahip bireyleri bir araya toplarken diğer taraftan da farklı özelliklere sahip olanları kendilerinden ayrı “öteki” olarak adlandırarak farkında olmadan kendilerinden farklı bir kimlik altında toplamaktadırlar. İnsanların birbirine kıyaslanacak özellikleri olmayıp aynı özellikleri taşımış olsalardı kimlik diye bir şey olmazdı. Kısacası kimlik farklılıktan doğmuştur.

Kimlikler aynı zamanda tarihsel ve sosyal süreç içerisinde oluşurlar. Bu süreç bireylerin hem bireysel hem de toplumsal ilişkilerini etkilemektedir. İnsanların farklı iklimler ve coğrafyalarda bulunmaları farklı kimliklerin ortaya çıkmasına sebep olmuştur. Aynı zamanda bireyin toplumsal hayattaki rolü ve ilişkileri değiştikçe kimliği de değişme göstermektedir.¹⁸ İnsanlar hayatları boyunca kimlik değişimi yaşamaktadırlar. Bunlar etnik sınıf, cinsiyet ve uygarlık gibi unsurlardan dolayı oluşturulan kimliklerdir. Kimliklerin çoğul olmasından dolayı sınıflandırmaya gereksinim duyulmuştur. Smith’in de yapmış olduğu gibi kimlik sınıflandırmasını şu şekilde yapabiliriz. İlk olarak cinsiyet kimliği, söz konusu kimlik evrensel ve sabit niteliklidir. İkincisi ise kimlik belirlenmesinde coğrafi sınırları benimseyen bölgesel kimliktir. Ancak bu kimlik türünde şöyle bir sorun vardır. Bölgeler zaman ve mekâna göre değişebilmektedir. Bu durum da bölgesel kimliğin belirlenmesini zorlaştırmaktadır. Sosyo-ekonomik açıdan insanların birlik oluşturma düşüncesine dayanan kimlik türü de sınıf kimliğidir. Söz konusu kimlik türü sosyo-ekonomik alandaki farklılıklar nedeniyle toplumda kutuplaşmaları meydana getirerek oluşur. En son kimlik sınıflandırmamız ise etnik kimliktir. Bu kimlik oldukça etkin ve geniş kapsamlıdır. Genellikle din unsurunu önemser.¹⁹

Belirli bir topluluk Smith’in yapmış olduğu kimlik sınıflandırmasındaki kimlik türlerini bünyesinde barındırabilir. Ancak bir grubun ötekilerden farklı olan kendine ait

¹⁷ Emel Baştürk Akca, (2007), *Kimlik, Medya ve Temsil*, (Der.), 1. Baskı, Nobel Yayınları, İstanbul: ss.2-3.

¹⁸ Güvenç, a.g.e., S.7.

¹⁹Smith, M., (1996), *The European Union and a Changing Europe: Establishing the Boundaries of Order*, *Journal of Common Market Studies*, Number: 34, pp.16-28. (Akt.), Adres Press, Ankara: s.24.

özellikleri ve aidiyetlik duygusunu taşıyan kimlik türü, kolektif kimliği oluşturur. Kolektif kimlikten söz edilebilmesi için sosyal bir gruba ihtiyaç vardır. Bu kimlik sınıflandırmasına kişisel, ulusal ve kültürel kimliklerde eklenebilir. Kişisel kimlik, bireylerin üyesi oldukları gruba göre kazandıkları kimlik türüdür.²⁰ Ulus devlet sınırları içerisinde yaşayan yurttaşlar ulusal kimlik oluşturmuşlardır. Bu kimlik ulus devlete meşruluk sağlayan kolektif bir kimliktir. Kimlik tanımlamasını kültür unsuruna göre yapacak olursak karşımıza bir devlet içerisinde birden fazla ulusun yan yana yaşaması ile oluşan kültürel çeşitlilik çıkar. Kültürel çeşitliliğe örnek olarak da bünyesinde Kızılderilileri, Meksika kökenlileri ve Hawaii yerlilerini barındıran Amerika Birleşik Devletlerini verebiliriz.²¹

Delanty ve Rumford ise bireysel, kolektif ve sosyal kimlikler olarak üçlü bir sınıflandırmadan bahsetmektedirler. Kolektif kimlik, belirli bir topluluğun kendine ait özelliklerinden dolayı tekil taşıdığı yönündeki bilinci ve aidiyet duygusudur. Kolektif kimlik basit bir şekilde bireysel kimliklerin toplamı değildir, belirli bir grubun kendini tanımlamasıdır. Kolektif kimliğin oluşabilmesi için sosyal bir grubun ve kolektif bir birlikteliğin bir arada bulunması gerekir. Kolektif kimlik birtakım semboller, sanat eserleri, töreler, alışkanlıklar, yaratılan değerler, inançlar ve geçmişin mirası sayılan kolektif benlikten hareketle inşa edilerek oluşmaktadır.²²

Farklı kimliklerin bir arada olması zamanla kimliği belirleyen unsurun ve kimlik türlerinin etkin olma durumları değişebilir. Farklı dönemlerde farklı kimlikler etkin durumda olabilir. Örneğin; Avrupa kimliğini önceleri belirleyen unsur Hıristiyanlıktı yani dini kimlikken, modern dönemde Avrupa'da kültürün ön plana geçmesiyle ulusal kimlikler etkin duruma gelmiştir. Etkin kimlikler zamanla değişebildiği gibi kimlikler arası geçişler de mümkündür. Şöyle ki, bir ülke içinde kimliğin tanımlamasında coğrafi bölge ya da sınıf belirleyici olabilirken ülke dışına çıkıldığında belli bir gruba üyelik ya da belli bir etnik gruba ait olarak kimlik

²⁰ Nuri Bilgin, (1994), *Sosyal Bilimler Kavşağında Kimlik Sorunu*, 1. Baskı, Ege Yayınları, İzmir: ss.53-55; Güvenç, a.g.e., s.4.

²¹ Will Kymlicka, (1998), *Çokkültürlü Yurttaşlık; Azınlık Haklarının Liberal Teorisi*, (Akt.), 1. Baskı, Ayrıntı Yayınları, İstanbul: s.39.

²² Gerard Delanty ve Chris Rumford, (2005), *Rethinking Europe-Social Theory and The Implications of Europeanization*. TJ International Ltd., Great Britain: p.53.

tanımlaması yapılabilir. Bazen de toplumsal hayatta aile ya da cinsiyet belirleyici unsurdur bu da kimliğe süreklilik ve dönüşüm kazandırır.²³

Bireyleri birbirine bağlayan kimlik kavramı, sosyal hayatta önemli bir yere sahip olmakla beraber hem bireysel hem de toplumsal hayatta ki ilişkileri etkilemektedir. Bireylerin toplumda kabul edilirlilik kazanmasında, tutum ve davranışlarının belirlenmesinde ve topluma karşı aidiyetlik ve güvence duygusunu kazanmada kimlik hayati rol oynamaktadır.

1.3. AVRUPA BİRLİĞİ KİMLİĞİ OLUŞUM SÜRECİ

Avrupa teriminin kökeni ilk çağlara kadar uzanmaktadır. Sami dillerdeki “güneşin battığı taraf” anlamına gelen “Erep” ya da “İrib” kelimesi Fenikelilerden Yunanlılara geçmiş ve “Europea” şeklini almıştır.²⁴

Avrupa, Eski Yunan mitolojilerinde, güneşin battığı topraklar ve Phoneix’in kız kardeşinin adı anlamına gelmektedir. Avrupa’nın, kadın ismi olarak kullanılması, bu kavrama gizem katarak, insanların hayranlık duymasına sebep olmuştur. Rivayete göre, Fenike (Lübnan) kralı Agenor’un kızı olarak bilinen Europea Yunan tanrılarının kralı Zeus tarafından kaçırılmıştır. Zeus boğa kılığında girerek onu Girit’e götürmüş ve bu ikisinin orada birleşmelerinden, medenileştirici ve yasa yapıcı kral, ölümünden sonrada Hades’teki üç yargıçtan biri olan Minos doğmuştur. Avrupa kavramı ilk önce mitler ve efsaneler dünyasına ait bir kelime olarak ortaya çıkmışken daha sonra coğrafi bir kelime olarak kullanılmaya başlanmıştır.²⁵

Avrupa’nın sınırları coğrafya unsuruna göre kesin olarak bilinmemektedir. Avrupa, Avrasya anakarasının bir ucunu oluşturur. Topraklarının bileşim ve oluşum bakımından geniş bir çeşitlilik gösteren doğası Avrupa’nın en karakteristik özelliklerinden biridir. Diğer yandan bu özelliği belli coğrafi faktörlerle birleşmeye katkıda bulunmuştur. Birleşme sonrasında coğrafi unsurlara göre sınırlarının tam olarak belirlenememesi, bireylerin taşıdıkları ortak özelliklere göre Avrupa’nın şekillenmesine

²³ İnaç, a.g.e., ss.18-20.

²⁴ Ali Yiğit, (2000), Avrupa’nın Sınırları ve Türkiye’nin Avrupa’ya Göre Konumu, *Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, Cilt:10, Sayı:2, Elazığ: s.38.

²⁵ Gerard Delanty, (Ekim 2004), *Avrupa’nın İcadı*, Hüsamettin İ. (Çev.), Adres Yayınları, Ankara: s.27; Jacques Le Goff, (2008), *Avrupa’nın Doğuşu*, M. Timuçin B. (Çev.), 1. Baskı, Literatür Yayıncılık, İstanbul: s.9.

ve sınırlarının bu çerçevede çizilmesine neden olmuştur. Avrupa kıtasında olmayıp da kendilerini Avrupa'ya ait hissedebilen ülkelerde vardır. Örneğin; İngiltere, Afrika'ya yakın Malta ile Orta Doğu'daki Kıbrıs Avrupa olarak adlandırılan bölgenin sınırları içinde görülür çünkü bu ülkeler kendilerini Avrupa'ya ait hissetmektedirler.²⁶

Antik dönemden başlayarak günümüze doğru baktığımızda Avrupa olarak adlandırılan toprak parçası coğrafi olarak Girit adası ve tüm Yunanistan'ı kapsamaktadır. Ancak kültürel olarak bakıldığında, Eski Yunan uygarlığı Aydınlanma dönemine kadar kendisini Avrupa'ya ait görmemiştir. Eski Yunan kentleri dolaylıda olsa Aydınlanma çağı sonrası Avrupa kültürünü etkilemiştir. Modern Avrupa'nın algılayış tarzına Eski Yunan düşünürlerinden Sokrates, Platon, Aristoteles'in rasyonel tarzda önemli katkıları vardır. Aynı dönemin bir başka aktörü olan Roma İmparatorluğu'na bakıldığında, Roma da kendisini Avrupalı olarak görmemesinin yanı sıra kendi topraklarını da Akdeniz havzasıyla sınırlandırmıştır. Roma İmparatorluğu'nun, Akdeniz'i bir iç göl haline getirmesiyle Avrupa olarak adlandırılan coğrafyada da Roma kültürü hakimiyeti başlamıştır. Eski Yunan ve Roma İmparatorluğu'nda var olan laik anlayış, mevcut dinlerin rasyonel ortamda bireylere özgürce inançları doğrultusunda Tanrılarını seçme olanağı tanımıştır. Ancak bu laik anlayışın etkilerinin açığa çıkması için Aydınlanma dönemini beklemek gerekecektir. Bunun öncesinde 3. yy'da Roma İmparatorluğu'nun zayıflamasıyla Hıristiyanlık resmi din haline gelmiştir. Bu dönemde Avrupa kimliğini belirleyen unsur Hıristiyanlık olmuştur.²⁷

5. ve 6. yüzyıla baktığımızda Avrupa da Hıristiyanlık dışındaki dinler yasaklanmıştır. Böylece Avrupa üzerinde Hıristiyanlık kök salmaya başlamıştır. Bu durumda yetkileri zayıflayan krallar, dini yönetimle siyasi yönetimin el değiştirmesinin gerekliliğini savunmuşlardır. Din adamlarıyla, krallıklar arasındaki çatışma Aydınlanma dönemiyle son bulmuştur. Hıristiyanlık dini tarafından öteki olarak adlandırılan İslamiyet Avrupa da Hıristiyanlığın güçlü bir kimlik olarak ortaya çıkmasında önemli bir rol oynamıştır. Hıristiyanlar tarafından kutsal sayılan mekânların Türklerin elinde bulunması ise Avrupa kimliğini pekiştirici bir rol oynayan Haçlı Seferlerine zemin

²⁶ Deniz Altınbaş, (Ekim 2006), Avrupa Kimliği, *Avrasya Stratejik Araştırmalar Merkezi*, Ankara: s.8; Goff, a.g.e., s.8.

²⁷ Erhan Akdemir, (2009), 11 Eylül 2001, 11 Mart 2004, 7 Temmuz 2005 Terörist Saldırılarından İslam'ın Avrupa'da Algılanışı, *Ankara Avrupa Çalışma Dergisi*, Yıl: 2009, Sayı:1, Ankara: s.7.

hazırlamıştır. Haçlı Seferleri İslam karşıtlığı sayesinde Avrupa'nın bir araya gelmesini sağlamıştır. Yaklaşık 15. ve 16. yy'a kadar Hıristiyanlık Avrupa kimliğinin belirleyici unsuru olarak rol oynamıştır. Günümüzün Avrupa Birliği'nde ise Avrupa kimliğini Hıristiyanlık değil Aydınlanma sonrası geliştirilen değerler etkilemektedir.²⁸

Modern Avrupa varlığını asıl Aydınlanma dönemi ve sonrasına borçludur. Aydınlanma sonrasında geliştirilen değerler; bireysel özgürlük, ifade özgürlüğü, hümanist bir yaklaşımla eşitlik anlayışı, demokratik yönetim şekli ve iktisadi özgürlük gibi dünyevi değerlerdir. Hıristiyanlık dünyevi değerleri önemsemezken Aydınlanma döneminde Hıristiyanlığın zayıflamasıyla beraber bu anlayış değişmiş ve dinsel anlamda değerler ikinci plana atılmıştır. Böylece sosyal ve siyasal hayat dinden soyutlanmıştır. Rönesans ve Revizyon süreciyle birlikte de uhrevi iktidarın yerine yavaş yavaş dünyevi iktidarın geçmesi Avrupalılık fikrini yükselişe geçirmiştir.²⁹ Ortaçağ Avrupa'sını belirleyen en önemli özellik feodalite iken aydınlanma döneminde birey özgür bir varlık halini almıştır. Amerika ve Fransız Devrimleri ile birey yönetimde belirleyici konuma gelmiştir. Bireyin hukuki anlamda eşit olması Aydınlanma dönemi sonrası Avrupa'da ki anayasal düzenlemeler sayesinde gerçekleşmiş ve birey özgürlüğünü güvence altına almıştır. Aydınlanma döneminde dünyevi değerlerin, dini değerler önüne geçmesiyle bireylere düşüncelerini özgürce ifade etme yolları açılmıştır. Söz konusu dönemde ifade özgürlüğü birey için vazgeçilmez bir hak olarak ilan edilmiştir.³⁰ Aydınlanma dönemiyle birlikte birey hukuki anlamda üstünlük sağlamıştır.

Aydınlanma dönemi aynı zamanda hümanizm düşüncesinin oluşmasına zemin hazırlamıştır. Din merkezli devlet sistemi yerini insan merkezli siyasi düzene bırakmıştır. Hümanizm, insanın dünyadaki yeri ve Tanrılarla olan ilişkisini sorgulamaktadır. Sorgulamalar sonucunda bireyler kendi dinlerini seçme özgürlüğünü kazanmışlardır. Hümanizm sayesinde tarih dinin hegemonyasından kurtulmuştur.³¹

Aydınlanma döneminde kimliği belirleyen unsurlar modern dönemde değişerek yerini ulus devlete bırakmıştır. Rasyonalizm ve hümanizm de ulus bilincinin

²⁸ Klaus Eder, (2005), *Collective memory and European identity*, Ashgate Publishing Company, Germany: p. 4; Onur Bilge Kula, (2006), *Avrupa Kimliği ve Türkiye*, 1. Baskı, Büke Kitapevi, İstanbul: s.56.

²⁹ Delanty, a.g.e., s.108.

³⁰ Kula, a.g.e., s.101.

³¹ İnaç, a.g.e., s.138.

oluşmasında etkili olmuştur. Ulus devlet bir taraftan Avrupa kimliğinin oluşumunu hızlandırırken diğer taraftan da laik bir kimlik oluşturmaktadır.³² Ulus devlet kavramıyla başlayan laiklik anlayışı Avrupalıların Hıristiyan olmayan toplumlarla ilişki kurmalarını kolaylaştırmıştır. Bu sayede Avrupa kimliği hem tanımlanmış hem de yerelleşmeye başlamıştır.

AET ile başlatılan Avrupa değerlerini korumak ve bu değerler doğrultusunda faaliyet göstermek Avrupa fikri ve kimliği, sanat eserleri, okul kitapları gibi araçlarla oluşturulmaya çalışılmıştır. AB ortak kültürünü geliştirmek için AB bayrağı, Beethoven'ın 9. Senfonisi "odd to soy"u AB milli marşı olarak kabul edilmiştir. 9 Mayıs Avrupa günü olarak benimsenmiştir. AB vatandaşlarına ortak nüfus cüzdanlarının verilmesinin yanı sıra Erasmus gibi eğitim programlarıyla Avrupa Üniversitelerinin ve aday ülkelerdeki eğitim kurumlarının iş birlik içerisinde öğrencilerin eğitim amacıyla serbest dolaşımı AB ortak kimliğinin oluşumuna katkıda bulunmaktadır.³³

Turizm, ticaret ve elektronik haberleşme araçlarının katkılarıyla Avrupalılar arası etkileşim artmaktadır. Serbest dolaşım hakkı ile AB vatandaşları kendi ülkeleri dışında bir üye ülkeye yerleşebilirler ve seyahat edebilirler. Böylece farklı ülkelerdeki Avrupalılar birbirlerine yakınlaşmış olur. Bununla birlikte kullanılan ortak simgeler sayesinde AB ortak kimliği sosyo- kültürel anlam kazanır. AB bayrağı, pasaport, ortak pazarın sağladığı ekonomik imkanlar AB kimliğinin pragmatik yönünü sergilemektedir. Avrupa çapında sürdürülen Eurovision Şarkı Yarışması da AB kimliği adı altında bütünleşmeye katkıda bulunmaktadır. Avrupalılar tarafından kullanılan ortak simgelerden biride para birimidir. Euro, AB kimliğine meşruiyet kazandırmaktadır. Bu sayede AB, üye ülkeler dışındaki ülkeler tarafından güçlü olarak algılanmalarına neden olmuştur.³⁴ Kısacası ortak kimliği oluşturmada vurgulanan simgeler Avrupalılık bilincini arttırmaktadır. Eğitim alanında AB üye ülkeleri arasında farklılıkların bulunması da ortak kimliğin oluşumunu etkilemektedir.

³² İnaç, a.g.e., ss.47-48.

³³ F.H.Burak Erdenir, (2005), *Avrupa Kimliği Pan-Milliyetçilikten Post Milliyetçiliğe*. Ümit Yayınları Ankara: ss.105-106.

³⁴ Hande Öztürk, (2005), *European Identity, the Effect of Europeanization on Nation-state Identities and Turkish Dimension*, Master Thesis, Marmara University European Community Institute, Istanbul: p.33.

Avrupa'nın ortak değerleri olan özgürlük, demokrasi, eşitlik, insan haklarına saygı ve hukukun üstünlüğü Maastricht Antlaşması'nda olduğu gibi AB Taslak Anayasası'nın 2. maddesinde de yer almaktadır.³⁵ Bu durumda AB kimliğinin anayasal temellere oturtulduğunun göstergesidir. AB vatandaşı Maastricht Antlaşması ile hukuki anlamda bütünlük kazanarak 1997 Amsterdam Antlaşması'nda da AB kimliği, ulusal kimliğin önüne geçmiş ve ulusal kimlik, AB kimliğinin tamamlayıcısı olarak görülmüştür. AB kimliğinin oluşum sürecinin başlarında öteki olarak adlandırılan Türkiye'nin Avrupa Birliği'ne adaylığının kabul edilmesiyle AB kimliğinin tanımına açıklık getirilmiştir.³⁶ AB kimliği dil, din ve ırk ayrımı gözetmeksizin demokratik ilkeler ışığında AB üye ülkelerin bütünleşmesini sağlayacak ortak kimliktir.

AB kimliği sadece kültürel anlamda değil ortak güvenlik ve savunma alanında da anlam taşımaktadır. Aynı zamanda AB kimliği tüm dünyada etkileşim yoluna gidilmesini öngörmektedir. Söz konusu etkileşimde AB kimliğinin demokrasi, eşitlik, özgürlük, hukukun üstünlüğü ve insan hakları gibi değerler sayesinde olabilir.

1.4. AVRUPA BİRLİĞİ KİMLİĞİ OLUŞTURULMA ÇABALARININ AVRUPA BİRLİĞİ'NİN YÖNETİM SİSTEMİNE SAĞLAYACAĞI KATKILAR

Toplu halde yaşayan insanlar toplumsal düzenin sağlanabilmesi için kendilerinin özgür iradeleriyle seçtikleri yöneticilerin oluşturduğu otoriteye gereksinim duymuşlardır. Otoritenin sağlanabilmesi için de ortak bir kimliğe ihtiyaç vardır. Çünkü demokratik ülkelerde bireyler kendi kimlikleriyle özleştirdikleri ve özgür iradeleriyle seçtikleri yöneticileri meşrulaştırmaktadırlar. Günümüzde AB yönetimi, üye ülkelerinin ulusal kimlikleri sayesinde meşruluk kazanmaktadır. AB, Soğuk Savaş sonrasında demokratikleşmeyle birlikte üye ülkelerin haklarını özümseyerek ortak kimlik oluşturmaya çalışmıştır. Bunun gerçekleştirilebilmesi için de Avrupa'da yaşayanların istekleriyle üye devletlerdeki insanların isteklerinin ve çıkarlarının AB'nin amaçlarıyla ne kadar örtüştüğü önemlidir. Soğuk Savaş döneminden itibaren küreselleşmenin

³⁵ AB Anayasası, Md I-2.

³⁶ Zeki M.Duman, (2005-1), Avrupa Birliği Kimliği ve Türkiye'nin Birliğe Katılımının Yaratacağı Jeopolitik Boyutlar, *Sosyo Ekonomi Dergisi*, Hacettepe Üniversitesi, Ankara: s.6.

getirmiş olduğu baskıdan dolayı AB'nin daha etkin ve güçlü olması gerekmiştir. Bunu sağlayabilmek için de AB siyasi ve askeri yönden güçlenmek zorunda kalmıştır.³⁷

AB'nin Avrupalılar adına karar verebilmesi için halkın onayına ihtiyacı vardır. Ancak AB, üye ülkelerin milli kimliklerini kaybetme korkusuyla yönetim faaliyetlerinin olumsuz yönde etkilenmesinden çekinmektedir. AB Anayasası'nın Fransa ve Hollanda tarafından referandumla reddedilmesinde olduğu gibi Fransa devlet kimliğini kaybetmek istemediği için ret kararı vermiştir. Bu olumsuzlukların yaşanmaması için AB yönetim sisteminin daha esnek, şeffaf ve etkin işleyebilmesi gerekmektedir. Bunun olması da milli kimliklerin üzerinde bir Ab kimliğinin varlığına bağlıdır.³⁸ AB üye ülkeleri ortak kimlik sayesinde bütünleşme sağlayabilirler. Her alanda bütünleşmeyi isteyen AB, ilk olarak Maastricht Antlaşması'nda ortak bir kimlik olarak AB kimliğinden bahsetmiştir. Maastricht Antlaşması'nın sermayenin ve insanların serbest dolaşım hakkı verilmesiyle ekonomik anlamda birliğin sağlanmasının yanı sıra siyasi anlamda da birlik sağlamaktadır. Maastricht Antlaşması ile ekonomik bütünlüğün sağlanmasına Euro'nun ortak para birimi olarak kabul edilmesi de katkı sağlamıştır. AB üye ülkeleri arasında Avrupa Merkez Bankası tarafından ortak para politikası uygulanmaktadır. AB kurumlarının düzenli ve hızlı çalışması için ortak para politikası gibi ortak kimliğinde olması gerekmektedir. Ortak kimlik sayesinde yönetim daha demokratik ve güçlü hale gelebilir.

Maastricht Antlaşması'nın 19. maddesi üye ülke vatandaşlarına verilen seçme ve seçilme hakkı, vatandaşlara hem ikamet ettikleri ülkelerde hem de AB kurumlarından AB Parlamento seçimlerine katılma olanağı sağlamıştır.³⁹ Söz konusu 19.madde AB yönetim faaliyetlerinin halkın onayıyla meşruluk kazanacağını göstermektedir. Ayrıca 19.madde ile siyasi anlamda bütünlük sağlanabilir. Ancak siyasi bütünlük demokratik değerler üzerine kurulan AB kimliği ile sağlanabilir. AB yönetiminin etkin işleyebilmesi ve AB kimliğinin oluşması için de AB Anayasası gerekli görülmektedir.

³⁷ Meryem Koray, (Haziran 2005), *Avrupa Toplum Modeli; Sosyal Bütünleşme Mümkün mü?*, 2. Baskı, İmge Kitapevi, Ankara: s.341.

³⁸ Güner, a.g.e., s.25.

³⁹ Yeşim Gündoğdu, (Bahar 2004), *Avrupa Birliği Yurttaşlığı Avrupa Kimliği Sorununa Çözüm Oluşturabilir mi?*, *Ankara Avrupa Çalışmaları Dergisi*, Cilt:3, Sayı:2, Ankara Üniversitesi Avrupa Toplulukları Araştırma ve Uygulama Merkezi, Ankara: s.22.

AB Anayasası'nın kabul edilmesiyle hem AB yönetim sistemi demokratik kurallara göre işleyebilir hem de üye ülkeler arasında siyasi ve kültürel bütünlük sağlanabilir.

1.5. KÜRESELLEŞMENİN AVRUPA BİRLİĞİ KİMLİĞİNE ETKİSİ

20.Yüzyıl sonlarında sosyal, kültürel, ekonomik ve siyasi alanlarda başlayan değişim yeni bir dünya düzenini oluşturmuştur. Dünyanın tamamında ve tek tek her ülkenin geçirmiş olduğu dönüşümü tanımlamada kullanılan küreselleşme kavramı 1980'li yıllarda akademik ve kamusal söylem olarak ortaya çıkmıştır. 1990'lı yıllardan itibaren de siyaset, hukuk ve ekonomi alanlarında yoğun bir şekilde kullanılmıştır. Küreselleşme dünyayı değişime iten süreç olarak da tanımlanmıştır. Popülarite kazanan küreselleşme, dünyanın her yerinde oluşan dönüşümleri açıklamada kullanılmıştır.⁴⁰

Yeni bir olgu olmayan küreselleşme değildir. Küreselleşme, yeni bir sosyal yapıyı, yeni bir tarihi anlatmanın aksine var olanın değişiminden bahsetmektedir. Wallerstein, küreselleşmenin asıl belirleyicisinin ekonomi olduğunu söylemiştir.⁴¹ Ekonomik ve ticari yaşamdaki ilişkilerin artmasıyla devletlerarasındaki ilişkiler de artar. Schnapper'e göre; *“ticaret, yolculuklar ve fetihler, çeşitli halkları daha çok bir araya getiriyor... İletişim arttıkça yaşama tarzları da durmaksızın birbirlerine yaklaşıyor.”*⁴² Günümüzdeki küreselleşmenin şekillenişine baktığımızda Friedman'a göre üç dönemden oluşan gelişim çizgisi dikkatleri çekmektedir. Bu bağlamda söz konusu gelişimin ilk dönemi; Kolomb'un Eski Dünya ile Yeni Dünya arasında ticareti başlatan sefere çıktığı 1492'den 1800'lere kadar süren dönemdir. Bu dönemde değişimin merkezini sahip olunan güç oluşturmaktadır. Bu gücün de din ve emperyalizmin bir araya gelerek küreselleşme yolunu açtığını düşünebiliriz. İkinci dönem de 1800 yılından başlayarak I. ve II. Dünya Savaşları ile duraklama sürecinden sonra 2000 yılına kadar devam etmiştir. Bu dönemde çokuluslu şirketler etkili olmuştur. Hollandalı ve İngiliz anonim şirketlerinin çoğalması ve Sanayi Devrimiyle işgücü ve pazar küreselleşmiştir. Bu süreçte ilk olarak ulaşım da yaşanan yenilikler ulaşım maliyetlerini azaltmıştır. Devamında ise iletişim alanında telefon, telgraf, uydu ve internet sayesinde bilgisayarla

⁴⁰ Roland Robertson, (1999), *Küreselleşme ve Toplum Kuramı ve Küresel Kültür*, Ümit H. (Çev.), 1. Baskı, Bilim ve Sanat Yayınları, Ankara: ss.21-22.

⁴¹ Immanuel Wallerstein, (2003), *Bildiğimiz Dünyanın Sonu*, Tuncay B. (Çev.), 2. Baskı, Metiz Yayınları, İstanbul: s.70.

⁴² Schnapper Dominique, (2005), *Sosyoloji Düşüncesinin Özünde Öteki ile İlişki*, Ayşegül S.(Çev.), 1. Baskı, İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, İstanbul: s.545.

iletişim kolaylaşmıştır. Söz konusu gelişmelerle küreselleşme gücünü arttırmıştır. 2000’li yıllardan sonra üçüncü döneme gelinmiştir. Bu dönemde küresel düzeyde işbirliği ve rekabet etkin güç haline gelmiştir. Küreselleşmenin bu dönemini diğerlerinden ayıran özelliği bireyler arasında yaşanan çeşitliliktir.⁴³ Yani batılı olmayanla olan, beyaz ırktan olmayanla olanın bir araya gelebilmeleridir. Farklılık gösterenlerinde birbirleriyle ilişki kurabilecekleri görülmüştür.

Küreselleşmeyi tanımlamada kullanılan unsurlar tarihsel süreç içerisinde farklılık göstermektedir. Küreselleşme yeni bir olgu olmasa da ilk durumuyla şuan ki durumu farklıdır. Küreselleşme karşılıklı etkileşim sonucu dünyanın siyasi, ekonomik ve kültürel yapılarında ciddi değişimler yaratmıştır. Ekonomik sistem geniş kapsamlı olmuş, kültürel, sosyal ve siyasal alanlarda benzeşmeler yaşanmıştır. Küreselleşmenin siyasi, kültürel, sosyal ve ekonomi alanlarında etki göstermesinden dolayı birbirinden farklı küreselleşme tanımları ortaya çıkmıştır. Genel olarak bu tanımlar ekonomi ve iletişim alanlarını kendine eksen olarak kabul etmiştir. Küreselleşme tanımlarında ekonomiye öncelik verilmesinin nedeni ekonomi alanında rekabet ortamı oluşturularak daha fazla ekonomik refah sağlamaktır. Bu nedenle küreselleşme tanımlarında birçok yön kabul edilse de ağırlık ekonomiye verilmiştir. Uluslararası ekonomik ilişkiler açısından değişimin önemli olduğu vurgulanmaktadır.⁴⁴

Ekonomik küreselleşme, kapitalist ekonomi düzeninin sürdürülmesi olarak görülmektedir. Wallerstein’a göre kapitalist düzende, sermaye birikimine yönelinir ama paylaşma konusuna gelindiğinde kopukluk yaşanır.⁴⁵ Bu durumda uluslararası ilişkilerde iletişime bağlıdır. İletişim konusunda da küreselleşme teknolojik devrim sayılabilir. Haberleşmeyi hızlandırması ve bilgilerin ulaşacağı alanın tahmin edilemeyecek kadar genişlemesinde etkilidir. Haberleşme olanaklarındaki gelişmeler dünyayı daha küçük hale getirmektedir. Dünyanın her hangi bir yerinde yaşananlardan kitle iletişim araçlarıyla haberdar olabilmekteyiz. İletişim hızının artmasıyla insanların karşılıklı etkileşimi engellenemez. Giddens’da modernliğin küreselleşmesiyle birlikte toplumsal açıdan farklı coğrafyalarda bulunan sosyal, kültürel gibi daha birçok alanda

⁴³ Thomas L.Friedman, (2006), *Dünya Düzüdür*, Levent C. (Çev.), 2. Baskı, Boyner Yayınları, İstanbul: ss. 19-20.

⁴⁴ Peter F.Drucker, (2000), *Yeni Gerçekler*, Birtane K. (Çev.), 7. Baskı, Türkiye İş Bankası, Ankara: s.70; Taner Timur, (2000), *Küreselleşme ve Demokrasi Krizi*, 2. Baskı, İmge Kitabevi, Ankara: s.8.

⁴⁵ Tayyar Arı, (2004), *Uluslar arası İlişkiler Teorileri*, 3. Baskı, Alfa Yayınları, İstanbul: s.313.

farklı olan bireylerin birbirlerinden etkilendiğini ifade etmektedir. Küreselleşmenin asıl anlamının bu noktada aranması gerektiğini belirtmektedir. Küreselleşme birbirlerinden uzak coğrafyalarda bulunan bireylerin çeşitli yollarla birbirleriyle olan ilişkilerinin artması olarak da tanımlanabilir.⁴⁶

Küreselleşme sadece ekonomi ve iletişim alanlarında etkili değildir. Hukuksal, kültürel ve siyasal alanlarda da önemli derecede etkilidir. Bütün bu alanlar birbirleriyle alakalıdır. Bu alanların birinde olan küreselleşme hareketi diğer alanlarda da hareketlenmelere neden olur. Küreselleşme daha öncede bahsetmiş olduğumuz gibi var olanı yok etmeden değiştirme sürecidir. Bu noktada da karşımıza yerelleşme kavramı çıkmaktadır. Robertson da küreselleşmenin küresel ve yerel iki yüzü olduğunu belirtmektedir. Robertson'a göre küreselleşme ve yerelleşme evrenselciliği ortaya çıkarmaktadır. Evrenselcilik dünyayı bir bütün haline getirmede kültürel küreselleşmeyi temel almaktadır. Küreselleşme küresel olanın yerel olanla bağlantılı olarak yerelliğin dönüşümü olarak düşünülmektedir. Bu durum yerelleşmenin küreselleşmenin bir boyutu olduğunu göstermektedir. Aslında yerel olarak düşünülenler doğal olarak küreseldir. Küreselleşme bireylerin aile hayatlarının, sosyal, kültürel ve siyasal yapılarının ve yerelliğin yeniden inşası anlamına da gelmektedir.⁴⁷

Küreselleşme ekonomik, sosyal, siyasal, kültürel gibi boyutları bulunan bir tarihsel süreçtir. Sadece tek bir boyut esas alınarak tanımlaması yapılamaz. Kısacası heterojenlik, evrensellik, yerelleşme, geleneksellik ve modernleşme olgularının farklılıklara rağmen birbirleriyle etkileşim yaşadıkları süreç küreselleşmedir.⁴⁸ Küreselleşmenin siyasi, ekonomik ve kültürel düzeyde toplumsal ilişkilerde yarattığı değişim bu olguyu farklılık temeline dayandırmaktadır. Gerek ekonomik gerekse kültürel olsun her alanda küreselleşme farklı kimlikleri bir araya getirmiştir. Böylece ulus-devlet ve ulusal kimlikler zayıflamaya başlamıştır.

Küreselleşmeyle birlikte ulus devletin değişim sürecine girmesi demokrasi üzerinde önemli değişimler meydana getirmiştir. Devlet egemenliğini sınırlandırıp, egemenlik alanını uluslararası mekâna yayıp daha karmaşık bir egemenlik alanı oluşturmuştur. Küreselleşme ulus devletin egemenlik anlayışını da değişime

⁴⁶ Anthony Giddens, (1994), *Modernliğin Sonuçları*, Ersin K. (Çev.), Ayrıntı Yayınları, İstanbul: s.63.

⁴⁷ Robertson, a.g.e., ss.169-170.

⁴⁸ Delanty ve Rumford, a.g.e., ss.93-94.

zorladığından. AB’de de bu etkiyi göstermektedir. Tek dünyanın olması ve dünya içerisinde birçok devletin bir araya toplanması sonucunda egemenlik hakkı tek bir ülkenin sınırlarıyla sınırlanamaz. AB üye ülkeleri açısından baktığımızda milli egemenlik haklarını birbirleriyle paylaştıklarını görürüz. Birçok alanda da üye devletler AB kurumları aracılığıyla ortak kararlar almaktadırlar. Egemenlik kavramında olduğu gibi hukuk alanında da ulus devlet yönetiminde uluslar arası hukuk kuralları, uluslar arası antlaşmalar git gide artmaktadır. Hukuksal küreselleşme çerçevesinde, örneğin; Avrupa Birliği Adalet Divanı’nın vermiş olduğu kararlar, üye ülkelerin vatandaşlarının haklarını kendi devletlerine karşı korumaktadır.⁴⁹ Bu tür uygulamalar üye devletlerarasında hukuksal birlik sağladığı gibi sosyal bütünleşmeye de katkıda bulunmaktadır. AB’nin demokrasiye ve insan haklarına vermiş olduğu değer onun siyasi güç haline gelmesinde avantajdır. Ancak I.Dünya Savaşı dönemindeki kuvvet kullanımının aksine ekonomi alanında yardımlarla ve bireyin önemini artırma yoluyla yapmaya çalışılmaktadır. AB’nin amacı ortak olan değerleri tüm dünyaya yayarak heterojen yapısının içerisinde her alanda bütünleşmenin sağlanmasıdır.

I.Dünya Savaşı döneminde Avrupa entegrasyonunun yoğunlaştığı, küreselleşmeye bağlı ekonomik güvensizliğin arttığı kritik bir dönem yaşanmıştır. Bu dönemde ekonomik çöküntü Almanya’nın ikiye bölünmesine neden olmuştur. Demokratik sürece ve politikacıların niyetlerine bağlı olarak ülkenin her iki yakasında da güvensizlik duygusu yaygınlaşmıştır. Oluşan güvensizliğin giderilmesi için Almanya’nın parçalarının birleşmesi gerekli görülmüştür. 1990’da Almanya’nın iki parçasının birleşmesi ülke için bir hayli ciddi bir durum oluşturmuştur. Hem komünizmi terk eden toplumların sorunları, hem de pek çok ileri pazar ekonomilerin yüz yüze olduğu sorunlarla karşı karşıya gelinmişti. Almanya’nın iki parçası arasında büyük sosyal, siyasi ve ekonomik farklılıklar mevcuttu ve Doğu’da komünizm sonrası dönüşümün ne kadar başarılı olacağı belirsizdi.⁵⁰ 1945 yılından sonraki dönemde Avrupa ulus devlet ile tanımlanamaz hale gelmiştir. Bunun anlamı da Avrupa’nın merkezine yeni bir siyasi kimliğin oturtulmasıdır. Soğuk Savaş sonrası Avrupa da farklı kimlikler bir araya gelmiştir. Bu durumda yabancı düşmanlığına neden olmuştur.

⁴⁹ Koray, a.g.e., s.295.

⁵⁰ a.g.e., ss.170-182.

Avrupa da oluşan sorunun temeli demokratik ve kültürel bir ortak kimlik duygusunun oluşmamasıdır.⁵¹

Küreselleşen dünyada ulus devlet, güvenlik, ekonomi, siyasi ve kimlik anlamında yetersiz kalmaktadır. AB, küresel ekonominin, hukukun ve politikanın bir parçasıdır. AB ekonomik alanda bir yandan rekabet ortamı yaratırken bir taraftan da ekonomik bütünlük sağlayarak ülkeleri birbirlerine karşı korumaktadır. Küreselleşme ekonomi yönünden ülkeler arasında sorumlulukların paylaşılması ve ekonomik maliyetlerin düşmesi açısından faydalı görünse de ulus devlet açısından bakıldığında devlet otoritesine zarar verebilir. Teknoloji sayesinde insanların birbirleriyle daha fazla etkileşim içine girmesi standartlaşma ve kültürel alanda tek tipliğe gidilmesine yol açabilir. Bu durum çeşitliliğin ortadan kalkmasıyla ulusal kimliklerin yok olmasına neden olabilir.⁵² Ulus devlet modelinde devlet otoritesi bölünemez. Ancak, küreselleşme süreci ulus devleti aşan yeni bir iktidar tiplemesi oluşturmaya çalışmaktadır. Küreselleşmeyle ekonomik yönde iyileşme gerçekleşmektedir. Ancak siyasal ve sosyal yönden değişime gidilmesi yerine ulusallığın devam ettirilmeye çalışılması nedeniyle gerileme yaşanmaktadır. Bu durum AB’de ekonomik alan ile sosyal alan arasında dengeleri bozmaktadır.⁵³

Ekonomik yönden dünyada üstün güç haline gelen AB günümüzde siyasi yetkilerini genişletmek istemektedir. AB, dünya çapında bir güç olmaya çalıştığı için göstergesi olarak siyasal bütünleşmenin ürünü olan AB kimliğini oluşturma çabalarını gösterebiliriz. Küreselleşme ile ulus-üstü bir kimlik oluşturmak için ulusal kimlikleri zayıflatma yoluna başvurulmuştur.⁵⁴

Küreselliğin siyasi ve ekonomik alanlarda olduğu gibi kültürel alanda da farklılıkları ortadan kaldırarak ortak bir kimlik oluşturacağı düşünülebilir. Ancak küreselleşme ulusal kimlikleri zayıflatmamıştır. Küreselleşme farklılıkları ortadan kaldırayım derken daha da belirgin hale getirmiştir. Küresel kimliğin tanımlanmasında kullanılan simgelerin bazı ülkelerin özelliklerini taşıması adaletsizliği doğurmaktadır.

⁵¹ Koray, a.g.e., ss.168-175.

⁵² Mustafa Koçak, (2006), *Batı’da Türkiye’de Egemenlik Anlayışının Değişimi, Devlet ve Egemenlik; Eski Kavramlar-Yeni Anlamlar*, Seçkin Yayıncılık, Ankara: ss.265-275.

⁵³ a.g.e., s.280.

⁵⁴ Ufuk Şimşek ve Selçuk Ilgaz, (2007), *Küreselleşme ve Ulusal kimlik, Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, Erzurum: s.195.

Aynı zamanda küresel kimlik oluşturma çabaları kimliği oluşturan farklılık kavramını ortadan kaldırmaktadır.⁵⁵ Ulusal kimliklerin üstünde bir AB kimliği oluşturma sürecinde oluşan sıkıntılar ancak içselleştirilerek çözülebilir. AB bunu gerçekleştirdiği anda dünyada tek siyasi güç haline gelebilir.

1.6. AVRUPA BİRLİĞİ KİMLİĞİNİN AVRUPA BİRLİĞİ'NİN BÜTÜNLEŞMESİNDEKİ ROLÜ

Kimlik, hem bireysel hem de toplumsal hayat açısından önem arz eder. Kimlik kişisel değerlerle toplumsal değerler arasındaki etkileşimin sonucudur. Birey sahip olduğu değerler ile toplum içerisinde kendinden farklı olan bireysel değerlerle etkileşim içerisine girerek asimile olur. Dolayısıyla kimlik çok sayıda farklı kimliklerle biçimlenir.⁵⁶ Bireyin toplum içerisinde davranışlarını, tepkilerini ve alışkanlıklarını kimlik belirler. Birey kimliğin oluşum sürecinde toplum tarafından kabul edilebilmek için yaşadığı toplumun değerleriyle bütünleşme yoluna gider. Kısacası kimlik bireyleri birbirine bağlayan bir unsurdur. Avrupa kimliğinin oluşması için Avrupa ortak değerleri ile evrensel değerler çevresinde bütünleşme sağlanmalıdır. Avrupa'nın ortak kimliğini oluşturan öğeler şu şekilde sıralanmalıdır; din, dil, hukuk, eğitim, siyasal kültür ve diğer değerler.⁵⁷

Avrupa da sosyal iletişimi artıran elektronik haberleşme araçları, serbest dolaşım hakkı, ticaret ve turizm gibi iletişim araçları sayesinde Avrupalılar birbirleriyle yakınlaşırlar. Turizm açısından baktığımız da Avrupa da serbest dolaşım sayesinde AB'nin farklı ülkelerinde yaşayan insanların kendi ülkelerinden farklı bir yerde tatillerini geçirmeleri farklı kültürlerle kendi kültürlerinin farklı yönlerini ve sahip oldukları yakın değerlerini görme ve tanıma fırsatı yakalarlar. Sosyal faaliyet olarak sayılan Eurovision Şarkı Yarışması dahi Avrupa Birliği'nde bütünleşmeye katkıda bulunmaktadır. Böylece AB'nin geliştirdiği politikalar sonucunda AB kimliği sosyo-kültürel boyutta insanlarda aidiyetlik duygusunu artırabilir.

⁵⁵ Koray, a.g.e., s.166; Şimşek ve Ilgaz, a.g.m., s.196.

⁵⁶ Gülgün Meşe, (1991), *Çeşitli Sosyal-Kültürel Gruplarda Kültürel veya Sosyal kimlik Olgusunun İncelenmesi*, Yüksek Lisans Tezi,, Ege Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İzmir: s.8; Kula, a.g.e., s.505.

⁵⁷ Kula, a.g.e., s.73.

AB üye ülke vatandaşlarının ortak değerler etrafında bütünleşmesinde AB simgelerinin ne şekilde etkili oldukları da önemlidir. Örneğin; bayrak, milli kimliğin dış dünyaya gösterilmesinde önemli bir semboldür. Ancak AB bayrağının AB üye ülkeleri tarafından dış dünyaya kendilerini tanıtırken kullanmaları tartışma konusudur. Çünkü her Avrupalı kendini bir Alman, bir İngiliz veya Fransız olarak tanıtmaktadır. Dolayısıyla AB kimliği tam olarak kabul edilmemiştir.

AB sembollerinden bir diğeri de Euro'dur. 1 Ocak 2002'de ortak para birimi olarak kabul edilen Euro'nun AB kimliğinin oluşturulma çabalarına önemli katkıları olmuştur.⁵⁸ Ortak para biriminin vatandaşların günlük hayatına girmesiyle ortak kültüre de katkıda bulunulmuştur. AB, üye ülkelerinin birlik düşüncesine güvenmelerini ve her alanda bütünleşmenin sağlanması için etkin bir dış politika oluşturmaya ihtiyacı vardır. Bunu gerçekleştirmek içinde AB üye ülkeleri arasında ortak bir dış politika ve güvenlik politikası oluşturulmaktadır.⁵⁹ Oluşturulan politikaların amacı uluslar arası işbirliğinin artırılmasının yanı sıra AB'ye güveni ve bağlılığı arttırmaktadır. AB'nin güçlü bir dış politika gerçekleştirmesi ortak bir kimliğin oluşmasına katkıda bulunacaktır.

AB ortak kimliği, üye ülkelerin ortak değerler etrafında bütünleşmesi demektir. AB, ortak kimlik oluşturma sürecinde üye ülkelerin ortak değerlerini öne çıkarmaktadır. AB kimliğinin oluşmasına karşı olumlu yaklaşımlar olduğu kadar olumsuz yaklaşımlarda vardır. Olumsuz yaklaşımlardan kurtulmak için AB'nin kendini daha iyi anlatması ve vatandaşlarına daha çok yakınlaşmasını sağlayacak politikalar oluşturması gerekmektedir. Bu politikalar sayesinde AB için ortak bir kimlik olan AB kimliği oluşturulabilir.

1.7. AVRUPA BİRLİĞİ KİMLİĞİNİN OLUŞUM SÜRECİNDE KARŞILAŞILAN SORUNLAR

1.7.1. Kurumsal Sorun Olarak Zayıf Parlamento

AB kurumlarından olan Avrupa Parlamentosu, AB üye ülke vatandaşları tarafından seçilerek oluşturulmuştur. Avrupa Parlamentosu (AP) halkın temsilcisi ve siyasi otorite olarak görülse de demokratik meşruiyet açısından hak ettiği yerde değildir.

⁵⁸ Türkiye Bankalar Birliği, *Euro'ya Dönüşüm Hazırlıkları*, Haziran 2001, s.3.

⁵⁹ Ömer Bozkurt, (1994), Maastricht Antlaşması ve Avrupa Bütünleşmesi, *Amme İdaresi Dergisi*, Cilt:26, Sayı:1, Ankara: s.13.

Roma Antlaşması ile kurulan Avrupa Parlamentosu Maastricht ve Amsterdam antlaşmalarıyla yasama ve yetki alanında azda olsa ilerleme kaydetmiştir. Amsterdam Antlaşması ile ek imtiyazlar kazanmıştır.⁶⁰ Bunlara rağmen meşruluk kazanamamıştır. AB genel anlamda hükümetler arası bir görünüm sergilese de meşruluğunu ulusal parlamentolardan almaktadır. AB’de de demokrasi boşluğunu dolduracak bir organ olarak görülmektedir. İnsanların demokrasiden beklentileri isteklerinin karşılanmasıdır. Avrupa Parlamentosu, Avrupa halkının isteklerine cevap verdiği ölçüde demokrasi nosyonu kazanacaktır. Avrupa Parlamentosu kurumsal alanda komisyon ve konseye göre zayıf kalmıştır. Avrupa Parlamentosu hala kendi üye sayısını belirleyemediği gibi bütçesi içinde gerekli fonu tespit edememektedir. Her ne kadar halk tarafından seçilmiş olsa da egemenlik üye ülkelerin elinde bulunmaktadır Bunların yanı sıra dil probleminin de olması ulus devlet parlamentolarına kıyasla Avrupa Parlamentosu zayıflığını ve demokrasi sorununu güçlendirmektedir.⁶¹

Avrupa Parlamentosu demokrasi açısından Avrupa halklarının temsili konusunda eksik kalmaktadır. Avrupa seçimlerinde hükümet, başkan ve başbakan seçilmemektedir. Bundan dolayı da vatandaşlar sosyo-ekonomik politikaların belirlenmesinde etkin olamamaktadırlar. Seçimler vatandaşın sesi değildir. Bununla birlikte Avrupa vatandaşlarının Avrupa meselelerine ilgileri azalmaktadır. Avrupa vatandaşına siyasi hayat karmaşık gelmektedir. Bu yüzden de seçimlere ilgi ve katılım azalmıştır. Vatandaşların Avrupa Parlamentosu seçimlerine ilgisiz olması insanların demokratik yönetime olan güven eksikliğini göstermektedir. Vatandaşların Avrupa Parlamentosu seçimlerine oranla ulusal seçimlere katılımı daha fazladır. Her ne kadar Avrupa Parlamentosu üyeleri Avrupa vatandaşları için çalışıyor görünse de AB’de de demokrasi boşluğunu dolduramamaktadır. Avrupa vatandaşları arasında Avrupa Parlamentosu’nun yeteri kadar halkı temsil etmediği inancı AB kimliğinin oluşumunu olumsuz yönde etkilemektedir. Bu durum Avrupa vatandaşlarıyla AB arasında güveni azalttığı gibi birliktelikleri de bozmaktadır.⁶²

⁶⁰ Nesrin Demir, (Eylül 2005), *Avrupa Birliği Parlamentosu*, 1. Baskı, Nobel Yayın Dağıtım, Ankara: s.148.

⁶¹ Türk Parlamenter Birliği, *Avrupa Siyasi Kuruluşlarında Parlamenterliğin Boyutları* Konulu Panel 24 Ocak 2000; Tezcan, a.g.e., ss.36-37.

⁶² Koray, a.g.e., ss.384-385.

Avrupa Parlamentosu'na karar alma mekanizması olarak bakarsak Avrupa vatandaşlarının tercihlerini karara dönüştüremediğini görürüz. Demokratik kararlar halkın sesini hakim kılar. Ancak Avrupa Parlamentosu halkın karar alma mekanizmasına katılımını sağlayamamaktadır. Alınan kararlardan etkilenecek herkesin karar alma sürecine katılmasıyla demokratik sistem var olur. Bu noktada kamusal alanda halk egemenliğinin olma gerekliliği ortaya çıkar. Kamusal alan herkesin özgürce konuştuğu ve fikirlerini özgürce ortaya koyabildiği alandır. Kamusal alan sayesinde halk idarecilerini özgürce seçer ve Avrupa Parlamentosu kararlarını etkileyebilir. Avrupa Parlamentosu'nun halkın sesi olduğunu göstermesi ancak Avrupa vatandaşlarının karar alma mekanizmasına katılmasıyla mümkün olabilir.⁶³

Avrupa Parlamentosu, tarihsel süreç içerisinde karar alma mekanizmasında sınırlı yetkiye sahipken, Komisyon öncelikli konumdadır. 1957 Roma Antlaşması ile Avrupa Komisyonu'nun kararları bağlayıcı hale gelmiştir. Avrupa Parlamentosu'nun görüşleri ise bağlayıcı değildir. Avrupa Tek Senedi ile karar alma mekanizması Komisyon ve Parlamento işbirliğine bırakılmıştır. Parlamentonun Maastricht Antlaşması'yla karar alma mekanizması üzerindeki etkisi artmıştır. Bununla birlikte 1951 de imzalan Paris Antlaşması'yla yürütme organı olan komisyon denetleme yetkisi verilmiştir.⁶⁴ AP aşama aşama ilerleme kaydetmiştir. Buna rağmen yasama, yürütme, denetim ve bütçe alanlarında etkin konumda değildir.

AB'nin seçilmiş temsilcileri Avrupa Birliği, vatandaşlarına karşı sorumlu olmalıdır ki AB yönetimi demokratik olsun. Bunun olması için AB vatandaşları temsilcilerinin yetki ve görevlerini bilmelidir. Bunların herkesin anlayacağı şekilde açıklanmamasından dolayı seçimlere halkın katılımı azalmaktadır. Maastricht Antlaşması ve Avrupa Tek Senediyle yetkileri genişletilen Avrupa Parlamentosu yetkilerini ancak konseyin onaylaması sonucu kullanabilmektedir. Amsterdam Antlaşmasıyla Karar alma mekanizmasında etkili olacağı prosedür genişletilmiş olsa da mali fonların önemli bir kısmı komisyon tarafından dağıtılmaktadır. Avrupa Parlamentosu, bütçesini belirleme konusunda kısıtlıdır.⁶⁵

⁶³ Murat Cahid Çıngı, (Mayıs 2007), *Sosyo Politik Bir Analizle Avrupa Birliği'nin Demokratik Eksiklikleri*, 1. Baskı, Alfa Aktüel Yayınları, Bursa: s.87.

⁶⁴ Tezcan, a.g.e., ss.42-43.

⁶⁵ a.g.e., ss.20-37.

Sonuç olarak Avrupa Parlamentosu demokrasinin gereklerini yerine getirebilecek yetki ve konuma sahip değildir. Avrupa Parlamentosu'nun halkı temsil etme tarzı halkı memnun etmemektedir. Eurobarometre'ye göre Avrupa Parlamentosu doğrudan halk tarafından yapılan seçimle oluşturulması onun ulus-üstü tek kurum olarak kabul edildiğini gösterir. Eurobarometre çalışmalarına göre Avrupa halkının % 54'ü AP'yi AB için etkin bir kurum olarak görmektedir.⁶⁶ Bu demek oluyor ki halk AB'de de demokrasi boşluğunu Avrupa Parlamentosu'nun doldurabileceğine inanmaktadır. Halkın AB'nin karar alma mekanizmasına katılması ve halkın etkin hale gelmesi için yapılacak değişimler sayesinde AB daha demokratik, şeffaf ve hesap verebilir konuma gelebilecektir. Böylece Avrupa vatandaşlarının güvenini kazanıp AB çatısı altında bütünleşme sağlanarak ortak Avrupa Birliği kimliği oluşturulabilir.

1.7.2. Avrupa Birliği'nin “Öteki” ne Dayalı Kimlik Oluşturma Çabası

Kimlik kavramı “farklılık” unsuruna dayanarak tanımlanmaktadır İnsan kendini tanımlarken kendiyile benzeşen yanları olanlarla kendini aynı tutarken kendinden farklılık arz edenleri farklı bir kimlik altında toplar. En basit şekilde tanımlamamız gerekirse “ben” ve “öteki” olarak yapacağımız ayırım tüm kimlik kategorilerinde vardır. Bireylerin toplu halde yaşamaya başlamalarından itibaren kendi kimliklerini kendilerinden farklı olanlara yani ötekine karşı olarak tanımlamışlardır. Kimlik bir taraftan kapsayıcı bir fonksiyona sahipken diğer taraftan da dışlayıcıdır. Burada önemli olan dışlayıcılığın boyutudur. Dışlayıcılık aslında kendinden farklı olan kimliği ötekileştirmektir.⁶⁷

Ötekileştirme tarih boyunca var olmuştur. Örneğin; 11 Eylül 2001 terör saldırıları hukuk, ekonomik ve milli değerler gibi alanları da etkilemiştir. Hukuk alanında AB üye devletlerin kanuni düzenlemelere bağlılıklarını arttırmak adına 19 Eylül 2001 tarihinde “Terörizmle Mücadele Çerçeve Karar Tasarısı” ve 25 Eylül 2001'de “Avrupa Tutuklama Emri ve Teslim Prosedürleri Çerçeve Karar Tasarısı” kabul edilmiştir. Yapılan kanuni düzenlemelerle terörle mücadele etme yoluna gidilmiştir. 11 Eylül sonrasında AB Komisyonu tarafından hazırlanan raporda terör saldırısının ekonomik yıkıntılar yarattığını ve bunların önlenmesi gerekliliği

⁶⁶ Çingı, a.g.e., s.91.

⁶⁷ Akca, a.g.e., s.3.

vurgulanmıştır. Söz konusu raporla piyasa dengelerini bozmayacak şekilde Merkez Bankası'nın faiz oranlarında düşme yaşanmış ve terör örgütlerinin listesini güncelleyerek terör örgütlerin mal varlıklarına el konulmuştur.⁶⁸ 11 Eylül saldırılarının yaşandığı ABD'nin çokkültürlü bir yapıya sahip olmasından dolayı tarihsel süreçte ırk ayrımcılığı yaşanmıştır. 11 Eylül saldırıları sonrasında da ırksal dışlama yaşanmıştır. Saldırılı El Kaide örgütünün üstlenmesi üzerine ABD'de yaşayan tüm Müslümanlar düşman olarak görülmüştür. ABD'de yaşanan ırksal ayrımcılık Avrupa da yaşayan Müslüman halka yapılan muamelelerde insan haklarının ve özgürlüklerin ihlalini göstermektedir. Müslümanlara karşı olununun asıl sebebi tarih boyunca Avrupa'nın ötekisi olarak algılanmalarıdır.⁶⁹

11 Eylül 2001 terör saldırıları sonrasında İslam dini terörizmle bir tutulmuştur. Bu doğrultuda ABD ve Batı dünyasından tüm dünyaya İslam'ın şiddet ürettiği ve terör dini olduğu empoze edilmiştir. Bu durum da kültürel boyutta Müslümanların dışlanmasına neden olmuştur. 11 Eylül 2001 saldırıları sonucu Batı dünyasında oluşan İslam düşmanlığı nedeniyle İslam denilince akla Türkler gelmekteydi. Böylece Türkiye'nin Batı dünyası tarafından öteki olarak değerlendirilmesine bir neden daha oluşmuştur. Türkiye'nin AB'ye üyelik sürecinde olması ve özellikle Almanya ve diğer Avrupa ülkelerinde vatandaşlarımızın gerek iş gerekse eğitim amacıyla bulunmaları sadece günümüzde değil tarih boyunca kültürel alan, siyasi yapı ve jeopolitik konum gereği Türkiye tehdit olarak algılanmıştır. Avrupa için Türkiye "öteki" kavramıyla isimlendirilmiştir.⁷⁰ Avrupa tarafından Türkiye'nin dışlanmasına örnek olarak Fransa eski Cumhurbaşkanı Giscard d'Estating'in Türkiye'nin Avrupa ülkesi olmadığını iddia etmesi ve buna gerekçe olarak da nüfusunun çoğunluğunun Avrupa kıtasının dışında yaşadığını söylemesi gösterilebilir. 1999 Helsinki Zirvesi'nde Türkiye'ye adaylık statüsünün verilmesi kimliğin coğrafî temele dayanmadığını göstermiştir. Helsinki Zirvesi ile aday ülke sıfatını kazanan Türkiye için tam üyelik sıfatı ise 1993 yılında

⁶⁸ Şevket Ovalı, (2006), AB'nin Terörizmle Mücadele Politikasındaki Dönüşüm: 11 Eylül ve Madrid Saldırıların Etkileri, *Ankara Avrupa Çalışmaları Dergisi*, Cilt:5, Sayı:3, Ankara: ss.94-97.

⁶⁹ Haydar Gölbaşı ve Ayhan Dever, (2007), Medeniyetler Çatışması Teorisi ve Dinler Çatışması Kendini Gerçekleştiren Kehanet, *Cumhuriyet Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi*, Cilt:8, Sayı:1, Erzurum: s.63;Arman Khanat, (2008), *11 Eylül Terörist Saldırıları Sonrasında ABD'nin Terörle Mücadele Stratejilerinde Yaptığı Değişikliklerin İnsan Hakları Uygulamalarına Etkisi*, Yüksek Lisans Tezi, Polis Akademisi Güvenlik Bilimleri Enstitüsü, Ankara: s.94.

⁷⁰ Hüseyin Salur, (2006), *Küreselleşme Bağlamında Din ve Terörizm*, Yüksek Lisans, Çukurova Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Adana: s.147.

belirlenen Kopenhag kriterlerinin yerine getirilmesi koşuluna bağlanmıştır. AB üye ülkeleriyle birlik içinde aynı statüde olmak AB kimliğinin oluşumunun Kopenhag kriterleriyle siyasi kültüre dayalı olduğuna işaret etmektedir. Kopenhag kriterlerinden geçen adaylık sürecindeki ülkelerin hukukun üstünlüğünü, insan haklarını ve demokrasiyi ön planda tutmaları istenmektedir.⁷¹ Türkiye açısından dinsel, sosyal ve coğrafi açıdan daha çok siyasi kültür engel teşkil etmektedir.

AB, Helsinki Zirvesi'nde ortak kimlik konusunda önemli ilerlemeler kaydetmiştir. Bu süreçte Türkiye'nin adaylığının kabul edilmesiyle AB kimliğinin tanımına açıklık getirilmiştir. Böylece AB'ye üye olacak ve olan ülkelerin gerek din gerekse kültür farkı gerekçesiyle dışlanamayacağını bununla birlikte demokrasinin gereklerinin yerine getirilip getirilmediğine göre öteki kimlik tanımlaması yapılacağını ortaya koymuştur.

AB ülkeleri arasında ortak bir kimlik oluşturma çabaları diğer ülkelerin öteki olarak adlandırılmalarına neden olmaktadır. AB'nin ötekileştirmeye dayalı kimlik oluşturma çabaları ile aslında öteki kavramının tam anlamıyla ne olduğu konusunun ortaya konmadığını görmekteyiz. Bu yüzden Avrupa için geçerli bir "öteki" den bahsedemeyiz. AB bünyesinde birçok farklı kültür sahibi ülke barındırmaktadır. Farklılık AB kimliğinin oluşumuna engel değildir. Ancak farklılıkların bilincine varılıp, anlayışla karşılanırsa AB kimliği oluşturma çabaları olumlu sonuç verebilir. AB kimliğinin oluşturulmasında en önemli unsur farklılıklara karşı gösterilen anlayıştır. Diyalog halinde ülkelerin birbirlerine demokrasi unsurları etrafında farklılıklarına saygı gösterdikleri anda AB kimliği oluşabilir.

1.7.3. Avrupa Birliği Genişleme Sürecinin Getirdiği Sorunlar

Avrupa Birliği'nin kuruluşundan bu yana üye sayısının artması milli kimliklerin AB kimliğinin oluşumuna engel teşkil edip etmediğini düşündürmektedir. Toplu halde yaşamaya başlayan insanlar arasında merkezi otoritenin güçlenmesi ulus olgusunu güçlendirmiştir. Fransız Devrimiyle birlikte ulus devlete bağlılık arttırılarak bireye geniş haklar tanınmış ve bütün bunların sonucunda kimlik tanımı asimile olmuştur. AB bütünleşmesinde milli değerlerle evrensel değerlerin etkileşime geçmesi sonucunda ulusal kimlik anlamını yitirmeye başlamıştır. Evrensel kimliğin oluşumunda

⁷¹ Ülger, a.g.e., ss.105-106.

ulus devlet kimliğini evrensel değerler çevresinde koruma yoluna gidildiğinde milli kimlik varlığını evrensel kimliğin arkasında devam ettirmektedir.⁷²

AB farklılıkların birliğidir. Her bir üye ülkenin bir milli kimliği vardır. AB evrensel kimliğini oluşturma çabaları evrensel değerler etrafında gerçekleşebilecektir. Ancak AB üye ülkeleri, AB kimliğini kabul etmeleri durumunda milli kimliklerini kaybedeceklerinden korkmaktadırlar. AB üye ülke sayısının artması AB’de farklı milli kimliklerin çoğalmasına neden olmuştur. Üye ülkeler arasında uzlaşma sağlanması için üye ülkelerin ortak değerler etrafında bütünleşmesi gerekmektedir. Söz konusu ortak değerler AB’nin evrensel değerleridir. Ancak üye ülkeler milli değerlerinin evrensel değerlerin gölgesinde kalmasından çekindikleri için üye ülkeler arasında hala milliyetçilik duygusu güçlüdür.⁷³ Şöyle ki; AB üye ülkelerinden birinde kendilerini tanıtmaları istendiğinde kendilerini milli kimlikleriyle tanıtmaktadırlar. Dolayısıyla AB ortak kimliğinin tüm üye ülkelere uyumlu olarak ortaya çıkmasının önündeki engel aşırı milliyetçiliktir.

AB genişleme süreciyle birlikte olumlu gelişmelerin yanı sıra olumsuz gelişmelerle de karşılaşmıştır. AB’nin Doğu Avrupa’ya doğru genişlemesi ve bu sürece Türkiye’nin katılması ortak kimlik oluşumunu negatif yönde etkilemiştir. Avrupa ülkeleri Türkiye için demokrasi unsurunun çiğnenmesinden şüphe duymaktadırlar. Oysaki AB kimliği hem demokrasi hem de hukukun üstünlüğü ilkeleriyle de ilişkilidir.⁷⁴

Genişleme sürecinde AB üye ülke sayısının artmasıyla birlikte heterojen yapı içerisinde farklı kimliklerin kaynaşması sorunu ortaya çıkmıştır. Sorunun çözülmesinde ilk önce farklılıklar bilinmeli ve demokrasi ışığında birbirlerine uyumlu hale getirilmelidir. AB’nin Doğu Avrupa genişlemesinde oluşan sıkıntıların temelini milliyetçi düşünce oluşturmuştur. AB’nin Doğu Avrupa’ya genişleyerek AB Anayasası’na meşruluk kazandırma isteği Doğu Avrupa’da var olan aşırı milliyetçilik

⁷² Şaylan Gencay, (2003), *Değişen Küreselleşme ve Devletin Yeni İşlevi*, İmge Kitapevi, Ankara: s.47.

⁷³ Altınbaş, a.g.e., s.13.

⁷⁴ Birol Altun, (2006), *Avrupa Birliği Yurttaşlığı ve Avrupa Kimliği Tartışmaları*, Yüksek Lisans Tezi, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara: s.71.

düşüncesi doğrultusunda vatandaşların milli kimliğe ve dine vurgulama yapmasına neden olmuştur. Asıl sorun Avrupa Birliği'ne duyulan güvensizliktir.⁷⁵

AB kimliği üzerindeki genişleme sürecinin olumsuz etkilerini azaltmaya öncelikle vatandaşlara AB'nin ne olduğu konusunda aydınlatıcı açıklamalar yapılarak başlanmalıdır. Bunun başarıldığı anda AB'ye karşı güven oluşacaktır. Devamında iş üye ülkelerin anlayışına kalacaktır. Kendi aralarında farklılıkları görerek bu durumu saygıyla karşılayıp kaynaşma yoluna gidildiğinde AB kimliği altında bütünleşme sağlanacaktır.

1.7.4. Avrupa Birliği Kimliğinin Oluşumunda Kamusal Alan Sorunu

Kamusal alan, aktif durumda olan düşünce ve bilgilerden oluşur. Belirli konuların olumlu ve olumsuz yanlarının karşılaştırılarak farklı düşüncelerle desteklenmesi ya da değiştirilmesidir. Kamusal alan anlamı itibariyle mekânsal olduğu kadar bireyler arası iletişimi de sağlamaktadır. Taşımış olduğu değerler ise diyalog, uzlaşma ve açıklıktır.⁷⁶ Bu değerler çevresinde bireyler arası iletişim sağlanır.

Kamusal alan tanımı ilk olarak Jürgen Habermas tarafından yapılmıştır. Habermes'a göre kamusal alanda iletişim sivil toplum örgütleriyle sağlanır.⁷⁷ Evrensel değer olarak adlandırılmış olan hukukun üstünlüğü kamusal alanın ön koşuludur. Bireylerin düşüncelerini özgürce açıklayıp, tartışıp ortak düşüncede uzlaşmaları ancak hukuk devletinde gerçekleşir. Sivil toplumun büyümesiyle kamu otoritesi de güç kazanır. Avrupa açısından kamusal alanın oluşması güçtür. Avrupa'ya kıyasla ulus-devlette kamusal alanın oluşması daha kolaydır. Avrupa Birliği'nde ortak simgelerin benimsenmesine rağmen farklı kimliklerin bir arada olması kamusal alanın oluşmasını engellemektedir. Kamusal alanın oluşumunda iletişim önemlidir. Ancak Avrupa ülkeleri arasında dillerinin farklı olması iletişimi engellemektedir. Günümüzde iletişim konusunda en fazla medya takip edilmektedir. Ancak ulusal medyaların sadece kendi dillerinde yayın yapmaları iletişimi olumsuz yönde etkilemektedir. En basit örnek Fransızlar kendi dilinde makale yazmakta ve bu makaleyi bir İngiliz vatandaşı

⁷⁵ Gamze Kona Güngörmüş ve Zeynep Özönur, (16-18 Mart 2006), AB Sınırları ve Genişleme Problemi, *Kütahya "Changes and Transformations In The Socio-Economic and Political Structure of Turkey Within The EU Negotiations" Başlıklı Sempozyum*, www.stratejik.cukurova.edu.tr/Avrupa, (10.10.2009)

⁷⁶ Aykut Çelebi, (2002), *Avrupa Halkların Siyasal Birliği*, 1. Baskı, Metis Yayınları, İstanbul: ss.82-83.

⁷⁷ Meral Özbek, (2004), *Kamusal Alan*, 1. Baskı, Hil Yayın, İstanbul: s.246.

okuyamamaktadır. Ulusal medyalar bu sorunu ancak milliyetçi duygularından biraz sıyrılarak çözebilirler. Böylece farklı düşünceler Avrupa geneline yayılır ve herkesin anlaması sağlanarak kamusal alan genişletilir.⁷⁸

AB üye ülkeleri arasında birlik düşüncesi ortak kimlik sayesinde sürdürülür. Ortak kimlikte Avrupa kamusal alanına bağlıdır. Avrupa kamusal alanı kendini Avrupalı olarak tanımlayan toplumun düşünce, değer ve görüşlerinin aktif eylemleri sonucu oluşur. AB içerisinde meydana gelen genel olaylar hakkında toplum ancak toplumsal hareketler sonucunda uzlaşmaya varabilecektir.⁷⁹

Günümüzde kamusal alan daha çok ulusal düzeydedir. Kamusal alanın AB düzeyinde oluşturulması ancak milli kimlik üzerinde AB kimliğinin inşa edilmesiyle mümkün olabilir. Böylece Avrupa kamusal alanında AB içindeki sosyal, siyasal, ekonomik ve kültürel meselelerde halk serbestçe görüş bildirerek alınan ortak kararları etkileyebilir ve AB'ye olan güvensizlik ortadan kalkabilir.

⁷⁸ Özbek, a.g.e., s.697.

⁷⁹ Çelebi, a.g.e., ss.89-91.

İKİNCİ BÖLÜM
AVRUPA BİRLİĞİ ANAYASASI

2.1. AVRUPA BİRLİĞİ'NİN ANAYASAL NİTELİĞİ

2.1.1. Tarihsel Açıdan Avrupa Topluluklarının Anayasal Niteliği

Avrupa'nın bütünleşme düşüncesi tarihçi, siyasetçi, devlet adamı ve filozofun düşüncelerinde yer almış ve söz konusu düşüncelere paralel olarak da farklı yaklaşımlar ve çözümler ortaya konmuştur. Bu bağlamda uluslar-üstü bir birlik fikri ilk kez Fransız hukukçu Pierre Dubois'in 1310 yılında "Monarchia" adlı eserinde ortaya atılmıştır.⁸⁰ Bazı hukukçular da bu düşüncelerin temelini Rousseau ve Kant'ın eserlerine dayandırmaktadır. 19. Yüzyılda Sully, Saint Simon, Penr, Leibniz, Saint- Pierre ve Bluntschli gibi düşünürleri içeren birlik düşüncesi listesi oldukça zengindir. 19. Yüzyıl sonrasında da Avrupa da birlik kurma çabaları devam etmiştir. I.Dünya Savaşı'na kadar olan dönemde Avrupa da birlik oluşturma düşüncesi genelde ekonomik çıkarlar çerçevesinde düşünülmüştür. I.Dünya Savaşı'ndan sonra ise Avrupa da barışı sağlamak amacıyla birlik oluşturma çabaları hız kazanmıştır.⁸¹ Buna rağmen birlik ancak II. Dünya Savaşı sonrasında oluşturulabilmiştir. 1950'de Avrupa da barışın sürdürülebilmesi için Fransız Dışişleri Bakanı Robert Schuman ve Eski Milletler Cemiyeti Genel Sekreteri Jean Monnet'in tasarısına dayanan Shucman Planının yayımlanması Birleşik Avrupa'nın temellerinin atıldığının göstergesidir.⁸²

Shucman Planına göre Avrupa da devam eden Alman-Fransız çekişmesi bir otorite sayesinde Fransız ve Alman ortak kömür ve çelik üretimini gerçekleştirerek ve tüm Avrupa ülkelerinin de katılımını sağlayarak son bulacaktır. Bu amaç doğrultusunda 1951'de Federal Almanya, İtalya, Hollanda, Belçika ve Lüksemburg ülkelerinin imzaladıkları Paris Antlaşması ile Avrupa Kömür ve Çelik Topluluğu (AKÇT) kurulmuştur.⁸³ AKÇT ile devletler tarihte ilk defa haklarının bir kısmını kendi rızalarıyla uluslar üstü bir otoriteye devretmişlerdir.

Avrupa'yı ve tüm dünyayı etkileyen I. ve II. Dünya Savaşları'nın yarattığı felaketlerin izlerinin silinmesi için hem ekonomik alanda hem de siyasi alanda Avrupa'nın entegrasyona ihtiyaç vardır. Nitekim kömür ve çelikle başlayan entegrasyon Avrupa Birliği'nin temelini oluşturmuştur.

⁸⁰ Veysel Bozkurt, a.g.e., s.20.

⁸¹ Tekinalp ve Tekinalp, a.g.e., s.3.

⁸² a.g.e., s.5.

⁸³ Ülger, a.g.e., ss.10-11.

AKÇT'nin kurulmasından sonra Avrupa Savunma ve Avrupa Siyasal Toplulukları oluşturulmaya çalışılmış ancak başarısız olunmuştur. NATO'nun sağladığı ferahlık ve Avrupa'da 25 Mart 1957'de Roma Antlaşması'yla Avrupa Ekonomik Topluluğu (AET), AKÇT'nin 6 üyesi arasında imzalanmıştır. Avrupa Atom Enerjisi Topluluğu (EURATOM)'da Roma Antlaşması ile kurulmuştur. 8 Nisan 1965'te AKÇT, AET ve EURATOM olmak üzere üç Avrupa topluluğu tek bir yönetim altında toplanmasını sağlayacak ortak Konsey ve Komisyon, "Birleşme Antlaşması" ile oluşturulmuştur. Böylece her üç topluluk için çalışan tek bir Konsey, Komisyon, Genel Kurul ve Mahkeme oluşturulmuştur.⁸⁴ Bu sayede de ilk kez hukuka dayalı Avrupa Toplulukları (AT) kavramı ortaya çıkmıştır.

Avrupa Topluluklarının anayasal nitelikleri öncelikle toplulukları oluşturan antlaşmaların Avrupa'da bütünleşmeyi sağladığı gibi birlik içinde hukuki düzeni de oluşturmuştur, AB'ye üye devletler kendi iradeleriyle egemenlik haklarının bir kısmını ulus-üstü bir otoriteye devretmişlerdir. Üye devletler tarafından bırakılan yetkilerle yapılan uluslararası antlaşmalar, Birlik hukukunu oluşturmuşlardır.⁸⁵ Üye ülkeler arasında oluşturulan ortak hukuk düzeni tüm üye devletleri bağlayıcı nitelikte olduğu gibi üye ülke vatandaşlarını da bağlayıcı niteliktedir. Birlik hukuku üye ülkelerin vatandaşlarına bir takım haklar ve ödevler yüklemektedir. Bu durumda Avrupa topluluklarının da anayasal niteliği ortaya konmaktadır.

AKÇT'yi oluşturan Paris Antlaşması'na göre üye ülkeler arasında herhangi bir sorun halinde mahkemenin bu sorunu çözeceğini ifade etmesi Paris Antlaşmasının Avrupa toplulukları içerisinde hukuki bir düzen olduğunu gösterir. Avrupa topluluklarının bünyesinde barındırdığı hukuk düzeni uluslararası hukuktan bağlarını tamamen koparmamıştır.⁸⁶ Avrupa topluluklarındaki hukuki düzene toplulukları kuran antlaşmalarla birlikte uluslar arası hukukta kaynaklık etmektedir. Avrupa Toplulukları arasında oluşan her hangi bir uyuşmazlık halinde öncelikle antlaşma metnine göre çözüm aranır. Çözüm bulunamadığı takdirde ise uluslar arası hukuka başvurulur.

⁸⁴ Karluk, a.g.e., s.10.

⁸⁵ Sanem Baykal, (2000), *Avrupa Birliği'nin Anayasal Temel Taşları*, Türk Parlamenterler Birliği, Ankara: s.27.

⁸⁶ Tekinalp ve Tekinalp, a.g.e., s.27.

2.1.2. Avrupa Birliği Kurucu Antlaşmalarının Anayasal Niteliği

Hukuk alanında tanımlanması zor olan Anayasa kavramı genel olarak devletin kuruluşunu, örgütlenişini, yönetim şeklini, insan hak ve özgürlüklerini düzenleyen kurallar bütünü olarak bilinmektedir. Avrupa’da hak ve özgürlüklerin korunması için Anayasallaşma süreci başlamıştır.

Avrupa Birliği farklı kültürleri bünyesinde taşıdığı gibi farklı hukuk sistemlerini de birlik içinde barındırmaktadır. Siyasal, kültürel, dinsel ve dilsel olarak birbirlerinden farklı olan vatandaşlardan oluşan Avrupa’da ulusal hukukun üstünde ortak bir Anayasa’ya ihtiyaç duyulmuştur. Avrupa için birlikteliğin sürekliliği farklılıklara duyulan saygı ve demokratik ilkeler etrafında ortak uygulamalarla olabilecektir. AB içerisinde hukukun oluşturulması üye ülkelerin egemenlik haklarının bir kısmının kullanılması demektir. Birlik hukukunda ulusal yetkiler devam etse de bu yetkiler Birlik Hukuku’nun usul ve kararlarının sınırları etrafında kullanılabilir.⁸⁷

Avrupa Topluluğu’nu meydana getiren antlaşmalar üye devletlerin egemenlik haklarının bir kısmını kendi rızalarıyla devretmeleri sonucu ulus-üstü otorite meydana gelmiştir. Uluslararası antlaşmalarla başlamış olan hukuki düzenlemeler zamanla AB’nin Anayasası’nı oluşturmuştur. AB üye devletlerinin devrettiği yetkiler, AB kurumları tarafından paylaşılarak kullanılmaktadır. Üye ülke vatandaşlarına verilen hak ve ödevler Adalet Divanı tarafından açıklığa kavuşturulmuştur. Adalet Divanı uygulamaları sayesinde ulusal hukuktan önce Birlik Hukuku’nun önceliği geliştirilmiştir.⁸⁸ Böylece AT’yi kuran kurucu antlaşmalarının anayasal nitelik taşıdığını söyleyebiliriz. Bu durumda Avrupa topluluklarını kuran antlaşmaların AB içindeki hukuki düzeni oluşturması yönünden antlaşmaların anayasal nitelik taşıdığını söyleyebiliriz

Birlik hukuku ulusal ve uluslararası hukuktan izler taşımaktadır Ancak Birlik Hukuku ikisinden de farklılık göstermektedir. Avrupa Topluluğu hukuku Konsey, Komisyon, Parlamento ve Adalet Divanı ile açıklayabileceğimiz bağımsız yasama, yürütme ve yargı organlarından oluşur. Aynı zamanda devletler kadar bireylerde Birlik

⁸⁷ Füsün Arsava, (2002), *Siyasi Açından Avrupa Ortak Değerleri ve Türkiye*, Türk Parlamenter Birliği, Ankara: ss.31-32.

⁸⁸ Baykal, a.g.e., s.71.

Hukuku'nun süjesi haline gelmiştir.⁸⁹ Kurucu antlaşmalar genellikle üye devletlerin Anayasalarının işlevlerine benzerliklerinden dolayı anayasal nitelik kazanmışlardır.

Avrupa Topluluğu kurucu antlaşmasının anayasal niteliği AT kurumları arasında diğer taraftan da üye devletler ve onların yetkili organları ile olan ilişkilerini düzenleyen kurallar bütününe ifade eder. Her devletin Anayasası'nda bulunan yasama, yürütme ve yargı organlarının yapıları kurucu antlaşmaların metinlerinde de bulunmaktadır. AB imzalanan antlaşmalar AB üye ülkelerinin ulusal hukuklarından farklıdır. Ancak tamamen de üye devletlerin hukuki düzenlemelerinden soyutlanmamıştır.⁹⁰

AB hukuka dayalı bir topluluktur. AB'de de hukuk entegrasyon aracı olarak kullanılmaktadır. Oluşturulan ulus devlet hukukuna göre öncelik sahibi Birlik Hukuku üye devletler ve vatandaşlar arasında bağlayıcıdır. Birlik Hukuku ulusal hukuk tarafından değiştirilemez ve bir uyuşmazlık durumunda AB hukuku geçerlidir.⁹¹ Hukuk egemenliğin demokratik çerçevede oluşumunu destekler.

2.2. AVRUPA BİRLİĞİ ANAYASA TASLAĞI

2.2.1. Avrupa Birliği Anayasası'nın Oluşturulma Nedenleri

Avrupa'nın bütünleşmesinin hukuksal bir metine dayandırılması fikri bütünleşmiş bir Avrupa kadar eskidir. 1957'de altı Avrupa ülkesinin bir araya gelerek Roma Antlaşmasını imzalamasıyla başlayan Avrupa Birliği süreci, üye ülke sayısının git gide artması kendilerine ortak bir Anayasa oluşturma çabaları başlamıştır. Avrupa Birliği Anayasası Avrupa Birliği sürecinde önemli bir dönüm noktasıdır. Anayasalar devlet egemenliğinin göstergesidir. Avrupa Birliği üye ülkelerin birlik içerisinde ortak bir Anayasa oluşturmak istemeleri de kendi rızalarıyla egemenliklerinin bir kısmını ortak bir otoriteye devrettiklerinin göstergesidir. Avrupa Birliği'nin bir Anayasa'sının olması 21. yüzyılın başından beri gündemdedir. Genişleme sürecini başarıyla tamamlayan AB için Anayasa oluşturulması olmazsa olmaz durumuna gelmiştir.⁹² Söz

⁸⁹ Sanem Baykal, (Bahar 2004), Avrupa Birliği'nin Geleceği: Meşruiyet Sorunu Anayasallaşma Süreci ve Bütünleşmenin Nihai Hedefleri Üzerine, *Uluslar arası İlişkiler Dergisi*, Cilt:1, Sayı:1, Ankara: s.123.

⁹⁰ a.g.e., s.125.

⁹¹ Arsava, (2002), s.37.

⁹² Ercüment Tezcan, (Yaz 2004), Avrupa Birliği Anayasasının Doğuşu ve Öngördüğü Yenilikler, *Avrasya Dosyası*, ASAM, Cilt:10, Sayı:2, Ankara: s.231.

konusu düşünce kapsamında öncelikle Avrupa Ekonomik Topluluğu kurulduktan sonra birliğe üye ülke sayısı iki katına çıkmıştır. Avrupa Birliği'ne 1973 yılında İngiltere, İrlanda, Danimarka, 1981 yılında Yunanistan ve 1986'da İspanya ve Portekiz'in üye olmasıyla topluluk on iki üye sayısına ulaşmıştır.⁹³ Aynı yıl Avrupa Tek Senedi'nin imzalanmasıyla ekonomik bütünleşmenin sınırları genişletilmiştir. Bunun üzerine üye ülkeler arasında gümrük sınırlarının kaldırılması, mal ve hizmetin serbest dolaşımı, vergi, ulaşım, enerji ve herkese eşit hakların uygulanması gibi konularda düzenlemelere gidilerek 1993'te yürürlüğe giren Maastricht Antlaşmasıyla Avrupa Topluluğu resmi olarak Avrupa Birliği'ne dönüşmüştür. 1995'te Birliğe İsveç, Finlandiya ve Avusturya'nın katılmasıyla üye sayısı on beşe çıkmıştır.⁹⁴ AB üye ülke sayısının git gide artması ve birliğe üye olmayı bekleyen ülke sayısının çok olmasıyla var olan karar alma mekanizmasının daha da işlemez hale geleceğinin görülmesi AB Anayasası'nın oluşturulmasını zorunlu hale getirmiştir.

AB içinde sistem değişik tarihlerde yapılmış olan kurucu antlaşmaların hükümlerine göre yürütülmektedir. Ancak AB genişleme süreciyle kurucu antlaşmalara göre yönetimin gerçekleştirilmesinde sıkıntılar başlamıştır. AB içinde sistemin karmaşık olması vatandaşların sistemi anlamalarını zorlaştırmakta ve Avrupa Birliği'nden uzaklaşmalarına neden olmaktadır. Bu bağlamda antlaşmaların yurttaşlar açısından anlaşılabilir hale getirilmesi ve bütüncül yapıya uyumlu hale getirilmesi yoluna gidilmiştir. Avrupalıların böyle bir adım atmalarının nedeni, AB üye sayısının 25'e yükselmesi mevcut sistemde tıkanmaların olabileceği düşüncesidir. Bu nedenle yeni düzenlemelerin yapılmasının gerektiği ileri sürülmüştür. AB Anayasası'nın oluşturulmasının temel nedeni genişleme sürecidir.⁹⁵ Birlik sisteminin işleyemez hale gelmesini engellemek için birçok antlaşmanın yerine tek ve anlaşılır bir metine ihtiyaç duyulmuştur. Aynı zamanda AB sisteminin işleyişinin daha demokratik bir hale gelmesi, birlik içerisinde saydamlığın artırılması ve en önemlisi de karar alma mekanizmasının etkin hale gelmesi demokrasi açığı sorununu çözüme kavuşturabilecektir. AB'ye üye ülkelerin kimliklerini korurken diğer taraftan da üye ülkelerin vatandaşlarının kendilerini Avrupalı olarak göstermesini ve AB'ye

⁹³ Ülger, a.g.e., s.33.

⁹⁴ a.g.e., s.41.

⁹⁵ Cem Eroğlu, (Kış 2004), Avrupa Birliği'ne Bir Anayasa, *Mülkiye*, Mülkiyeliler Birliği Genel Merkezi Yayınları, Cilt:28, Sayı:245, Ankara: s.7.

aidiyetliliğinin artmasını sağlamak AB Anayasası'nın oluşturulması fikrinde etkili olmuştur.⁹⁶

Genel bir biçimde ifade edecek olursak, AB Anayasa Taslağı'nın hazırlanmasındaki amaç; AB'yi artan üye sayısı ile biriken sorunlar karşısında etkin bir şekilde işleyen kurumsal yapıya kavuşturmak, meşruluk sorununa hukuka dayalı çözümler bulmak ve AB organlarının temel hak ve özgürlüklerle sınırlı olduğunu açık bir şekilde göstermek. AB Anayasası uzun dönemde birlik içinde bütünleşmeyi güvence altına almak demektir.

2.2.2. Avrupa Birliği Anayasa Taslağının Yapısı

Avrupa Birliği'ni kuran ve sistemin işleyişine yön veren antlaşmaların anayasal nitelik taşıması AB'ye özgü bir Anayasa hedeflenmesini açık bir biçimde ortaya koymuştur. Nice Antlaşması'yla AB Anayasası'nın oluşturulma çabaları başlamıştır. Bu durum AB için Anayasa üye ülkeler arasında siyasi birlik alanında önemli bir adımdır. Anayasa AB'yi oluşturan kurucu antlaşmaları ve tüm ek protokolleri kapsayan tek bir metindir. Anayasa sayesinde birlik kendi geleceğini hukuksal çerçevede tayin eder ve hukuka dayalı sistemin hayata geçirildiğini gösterir.

AB Anayasa Taslağı dört ana bölümden ve dört yüz kırk sekiz maddeden oluşmaktadır. Her bölüm kendi içinde alt bölümlere ayrılmıştır. Aynı zamanda hukuksal değer taşıyan protokoller ve eklere de taslakta yer verilmiştir. Hukuk açısından öneri niteliğinde olan Taslağın benimsenmesi hükümetlerarası konferansa bırakılmıştır.

AB Anayasa Taslağı'nın birinci bölüm dokuz başlıktan oluşmaktadır. İlk başlıkta AB'nin tanımı ve amaçları, kuruluşu, temel değerleri, tüzel kişiliği ve simgeleri yer almıştır. Diğer sekiz başlık sırasıyla şöyledir; temel haklar ve Birlik vatandaşlığı, Birlik yetkileri, Birlik kurumları, Birlik yetkilerin kullanılması, Birliğin demokratik yaşamı, Birliğin mali durumu, Birlik komşuları ve Birlik üyeliği başlıkları yer almaktadır. İkinci bölümde Anayasa taslağının 61. madde ile 114. madde arasındaki hükümleri yedi başlık altında toplanmıştır. Bu bölümde Temel Haklar Bildirgesine ilişkin hükümler yer almaktadır.⁹⁷ Burada Temel Haklar AB'nin temel değerleri

⁹⁶ Tahir Bora Atatanır, (2003), Avrupa İçin Bir Anayasa Oluşturan Anlaşma Taslağı, *Stratejik Analiz Dergisi*, Cilt:4, Sayı:44, Ankara: s.77.

⁹⁷ *AB Anayasası*, s.5.

etrafında Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesinden daha geniş kapsamlı açıklamalar ve hükümler yer almıştır. Böylece Temel Haklar Anayasal güvence altına alınmıştır. Üçüncü bölümü yedi başlık oluşturmaktadır. Birliğin başlıca politikaları ve işleyiş tarzı tanımlanmaktadır. Yedi başlık şu konuları kapsamaktadır; Genel uygulama maddeleri, ayırım yapmama ve vatandaşlık, iç politikalar ve faaliyetler, denizaşırı ülkeler ve bölgelerle ortaklık, birliğin dış faaliyetleri, birliğin işleyişi ve ortak hükümler başlıklarıdır. Birliğin işleyişi başlığı altında AB kurumları ile ilgili düzenlemeler yer almaktadır. Son bölümde genel ve nihai hükümler başlığı altında; önceki antlaşmaların yürürlükten kaldırılması, halefiyet ve hukuki süreklilik, bazı kurumlarla ilgili geçiş hükümleri, bölgesel birlikler, kapsam, protokoller ve ekler, olağan gözden geçirme prosedürü, süre, onay ve yürürlükle ilgili mevzuat metinler ve tercüme ana başlıkları bulunmaktadır.⁹⁸

AB Anayasası'nda Birliğin kurucu antlaşmalarının bazı maddelerine yer verilmiştir. Üye ülkeler arasında ortak savunma alanında alınan kararların oybirliğiyle alınması Maastricht, Amsterdam ve Nice Antlaşmaları'nda olduğu gibi AB Anayasası'nda da yerini korumuştur.⁹⁹ AB kurucu antlaşmalarının maddeleri AB Anayasası'na taşınmış olmasına rağmen tamamen yeni ve hukuka dayalı bir görünüm sergilemektedir. Bu hukuki görünümün temeli AB'yi oluşturan antlaşmaların neden olduğu karmaşık yapının aksine anlaşılır ve işleyen bir sistemin oluşmasına dayanmaktadır.

AB Anayasası'nın kabulü için üye devletlerin hükümetler arası konferansta oybirliği ile Anayasa Taslağı'nı kabul etmeleri şartı vardır. Konferansta üye devletlerin veto hakkı bulunmaktadır. AB Anayasası tüm devletlerce kabul edilmelidir.¹⁰⁰

AB Anayasası AB'yi kuran antlaşmaların yerini almaktadır. Anayasayı oluşturan antlaşma hukuki sürekliliği ortaya koymuştur. Anayasayı oluşturan antlaşmanın üye devletlerin kendi Anayasalarına uygun olarak onaylanması gerekmektedir. Ayrıca üye ülkelerden herhangi biri Birliğe iki yıl önceden bildirmesi

⁹⁸ *AB Anayasası*, ss.5-8.

⁹⁹ Mesut Hakkı Çaşın vd., (Mayıs 2007), *Avrupa Birliği*, 2. Baskı, Nokta Kitapevi, İstanbul: s.540.

¹⁰⁰ *Nice Antlaşması*, ABA Md.48, s.313.

şartıyla kendi Anayasasını gereklerine uygun olarak Birlikten ayrılabilceği, AB Anayasası'nın birinci ve dördüncü bölümlerde yer almaktadır.¹⁰¹

AB Anayasası'nın kabul edilme yöntemi olduğu gibi değiştirilme yöntemi de vardır. Değiştirilmesinde kullanılan yöntem olağan ve onay gerektirmeyen yöntem olarak iki tanedir. Olağan yöntemde, üye ülke hükümetlerinden birinin Avrupa Parlamentosu ya da Komisyon değişiklik önerisini Konseye götürebilir. Konsey tarafından değerlendirilip önerinin kabul edilmesi sonucu Avrupa Konsey Başkanı tarafından üye ülke hükümetlerinin Avrupa Parlamentosu ve Komisyon temsilcilerinden oluşan konvansiyon tarafından uygun görülmesiyle gerçekleştirilen değişiklikler tüm üye ülkelerin kendi anayasal gerekleri etrafında onaylamaları sonucunda yürürlüğe girer.¹⁰² Onay gerektirmeyen yöntemde, bazı üye ülkeler kendi aralarında değişmesini istedikleri hükümler konusunda işbirliğine gidebilirler. Ancak işbirliği Anayasanın izin verdiği şekilde olacaktır. Birçok konuda Avrupa Konseyi nitelikli oy çokluğu ile değişiklik yapabilir. Anayasa çerçevesi içinde olmak koşulu ile Bakanlar Konseyi Anayasanın öngörmediği konularda değişiklik yapabilir.¹⁰³

2.2.3. Avrupa Birliği Anayasa Taslağının Hazırlanma Süreci

Avrupa Birliği öncelikle ekonomik bütünleşme sağlamak amacıyla kurulmuştu. Ekonomik bütünleşmenin devamında genişleme sürecini de başarıyla tamamladıktan sonraki hedefi siyasi bütünleşme olmuştur. Birlikte farklı ülkelerin bir araya gelmesinin avantajları olduğu gibi sıkıntıları da vardır. Birliğin kurulmasında yapılan birçok antlaşmanın yarattığı karmaşadan kurtulmak için üye devletler Anayasa fikrini sunmuşlardır. Üye sayısı artan AB'nin şeffaf ve esnek karar alma mekanizmasına sahip olabilmesi ve temel hak ve özgürlüklerin korunması için Anayasa zorunlu hale gelmiştir.

Avrupa Birliği içerisindeki çeşitliliğin korunmasının yanı sıra karmaşanın yaşanmaması için siyasi, sosyal, hukuki düzenin meşruluğunun sağlanması gereklidir. Bu amaçla insanların kendi rızalarıyla egemenliklerinin bir kısmını ortak bir otoriteye devrederek ortak bir yaşamı paylaşmaya karar vermişlerdir. Aslında insanlar birlik

¹⁰¹ AB Anayasası, Md. IV-447.1; I-60.3.1.

¹⁰² AB Anayasası, Md. IV-443.1.2.3.

¹⁰³ AB Anayasası, Md. I-18, 44; IV-444.

oluştururken Avrupa Birliği kimliğinin değerleri olan sosyal adalet, demokrasinin gereklerinin yerine getirilmesi, insan haklarının korunması ve hukukun üstünlüğü ilkeleri konusunda uzlaşmışlardır.

AB, genişleme sürecini büyük ölçüde başarıyla tamamladıktan sonra karar alma mekanizmasının ve kurumsal işleyişi için 21. yüzyılda yeni, kapsamlı ve anlaşılması kolay olan bir yasal çerçeveye ihtiyaç duyulmuştur. Anayasa sadece hukuk alanında değil aynı zamanda ekonomi ve siyasal alanda da etkilidir. Aslında Anayasa “Birleşik Avrupa’nın” temellerini oluşturan bir düzenlemedir. AB Anayasası ilk olarak Altiero Spinelli tarafından 14 Şubat 1984 yılında hazırlanarak “Avrupa Birliğini Kuran Taslak Antlaşma”sı olarak Avrupa Parlamentosu’na sunulmuştur. Sunulan antlaşma çoğunluk tarafından kabul edilmiştir. Ancak o dönemde bu teklif gerçekçi bulunmayınca günümüzde yeni bir Anayasa oluşturma çabaları başlamıştır.¹⁰⁴

AB üye devletlerinin genişlemeyle birlikte karşılaştıkları sorunlar bağlamında yasal ve siyasal alandaki baskılar nedeniyle Devlet ve Hükümet Başkanları Aralık 2000 tarihinde Nice Zirvesi’nde AB’nin geleceği konusunda daha kapsamlı ve daha ayrıntılı tartışmaların başlatılması ve kurucu antlaşmalarının reforma olması konusunda görüş birliği sağlanmıştır. Nice Antlaşması’na ekli olan 23 numaralı “Birliğin Geleceği Üzerine Deklarasyon” da sağladıkları görüş birliğinin gerçekleşmesini üç aşamaya bağlamışlardır.¹⁰⁵

- Birinci aşamada açık bir tartışma ortamı oluşturulacak ve buna her kesimden kişi ve kuruluşların katılması sağlanacaktır.
- İkinci aşama 2002- 2003 yıllarını kapsayacak ve bu aşamanın uygulama şekli Aralık 2001'de toplanacak Laeken Zirvesi'nde belirlenecektir.
- Üçüncü aşamada ise kurucu antlaşmalarda yapılacak değişikliklere karar verilmesi için 2004'te Hükümetlerarası Konferans toplanacaktır.

¹⁰⁴ Mehmet Özcan, (2005), Avrupa Birliği Anayasası’nın AB Kurumsal Yapısı Üzerine Etkileri, *Atatürk Üniversitesi Erzincan Hukuk Fakültesi Dergisi*, Cilt:9, Sayı:1-2, Erzincan: s.207.

¹⁰⁵ Murat Sadak, (2005), Avrupa Birliği ve Türkiye İlişkileri Bağlamında Avrupa Anayasası Üzerine Genel Bir Değerlendirme, *Maltepe Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, Şefik Matbaası, İstanbul: s.102.

Nice Antlaşmasına ekli Birlik'in Geleceği Deklarasyonu'nda birlik sisteminde saydamlığın ve etkinliğin artırılması ve kalıcı hale getirilmesi için dört ana konu üzerinde tartışmalar yoğunlaşmıştır.¹⁰⁶

- Nice Zirvesin de kabul edilen Temel Haklar Şartı'nın statüsünün belirlenmesi ve anlaşmalara dahil edilip edilmeyeceğinin ortaya konması,
- Kurucu anlaşmaların daha iyi anlaşılabilir şekilde nasıl sadeleştirileceği,
- Ulusal parlamentoların Avrupa bütünleşmesi içindeki rollerinin belirlenmesi,
- Birlik ve üye ülkeler arasındaki yetki ve sorumluluk alanlarının subsidiarite ilkesi ışığında değerlendirilmesi

Laeken Zirvesi'ne kadar tartışmalar sürmüştü ve zirvede de Devlet ve Hükümet Başkanları tarafından “Avrupa Birliği'nin Geleceğine İlişkin Deklarasyon” kabul edilmiştir. Deklarasyon da Birlik içindeki sorunların çözülmesi ve kurucu antlaşmalar üzerinde düzenlemelere gidilerek, Avrupa vatandaşları için Birlik'in daha demokratik, daha şeffaf ve etkin hale gelmesi için AB Anayasası'nın hazırlanması yönünde ortak karara varmıştır.¹⁰⁷

Aralık 2001 de Belçika'da gerçekleştirilen Laeken Zirvesi'nde AB mevzuatının daha sadeleştirilmesine ve birleştirilmesine karar veren Devlet ve Hükümet Başkanları Nice Antlaşması'nda AB Anayasası'nı oluşturmak için kurultayın oluşturulmasını öngörmüşlerdir. Laeken Zirvesi'nde kabul edilen Deklarasyon uyarınca temsil niteliğiyle AB içindeki sorunların çözümü için kurultay kurulmuştur. Deklarasyonda da olduğu gibi Kurultay başkanlığına Avrupa bütünleşmesi konusunda “hükümetlerarası” yaklaşımı kuşku götürmeyen eski Fransa Cumhurbaşkanı Valery Giscard d'Estaing yardımcılığına ise Giuliano Amato ve Jean Luc Dehaene getirilmiştir.¹⁰⁸ Kurultay yüz beş üyeli bir yapılanmadır. Bu yapılanma içinde; üye ülkelerin hükümet ve devlet başkanlarının temsilcileri on beş üye, aday ülkelerin hükümet ve devlet başkanlarının temsilcileri on üç üye, Avrupa Parlamentosu'ndan on altı temsilci, üye ülkelerin parlamentolarından gelen otuz temsilci, aday ülkelerin parlamentolarından gelen yirmi

¹⁰⁶ Sadak, a.g.m., s.102.

¹⁰⁷ Özcan, a.g.m., ss.208-209.

¹⁰⁸ Tezcan, a.g.m., s.233.

altı temsilci ve Avrupa Komisyonu'ndan gelen iki temsilci yer almaktadır. Ayrıca Ekonomik ve Sosyal Komiteden üçer temsilci, Bölgeler Komitesinden altı temsilci, AB Ombudsmanı ve sosyal ortaklardan belirli sayıda gözlemci Kurultaya davet edilmiştir.¹⁰⁹

Kurultayın yapısında dikkat çekici yönlerden biri, yüz beş üyesinden yetmiş ikisinin parlamenter kimlikli olmasıdır. Geri kalan üyelerin yirmi sekizi ise devlet ya da hükümet başkanlarını temsil eder. Bu yapılanma bize Kurultayın hem parlamenter bir yapıda hem de bir diplomatik organ olduğunu kanıtlamıştır. Deklarasyona göre Kurultay Avrupa'nın her alanında meşruluğunu göstermektedir. Kurultay AB'nin kurucu unsurlarının küçük bir görünümü şeklindedir. Bu durum onu Hükümetlerarası Konferansta daha etkin kılmaktadır. AB'de olduğu gibi Kurultay da içinde farklı birçok bileşeni barındırmaktadır. Bu durumda daha etkin ve hızlı kararların alınması için "Başkanlık Divanı" oluşturulmuştur. Kurultayın çalışmalarının bir kısmını genellikle 12 üyeli Başkanlık Divanı gerçekleştirmektedir. Kurultay ve Başkanlık Divanı'nın çalışmaları Kurultay Sekreterliği tarafından desteklenmiştir. Genel Sekreterlik görevini, İngiliz diplomasisinin önemli isimlerinden Sir John Kerr yürütmüştür. Sekreterlik, görüşme ve tartışmaya konu olacak belgeleri hazırlamış, bunların Kurultay üyelerine dağıtılmasını sağlamıştır.¹¹⁰

Kurultayın çalışma şekli üç evreden oluşmaktadır. Söz konusu evreler; dinleme, karar verme ve teklif evresidir. Tüm evreler tamamlandıktan sonra Anayasa taslağı ortaya çıkmış ve kabul edilmiş olur.¹¹¹ Kurultay çalışmalarının daha etkin bir biçimde yürütülebilmesi için Başkanlık Divanı tarafından çeşitli konularda çalışma grupları oluşturulmuştur. Kurultay bünyesindeki çalışma grupları Anayasa sorununun değişik yönleriyle karşılaşmaları durumunda, 28- 29 Ekim 2002 tarihli genel kurulda çalışma raporlarını Başkanlık Divanına sunmuşlardır. Her çalışma grubunun farklı seçeneklerle birlikte kendi tercihlerini de ortaya koyduğu bu raporlar düzenlenip bir araya getirilerek AB Anayasa Taslağı oluşur. Bu çalışma gruplarının çalışma konuları, çalışma biçimleri ve bu gruplarda kimlerin yer alacağı Başkanlık Divanı tarafından belirlenmiştir. Çalışma gruplarının her birine Başkanlık Divanından bir üye başkanlık

¹⁰⁹ Tezcan, a.g.m., s.233.

¹¹⁰ a.g.m., ss.233-234.

¹¹¹ Özcan, a.g. m., s.210.

etmiştir. Çalışma gruplarının ilk 6'sı Mayıs 2002'de oluşturulmuştur. Bu çalışma grupları şunlardır:¹¹²

- I.Grup: Görevi subsidiarite ilkesine uyulup uyulmadığının kontrolüdür. Başkanı Mendez de Vigo'dur.
- II. Grup: Temel Haklar şartıyla ilgilidir. Başkanı A. Vitorino'dur.
- III. Grup: Avrupa Birliği'nin hukuksal kişiliğinin açıkça tanınmasıyla ilgilidir. Başkanı G. Amato'dur.
- IV. Grup: Avrupa Birliği'nin mevcut yapısı içinde ulusal parlamentoların rolüyle ilgilidir. Başkanı H.Stuart'dır.
- V.Grup: Tamamlayıcı olarak nitelenen yetkilerle ilgilidir. Başkanı C. Christpherden'dir.
- VI. Grup: Ekonomik ve mali işbirliğiyle ilgilidir. Başkanı H. Hänsch'dır.

12 Eylül 2002 tarihli Kurultay toplantısında yukarıdaki çalışma gruplarına ek olarak bazı çalışma grupları oluşturulmuştur. Bunlar:¹¹³

- VII. Grup: Avrupa Birliği'nin dış faaliyetleriyle ilgilidir. Başkanı J.L. Dehaen'dir.
- VIII. Grup: Avrupa Birliği'nin savunmasıyla ilgilidir. Başkanı M. Barnier'dir.
- IX. Grup: Karar tekniklerinin ve prosedürlerinin basitleştirilmesiyle ilgilidir. Başkanı G. Amato'dur
- X.Grup: Özgürlük, güvenlik ve adalet alanıyla ilgilidir. Başkanı J. Bruton'dur.
- XI. Grup: Sosyal Avrupa konulu çalışma grubunun başkanlığını M. Katiforis üstlenmiştir.

Kurultay çalışmalarını şu alanlarda yoğunlaştırır;¹¹⁴

- Üye ülkeler ve Birlik yetkilerinin tanımı ve netleştirilmesi,
- Kurucu anlaşmalarının basitleştirilmesi, birleştirilmesi ve tüzel kişiliğin Birliğe devredilmesi,

¹¹² Tezcan, a.g.m., ss.234-235.

¹¹³ a.g.m., s.236.

¹¹⁴ Özcan, a.g.m., s.211.

- Birliğin politika araçlarının basitleştirilmesi. Yasal düzenleme türlerinin sayısının azaltılması, çerçeve-yasalara daha fazla önem verilmesi,
- Birliğin demokratik tabiatını, şeffaflığını ve etkinliğini artırmak için AB kurumlarının işleyişinin daha şeffaf ve anlaşılabilir hale getirilmesi, karar alma mekanizmalarının kolaylaştırılması, AB tasavvurunun meşruiyetinin artırılması için ulusal parlamentoların katkılarının yoğunlaştırılması.

Kurultay toplantılarının AB tarafından kabul edilen on bir resmi dilde yapılmasına olanak tanınmıştır. Kurultayın çalışmalarıyla ilgili çalışma gruplarının yanı sıra Kurultay üyeleri bakış açılarını ve fikirlerini yazılı ya da sözlü olarak sunma ve diğer Kurultay üyelerine iletme olanağına sahiptirler. Birçok kez toplanan Kurultay'ın belgeleri kamuya açıktır. Kurultay toplantısından sonra Kurultay internet sitesinde Kurultay Sekreteryası tarafından yayınlanır.¹¹⁵ Söz konusu ilkeler ışığında çalışmalarına devam eden Kurultay on altı ayda yirmi yedi kez toplanarak çalışmalarını tamamlamıştır. Anayasa Taslağı'nda Birliğin tanımı, ilkeleri ve kurumlarına ilişkin hükümlerinin bulunduğu birinci bölüm ve Temel Haklar Şartı'nın yer aldığı ikinci bölüm Kurultay üyelerinin uzlaşması sonucunda 13 Haziran 2003 tarihinde kabul edilmiştir. İlk iki bölüm 20 Haziran 2003 tarihinde Selanik'te yapılan Avrupa Konseyi toplantısına sunulmuştur. Taslağın kalan iki bölümü de 10 Temmuz 2003'te oybirliğiyle kabul edilmiştir. Anayasa Taslağı'nın kabulü konusundaki görüş 18 Temmuz 2003 tarihinde, İtalya'nın dönem başkanlığı sırasında, Roma'da yapılan zirvede Devlet ve Hükümet Başkanlarına sunulmuştur. Anayasa Taslağı'nın Konseye sunulmasıyla Kurultayın görevi sona ermiştir. Sonraki süreçte 4 Ekim 2003 tarihinde Roma'da olağanüstü Zirve'de üye ülke Devlet ve Hükümet Başkanları bir araya gelerek Hükümetlerarası Konferansı ile Anayasa çalışmaları resmen başlamışlardır.¹¹⁶

Olağanüstü Zirve toplantısının hemen ardından İtalya dönem başkanlığı altında AB Anayasası üzerine ilk Hükümetlerarası Konferans gerçekleştirilmiştir. Dışişleri Bakanları 13 Ekim de Lüksemburg'da ikinci kez bir araya gelmişler ve Komisyonun oluşumunu, Birlik Dışişleri Bakanı'nın statüsünü ve savunma konusunu ele almışlardır. Bunun ardından 16-17 Ekim 2003 tarihlerinde Devlet ve Hükümet Başkanları Brüksel'de biraraya gelmişler ve kurumsal konularda bir takım düzenlemeler yapmaya

¹¹⁵ Tezcan, a.g.m., s.234.

¹¹⁶ Eroğlu, a.g.m., s.9.

çalışmışlardır. Ancak bu konuda pek fazla ilerleme sağlayamamışlardır. 26 Kasım 2003'te ise İtalyan dönem başkanlığı tarafından bir uzlaşma metni hazırlanmıştır. Bunun ardından Dışişleri Bakanları 28- 29 Kasım 2003 tarihlerinde Napoli'de bir araya gelmişlerdir. Ancak art arda gerçekleştirilen Zirve toplantıları sonuca varamamıştır. Aralık ayında yapılan Zirve toplantısında görüş ayrılıkları yaşanmıştır. Özellikle Konsey'deki oy sistemi ve Komisyonun oluşumu konusunda anlaşmazlıklar olmuştur. Bunun üzerine Avrupa Konseyi İrlanda dönem başkanlığında müzakerelere devam edilmesini talep etmiştir.¹¹⁷

İrlanda Dönem Başkanlığı sırasında da üye ülke Dışişleri Bakanları Hükümetlerarası Konferans çerçevesinde toplantılarına devam etmiş ve üç kez daha bir araya gelmişlerdir. İrlanda'nın anlaşmazlık konuları üzerindeki çözüm önerileri 25- 26 Mart 2004 tarihlerinde Brüksel'de yapılan Avrupa Konseyi toplantısında kabul edilmiştir. Bu öneriler ışığında 17- 18 Mayıs 2004 tarihlerinde Brüksel'de üye ülkelerin Dışişleri Bakanları bir toplantı yapmıştır. Bu toplantıda dönem başkanlığında olan İrlanda'nın hazırlamış olduğu ve anayasa üzerinde mutabakat sağlanamayan konularda çözüm önerileri getiren bir öneri paketi Dışişleri Bakanlarına sunulmuş ve tartışılmıştır.¹¹⁸

24 Mayıs 2004'te Dışişleri Bakanları Brüksel'de tekrar bir araya gelmişlerdir. Dışişleri Bakanları 14 Haziran 2004'te son kez Lüksemburg'da bir araya gelmişler ve iki önemli konu hariç son noktayı koymuşlardır. Bire bir görüşmeler sayesinde İrlanda Başkanlığı birçok önemli sorun üzerinde tarafları uzlaştırmayı başarmıştır. Geriye kalan iki önemli konu olan kurumsal sorunlar örneğin; Avrupa Parlamentosu üye sayısı ve üye ülkelere verilecek olan minimum milletvekili sayısı gibi sorunlar ve Konsey'deki oy sistemi ise hükümet ve devlet başkanlarının 17-18 Haziran 2004'te yaptıkları Zirve toplantısında çözüme kavuşturulmuş ve Anayasa Taslağı imzaya hazır hale getirilmiştir.¹¹⁹

¹¹⁷ Özcan, a.g.m., ss.211-212.

¹¹⁸ Tezcan, a.g.m., ss.239-240

¹¹⁹ a.g.m., s.240.

2.2.4. Avrupa Birliği Anayasa Taslağının Kabul Süreci

Avrupa Birliği Anayasa Taslağı üzerinde görüş birliği sağlanabilmesi için uzun bir yol kat edilmiştir. Anayasa Taslağı'nın oluşturulması için ilk olarak şubat 2002 de yüz beş üyeli Kurultay toplanmıştır. Kurultay yaklaşık on altı aylık bir sürecin sonunda çalışmalarını tamamlayarak, taslak metnini Hükümetlerarası Konferansta görüşölmek üzere AB dönem başkanlığına sunulmuştur. Başkanlığa sunulan Anayasa Taslağı Selanik ve Brüksel'de yapılan Zirve toplantılarından olumlu bir sonuç alamayınca 14 Haziran 2004'te Lüksemburg'ta son kez Zirve toplantısı yapılmıştır. Bunun akabinde 17-18 Haziran 2004 tarihinde Brüksel'de İrlanda Dönem Başkanlığında gerçekleştirilen Zirve toplantısında yapılan düzenlemeler sonunda imzaya hazır hale gelmiştir. AB Anayasa Taslağı'nın, dördüncü bölümünün 447. maddesinin birinci ve ikinci fıkrasında Anayasanın kabul edilmesi, onaylanması ve yürürlüğe girmesi konuları düzenlemiştir. Birinci fıkrada Anayasa Antlaşması'nın, sözleşmenin taraflarınca kendi anayasal gerekliliklerine uygun olarak onaylanması ve onay belgelerinin İtalya Cumhuriyeti Hükümetine emanet edilmesi gerektiği belirtilmiştir.¹²⁰

AB Anayasa Taslağı'nın, öncelikle üye devletlerin her biri tarafından kendi iç hukuk kurallarına göre onaylanması ve kendisi için bağlayıcı olduğunu kabul etmesi yürürlüğe girmesinin ilk şartı olarak ortaya konulmuştur. Bunun üzerine üye devletlerin AB Anayasa Taslağı Hükümetlerarası Konferansta oybirliği ile kabul etmeleri gerekmektedir.¹²¹ Hükümetlerarası Konferansta her üye devletin veto hakkı vardır. Üye devletlerden her hangi biri Anayasa Taslağı'nı kendi iç hukuk kurallarıyla bağdaştıramadığında Taslağı kabul etmeye bilir. Buna göre Anayasa'nın, üye ölkelerin ulusal parlamentolarında kabul edilmesi ya da referanduma götürölerek vatandaşların onayının alınması zorunlu hale gelmiştir.

AB Anayasa Taslağı'nın Avrupa Birliği vatandaşları tarafından kabul edilerek yürürlüğe sokulması Avrupa Birliği'nin gücünü arttıracaktır Anayasayı oluşturan Antlaşma, AT'yi oluşturan antlaşmayı, AB Antlaşması'nı ve bunları tamamlayan AB Anayasası'nı oluşturan antlaşmanın eki olan Protokolde öngörölen koşullara göre listelenen tasarrufları ve antlaşmaları, bunları destekleyen ve tamamlayan tasarruf ve

¹²⁰ Ülger, a.g.e., s.28.

¹²¹ AB Anayasası, Md IV-447.

antlaşmaları yürürlükten kaldırmaktadır. AB Anayasası tüm kurucu antlaşmaların yerini almaktadır. Anayasayı oluşturan antlaşma ile kurulan Avrupa Birliği, Avrupa Topluluğu ve Avrupa Birliği Antlaşması ile tesis edilen Avrupa Birliği'nin halefi olduğunu (yerini aldığı) AB Anayasasının dördüncü bölümünün 438. maddesinde kabul edilerek hukuki sürekliliği ortaya konulmuştur.¹²²

Anayasayı oluşturan Antlaşmanın tüm üye devletlerce, kendi anayasal gerekliliklerine uygun olarak onaylanması gerekmektedir. Anayasayı oluşturan antlaşmanın ya da kısaca Anayasa'nın yürürlüğe girmesi için Anayasanın dördüncü bölümünün 447. maddesinin ikinci fıkrasında düzenlenmiş olan Anayasa onay belgelerinin emanet edilmiş olması koşuluyla 1 Kasım 2006 tarihinde yürürlüğe girmesi öngörülen Anayasa için bazı devletler parlamento yolunu, bazıları referandum yoluyla onay vermeyi kabul etmişlerdir. 1 Kasım 2006 tarihinde bu koşulun gerçekleşmemesi durumunda ise, en son onay veren ülkenin onay belgesinin verildiği tarihi izleyen ikinci ayın ilk günü, onay verilmesi öngörülmüştür. Bu tarihe kadar birçok ülkenin onay süreci tamamlanamamıştır. Ayrıca, herhangi bir üye ülkenin, kendi anayasal gereklerine uygun olarak, iki yıl önceden bildirimde bulunmak koşuluyla birlikten çekilebileceği de AB Anayasası'nın birinci bölümünün 60. maddesinin 3. fıkrasında düzenlenmiştir.¹²³

Bu günkü konjonktürde Anayasayı Litvanya, Macaristan, Slovenya, İtalya, Yunanistan, İspanya, Avusturya, Romanya, Bulgaristan, Kıbrıs Rum Kesimi, Letonya, Estonya, Malta, Almanya, Finlandiya ve Belçika parlamentoları onaylamıştır. Anayasayı, Almanya ve Slovakya parlamentolarının yakın bir zaman içerisinde onaylaması beklenmektedir. İngiltere, Portekiz, Polonya, Danimarka, İrlanda, Çek Cumhuriyeti ve İsveç'te onay için kesinleşmiş bir tarih verilmemiştir. Fransa ve Hollanda'da yapılan referandumlarda Anayasanın reddedilmesinin ardından her iki ülkede onaylanma yöntemi ve tarihi konusunda henüz kesinleşmiş bir karar yoktur.

Referandumla insanlar AB ve AB Anayasası'na karşı fikirlerini söyleme şansı bulmuşlardır. Fransa liderleri Anayasaya “Evet” deseler de halkın çoğunluğu “Hayır” oyu vermiştir. Fransızların itiraz etmeleri AB Anayasası'na olduğu kadar AB yönetim sisteminden de memnuniyetsizliklerini göstermektedir. Bu durumda medyada ve iç

¹²² AB Anayasası, Md IV-438.1.

¹²³ AB Anayasası, Md IV-447.1, 2.

siyasette tartışmalara neden olmuştur. Tartışmaların olmasına rağmen ilk referandum 28 Mayıs 2005'te Fransa'da yapılmıştır. Referandum halkın yöneticilere karşı tepkilerini göstermeleri açısından da önemlidir. Avrupa Komisyon Başkanı Jose Barroso'nun televizyonlara vermiş olduğu demeçlerde referandumun "Hayır" oyuyla sonuçlanmasının önemli bir sorun olmasına rağmen Anayasa'nın ortadan kaldırılması anlamına gelmediğini belirtmiştir. Almanya Başbakanı Schröder ise sonucun başarısızlık olduğunu kabul etmesine rağmen Almanya ve Fransa arasındaki ortaklığın bozulmayacağını ve Anayasa kabul süresinin devam edeceğini söylemiştir.¹²⁴

Fransa'da ki referandumdan kısa bir süre sonra Hollanda da 1 Haziran 2005 tarihinde AB Anayasası referandumuna sunulmuştur. Fransa'da olduğu gibi Hollanda'da reddedilmiştir. Fransızlar gibi Hollanda halkı da aslında yönetimin uygulamalarına itiraz etmiştir.¹²⁵ Hollanda'nın AB Anayasası'na itiraz etmesinin altında yatan nedenler arasında İslam karşıtlığı ve Türkiye'nin üyeliğini istememeleri de vardır. Türkiye de diğer aday ülkeler gibi onay sürecine katılmıştır. Türkiye Kurultay da kararların alınmasına katılmasa da alınacak kararları etkileme olanağına sahiptir. Bu durum Türkiye için güzel bir gelişmeyken bu gelişmeye Kurultay Başkanı Valery Giscard tarafından hoş karşılanmamıştır. Aynı zamanda Fransa ve Hollanda'nın AB Anayasası'na referandumla "Hayır" oyu vermelerinde de etkili olmuştur. Bunun yanı sıra AB'de de yaşanan genişleme süreciyle birlikte işsizliğin artması ve Euro'nun ekonomide yarattığı pahalılık AB Anayasası'na olan itiraz seslerini yükseltmiştir.¹²⁶

Fransa'nın ve Hollanda'nın referandumda AB Anayasası'nı reddetmeleri, AB yönetimine karşı tepkilerinin yanı sıra Türkiye'nin üyeliğine karşıda gösterilen bir tepkidir. Gösterilen bu tepkiler AB Anayasası'nın durumu kadar AB'yi de belirsizliğe sürüklemektedir. Hollanda ve Fransa'nın itirazlarından sonra Avrupalı liderler AB Anayasası'nın yerini alabilecek Reform Antlaşması'nın üzerinde görüş birliği sağlamışlardır. Buna göre 2007 yılının Temmuz ayının sonuna kadar Hükümetlerarası Konferans toplanması ve yılsonuna kadar çalışmalar tamamlanarak. Reform Anlaşması

¹²⁴ Hasan Erdoğan, (2008), Avrupa Birliği'nde Anayasa Hazırlıkları ve Onay Sürecinin Değerlendirilmesi, *Süleyman Demirel Üniversitesi İktisadi İdari Bilimler Dergisi*, Cilt:13, Sayı:3, Isparta: ss.360-361.

¹²⁵ Erhan Akdemir ve Hüsamettin İnaç, (2008), *Avrupa Entegrasyonunun Tarihsel Gelişimi*, Güner, Ümit(Ed.), Ekin Kitapevi, Bursa: s.24.

¹²⁶ Deniz Altınbaş Akgül, (2002), Avrupa'nın Geleceği; Avrupa Birleşik Devletleri Federasyonu mu?, *Stratejik Analiz Dergisi*, Cilt:2, Sayı:24, Ankara: s.19; Akdemir ve İnaç, a.g. m., s.26.

2009 yılında üye ülkelerin onayına sunulması hedeflenmiştir. Fakat Polonya'nın oylama sistemine itiraz etmesinden dolayı bu süre uzamıştır. AB liderleri antlaşmayı referanduma sunmadan ulusal parlamentoların onayıyla kabul etmek istemişlerdir. Ancak İrlanda'nın kendi Anayasa'sına göre referanduma sunması gerekmektedir. Polonya ile "ikili çoğunluk" sisteminde uzlaşmaya varılarak Reform Antlaşması'nın 2009 yerine 1 Kasım 2014 tarihinde yürürlüğe girmesine karar verilmiştir.¹²⁷

2.3. AVRUPA BİRLİĞİ ANAYASA TASLAĞINDA ÖNGÖRÜLEN DEĞİŞİKLİKLER

AB Anayasası ile gerçekleştirilmek istenenlerden biride Avrupa Birliği yasal işleyişini daha etkin hale getirmektir. AB Anayasası bunu da üye ülkeleri tek bir kurumsal çerçevede toplayarak gerçekleştirebilir. Tek bir kurumsal çerçevenin olabilmesi için AB Anayasa Taslağı'nda öngörülenler şu şekilde sıralanabilir. Sözleşmelerin ve antlaşmaların tek bir metinde birleştirilmesi, Birliğin tek bir hukuk sisteminin olması, yetki alanlarının Birlik ile üye devletlerarasında eşit şekilde paylaşılması, karar alma mekanizmasının sadeleştirilmesi, Birliğin kurumlarının daha şeffaf, etkin ve demokratik işlevselliğinin sağlanması, ulusal meclislerin Avrupa karar mekanizmasına katılımının sağlanması, Birliğin dış ilişkilerde tek ses olması ve özgürlük, güvenlik ve hukuk alanlarının sağlamaştırılması gibi. Söz konusu öngörülenlerin gerçekleştirilmesi için AB Anayasa Taslağı ile kurumsal ve yapısal alanlarda bir takım değişiklikler yapılmıştır.

2.3.1. Kurumsal Değişiklikler

Avrupa Birliği Anayasası'nda Avrupa Birliği'nin kurumsal yapısını oluşturan Bakanlar Konseyi, Avrupa Konseyi, Parlamento, Komisyon kurumlarında ve iktidar açısından yapılması öngörülen değişiklikler bulunmaktadır.

2.3.1.1. Bakanlar Konseyi

AB kurumlarından olan Bakanlar Konseyi (Konsey), her üye devleti temsil eden bakanlardan oluşmaktadır. Bu bakanlar; yöneten, yönlendiren, dış ilişkileri düzenleyen, bütçede önemli yetkilere haiz olan, hukuk koymada en fazla yetkiye sahip bulunan, üye ülkelerin ekonomi politikalarının koordinasyonunu sağlayan, Maastricht

¹²⁷ Akdemir ve İnaç, a.g. m., ss.31-33.

Antlaşması'nın ikinci ve üçüncü sütununu oluşturan konularda siyasi sorumluluk taşıyan bakanlardır.¹²⁸

Konsey üç sınıfta toplanır: ilk olarak Konsey eğer üye ülkelerin bakanlarından yani siyasi sorumluluk taşıyan kişilerden oluşuyor ve bu şekilde toplantılar yapıyorsa bu durumda “Konsey” kavramı “Bakanlar Konsey”ini ifade eder. Burada Konseyin Bakan seviyesindeki temsilcilerden oluşacağı düzenlenmiş olmasına rağmen hangi bakanların Konseyin oluşumunda bulunacağı açık bir şekilde düzenlenmemiştir. Uygulamada genellikle Dışişleri Bakanları Konsey de yer almakta ve bu Konseye “Genel İşler Konseyi” denmektedir. Bununla birlikte karara bağlanacak konulara göre, diğer bakanların katıldığı Uzmanlaşmış Konsey toplantıları da yapılmaktadır. İkinci olarak Konsey; üye ülke devlet veya hükümet başkanları düzeyinde toplanır. Bu halde Konsey; “Avrupa Konseyi”, “Zirve” ya da “Devlet ve Hükümet Başkanları Konseyi” olarak adlandırılır. Son olarak da Konsey, üye ülkelerin hükümetlerinin konferansı niteliği taşıyan toplantılar yapabilmektedir.¹²⁹

Konsey antlaşmalarda öngörüldüğü şekilde üye devletler için bağlayıcı nitelikte yasama organı olarak tasarrufta bulunmaktadır. Bu durum Avrupa Toplulukları Antlaşmasınının 249. maddesinin 2. ve 4. fıkralarında belirtilen hükümler ve AB Antlaşmasınının 34. maddesinin 2. fıkrasında bahsedilen çerçeve kararları kapsamaktadır. Konsey, yasama yetkisini ortak karar prosedürü ve işbirliği prosedürü çerçevesinde kullanmaktadır.¹³⁰

Anayasa Taslağı'nda Bakanlar Konseyi ile ilgili belirtilmesi gereken en önemli nokta daha önce Avrupa topluluklarında “Konsey” ATA'nın 7. maddesinde belirtilmiş olduğu gibi kurumun adının Anayasa da “Bakanlar Konseyi” olarak değiştirilmesidir. Bakanlar Konseyi, üye ülkelerin bakan seviyesinde ve ülkesi adına oy verme yetkisine sahip olan kişilerden oluşur. (I- 23). Bakanlar Konseyi Avrupa Parlamentosu ile birlikte yasama ve bütçeye ilişkin işlevleri yerine getirir.¹³¹

¹²⁸ Atatanır, a.g.m., s.79; Tekinalp ve Tekinalp, a.g.e., s.208.

¹²⁹ Enver Bozkurt vd., (2008), *Avrupa Birliği Hukuku*, 4. Baskı, Asil yayınları, Ankara: s.103; Tezcan, Avrupa Birliği Kurumlar Hukuku, s.47.

¹³⁰ Enver Bozkurt vd., a.g.e., s.106.

¹³¹ Özcan, a.g.m., s.216.

Anayasa Taslağı'nın birinci bölümün 24. maddesinde Bakanlar Konseyi'ni oluşturan bakan sayısının azaltılması konusunda düzenlemeler yapılmıştır. Taslak'ta Bakanlar Konseyi'nin iki farklı oluşumundan söz edilmektedir. Bunlar; "Yasama ve Genel İşler Konseyi" ve "Dışişleri Konseyi"dir. Konseyin bu iki oluşumunun dışında farklı oluşumlarını da görmek mümkündür. Ancak bunun için birinci bölümün 24. maddesinin 4. fıkrasına göre Avrupa Konseyi'nin nitelikli çoğunlukla bir Avrupa kararı olarak bu oluşumların listesini belirlemesi gerekmektedir. Yasama ve Genel İşler Konseyi, Bakanlar Konseyi'nin çalışmalarının tutarlı olmasını sağlar. Yasama Konseyi sıfatıyla hareket ettiğinde ise Avrupa Parlamentosu ile ortaklaşa olarak Avrupa yasalarını ve Avrupa çerçeve yasalarını çıkarır. Genel İşler Konseyi sıfatıyla hareket ettiğinde de Bakanlar Konseyi, Komisyonun katılımıyla Avrupa Konseyi toplantılarını hazırlar ve takibini sağlar. Dışişleri Konseyi ise Avrupa Konseyi tarafından belirlenen stratejik tercihleri temel alarak Birliğin dış politikalarını zenginleştirir ve tutarlı faaliyetler yürütmeye çalışır. Konseyin bu oluşumuna yani Dışişleri Konseyi şeklindeki oluşumuna beşer yıllık süreler dahilinde Birlik Dışişleri Bakanı başkanlık eder. Bakanlar Konseyi'nin Dışişleri Konseyi dışındaki oluşumlarının başkanlığını ise üye devletlerden birinin Bakanlar Konseyin deki temsilcisi, eşit dönüşüm esasıyla ve en az bir yıllık dönemlerle üstlenebilir. Bu dönüşümün kurallarını yani yapılacak olan başkanlığın koşullarını tespit etmek için Devlet ve Hükümet Başkanları Konseyi (Avrupa Konseyi) bir Avrupa kararı alacaktır.¹³²

Eşitlikçi rotasyon usulü için Avrupa Konseyi bu kararı verirken nitelikli çoğunlukla hareket edecektir. Selanik Zirvesi'ne sunulan Anayasa Taslağın da değişiklik yapılmadan önce eşitlikçi rotasyon usulünün tespitinde Avrupa'nın siyasi ve coğrafi dengelerinin ve üye ülkelerin çeşitliliğinin göz önüne alınacağına ilişkin bir hüküm vardı. Ayrıca başkanlık için en az bir yıllık süre belirlenmişti. Taslağın son halinde bu hükümler çıkarılmış ve sadece eşitlikçi rotasyon usulüne yer verilmesi kararlaştırılmıştır. En az bir yıl ifadesinde istikrarın sağlanması adına değişim süresinin daha uzun tutulması amacının taşındığı açıktır. Büyük olasılıkla çıkarılacak Avrupa

¹³² Eroğlu, a.g.m., s.12; Tezcan, a.g.m., s.244.

kararında bu süre bir yıldan az olmayacaktır. Avrupa Konseyi tarafından çıkarılacak olan Avrupa kararı bu düzenlemeyi açık bir şekilde ortaya koyacaktır.¹³³

Anayasa Taslağı'nda belirtilmesi gereken diğer önemli bir husus ise Bakanlar Konseyi'nin Anayasa'da aksi belirtilmedikçe nitelikli oyçokluğu ile karar alacak olmasıdır. Gerek Konvansiyon gerekse Hükümetlerarası Konferansta nitelikli çoğunluk konusu en çok tartışılan konu olmuştur. AB Anayasa Taslağı'nın öngördüğü nitelikli çoğunluk sistemi üç unsura dayanır: İlki üye devletlerin her biri için demografik, ekonomik ve siyasal kriterlere göre Anayasa'nın belirlediği oy katsayıları, ikincisi kararın kabul edilebilmesi için ülke bazında gerekli çoğunluk ve son olarak da Birlik nüfusunu temsil eden belirli bir oran. Ancak 2004'te yapılan Hükümetlerarası Konferansta bu konu üzerinde değişikliğe gidilmiştir. Yapılan değişiklikle nitelikli çoğunluk sistemi Anayasa'nın birinci bölümün 25. maddesinde şu şekilde düzenlenmiştir. Konsey üyelerinin en az onbeş üyenin %55'i ile Birlik nüfusunun %65'ini temsil etmelidir. Şayet Konsey, Komisyon'un ve Birlik Dışişleri Bakanı'nın teklifi dışında bir karar alacaksa bu oran üye sayısının %72'si, Birlik nüfusunun %65'i olmak zorundadır.¹³⁴

2.3.1.2. Avrupa Konseyi

AB Anayasası'nın birinci bölümünün 21. maddesi ile Devlet ve Hükümet Başkanları Konseyi'ne "Avrupa Konseyi" adıyla kurum niteliği kazandırılmıştır. AB Anayasası, Avrupa Konseyi'ni Birlik kurumları içinde sayarak, bu organın nispeten belirsiz olan statüsüne netlik kazandırmıştır.¹³⁵ Yapılan düzenlemelerle yılda iki kez yapılan Zirve toplantıları artık yılda dört kez yapılacaktır. Başkanlık sistemi için ise bugün uygulanmakta olan altı aylık dönüşümlü dönem başkanlığı yerine, zirveleri ve gündemi hazırlayacak ve iki buçuk yıllık yenilenebilir biçimde en fazla beş yıl görevde kalacak bir başkanın nitelikli oy çokluğuyla belirlenmesi öngörülmüştür.¹³⁶ Bu madde ile dönem başkanlığının altı aylık rotasyon usulü şeklinde uygulanması dönem başkanlığında sorunları beraberinde getirmiştir. Dönem başkanı olan üye ülkenin öncelikleri, politik gücü gibi etkenler AB'nin entegrasyon sürecini önemli şekilde

¹³³ Özcan, a.g.m., s.65.

¹³⁴ Eroğlu, a.g.m., ss.12-13.

¹³⁵ Tezcan, a.g.e., s.59.

¹³⁶ AB Anayasası, Md I-21.

etkilemekte ve dış ilişkilerde zafiyet olarak algılanmaktaydı. Özellikle siyasi olarak güçsüz ve liderlikten uzak ülkelerin ya da birliğe yeni katılan ülkelerin dönem başkanı olması durumunda hem AB vizyonlarının yeni olması hem de küresel rekabette güçlü ülkeler karşısında kurumsal olarak zayıf bir görünüm sergileyecek olması nedeniyle bu sistem terk edilmiştir.¹³⁷

AB Anayasa Taslağı'nda, Avrupa Konseyi'nin çalışma biçimi konusunda her hangi bir değişiklik yapılmamıştı. Anayasa'da aksi belirtilen durumlar dışında Avrupa Konseyi kararlarını mutabakatla alır. Bu durumlar; kurumsal planda, Komisyon başkanlığı için aday teklif etme ve Birlik Dışişleri Bakanını atama şeklinde ifade edilen bu aksi durumlarda Avrupa Konseyi nitelikli çoğunlukla karar alır. Bu şekilde organik nitelikli kararlar alabilen Avrupa Konseyi adeta bir tali kurucu iktidar rolü üstlenmektedir.¹³⁸

Avrupa Konseyi'nin Bakanlar Konseyi'nden farkı AB Anayasa Taslağı'nın birinci bölümünün 21. maddesinde düzenlenmiş olduğu gibi yasama işlevine sahip olmamasıdır. Aynı maddede Avrupa Konseyi'nin temel işlevi, Birliğin siyasi yönelimleri ile önceliklerini tespit etmek olarak tanımlanmıştır. Başkanın ciddi olarak görevi kötüye kullanması durumunda ya da görev yapmasına engel bir durumun ortaya çıkması halinde aynı prosedürle görevden alınacağı karara bağlanmıştır. Ulusal düzeyde başka hiçbir görev yapamayacak olan Avrupa Konseyi Başkanı, Birlik Dışişleri Bakanı'nın yetkilerini ihlal etmeden, dış dünyada ortak dış ve güvenlik politikalarını ilgilendiren konularda, kendi düzeyinde ve bu sıfatla Birliği etkili bir şekilde temsil etmekle görevlendirilmiştir. Başkan aynı zamanda Komisyon Başkanı ile işbirliği halinde ve Genel İşler Konseyi'nin çalışmalarını esas alarak Avrupa Konseyi'nin çalışmalarını ve sürekliliğini sağlar.¹³⁹

Anayasa Avrupa Konseyi Başkanı'na özellikle Bakanlar Konseyi'nde hiçbir işlev vermeyerek sınırlı bir yetki tanımıştır. Yapılan düzenlemelerden Başkana Birlik politikalarında etkinliğinin engellendiği anlaşılmaktadır. Başkanın oy kullanma hakkının dahi olmaması bunun net bir göstergesi olmuştur. Bu bağlamda Avrupa Konseyi Başkanı'nın tek fonksiyonunun Konsey çalışmalarına başkanlık etmek

¹³⁷ Özcan, a.g.m., s.215.

¹³⁸ AB Anayasası, Md I-27.1.2.-28.

¹³⁹ AB Anayasası, Md I-21.1.-22.

olduğunu söyleyebiliriz. Başkanlık sisteminin gelecekte hangi şekli alacağını şimdiden tahmin etmek zor görünüyor. Ancak AB'nin federal yapısının bir adım daha öteye gideceğini tahmin edebiliriz.

2.3.1.3. Parlamento

Avrupa Parlamentosu, AKÇT Antlaşması'nın 20. maddesine göre Avrupa Topluluğu tarafından bir araya getirilen üye ülke vatandaşlarının temsilcilerinden oluşur.¹⁴⁰ Parlamento üyeleri, Topluluğun kurulduğu yıllarda üye devletler tarafından ulusal parlamentolardan gönderilen milletvekillerinden oluşmaktaydı. Yani atanmış üyelere oluşan bir kurumdu. Ancak 1979'dan itibaren Parlamento'nun topluluk üyesi devletlerin vatandaşları tarafından doğrudan tayin edildiğini görüyoruz. Her üye devlet kendi ülkesinde Topluluk Parlamentosu için beş yılda bir seçim yapmaktadır. Üye devletler kendi parlamento seçimlerinden bağımsız olarak Avrupa Parlamentosu için seçim yapmaktadırlar. Avrupa Parlamentosu üyeleri Parlamento da ulusal gruplar halinde değil Avrupa çapında oluşturulmuş parti grupları olarak otururlar. Buradaki amaç ülkelerarası farklılıkları gidermektir.¹⁴¹

Parlamento'yu hukuki anlamda bir yasama organı olarak ifade edebiliriz. Ancak önceleri Avrupa Birliği'nde yasama yetkisini karar alma organı olarak Konsey kullanmaktaydı. Parlamento ise gerçek bir yasama organı olma yolunda ilerlemektedir. Roma antlaşmasının orijinal metnine baktığımızda Parlamento'nun istişare ve danışma organı olarak tesis edildiğini görüyoruz. Ancak Parlamento, büyük mücadeleler vererek yasama organı olma yolunda adımlar atmıştır. Parlamentonun yasama sürecindeki yetkileri önceleri sadece danışma niteliği taşıyan zamanlarda bu yetkilerin artırıldığı gözlenmektedir. Bu durumu "demokrasi açığı" kavramıyla açıklayacak olursak; Parlamento'nun Birliğin yasama mekanizmasında yeterli bir işlevinin bulunmaması, Birliğin karar alma sürecinde demokrasi açığı olarak değerlendirilebilir. Bu bağlamda demokratik boşluk sorununun üstesinden gelebilmek amacıyla parlamentonun yetkileri sürekli olarak arttırılmaktadır.¹⁴²

¹⁴⁰ Tezcan, a.g.e., s.8.

¹⁴¹ TC. Başbakanlık Dış Ticaret Müsteşarlığı, (2007), *Avrupa Birliği ve Türkiye*, 6. Baskı, DTM AB Genel Müdürlüğü Yayınları, Ankara: ss.18-19.

¹⁴² a.g.e., s.18.

Avrupa Tek Senedi, yürürlüğe girene kadar Parlamento yasama prosedürü çerçevesinde yalnızca denetim yetkisine sahipti. Buna göre; Komisyon'un yaptığı bir teklif üzerine Konsey, Parlamentonun görüşünü almaktaydı. Konseyin parlamento tarafından ifade edilen görüşü mutlaka dikkate alma gibi bir yükümlülüğü bulunmamakla birlikte antlaşmada öngörülen durumlarda Parlamentonun görüşünün alınması zorunluydu.¹⁴³ Yani Parlamento, Birliğin tam anlamıyla yasama organı olmamakla birlikte birçok konuda Konsey karar alırken Parlamento'ya danışmaktaydı.

Topluluğun kuruluşundan itibaren en çok değişime uğrayan kurum olarak Avrupa Parlamentosu'nu gösterebiliriz. Avrupa Toplulukları Sözleşmesi ile birlikte ortaya çıkan “İşbirliği Prosedürü” çerçevesinde Parlamento birçok konuda yasa çıkarılmadan önce onayı aranan bir kurum haline gelmiştir. Maastricht, Amsterdam ve Nice Antlaşmaları ile ortaya konan sistem ise “Ortak Karar Alma Prosedürü” olarak adlandırılmıştır. Bu bağlamda Parlamento git gide danışma organı olmaktan çıkarak yasama işlevini yerine getirmeye başlamıştır.¹⁴⁴ Özetlemek gerekirse Avrupa Parlamentosu'nun karar alma mekanizmasındaki yeri, benimsenen karar yöntemine göre değişmektedir. Avrupa Parlamentosu'na danışma organı olarak yetki verilmezken, karar alma mekanizmasında işbirliği yöntemi ve ortak karar alma yöntemiyle kararı düzeltme veya reddetme yetkisi verilmiştir.¹⁴⁵

AB Anayasa Taslağı ile birlikte Avrupa Parlamentosu gerçek anlamda bir yasama organı niteliği kazanmıştır. 2004 yılında gerçekleştirilen Hükümetlerarası Konferans öncesinde parlamento ile ilgili yapılanmalar Taslağın birinci bölümünün 20. maddesinde düzenlenmiştir. Bu düzenlemeye göre; milletvekili sayısı yedi yüz otuz altı ile sınırlandırılmıştır. 20. maddeye göre Parlamento Taslakta “Ortak-karar Prosedürü” genel yasama prosedürü olarak belirtilmiştir. Düzenlemeler öncesinde ortak karar prosedürü otuz civarında yeni alanda Ortak-karar Prosedürü uygulama alanı bulmuştur. Buna rağmen elli civarında konuda ise hala oybirliği sistemi devam etmektedir. Ayrıca her üye ülkeden en az dört milletvekilinin seçilmesi gerekliliği ifade edilmiştir.¹⁴⁶

¹⁴³ Tezcan, a.g.e., ss.24-26.

¹⁴⁴ a.g.e., s.32.

¹⁴⁵ Demir, a.g.e., s.86.

¹⁴⁶ Özcan, a.g.m., ss.224-225.

2004 yılında Brüksel Zirvesi'ne sunulan ve Hükümetlerarası Konferansta görüşülen AB Anayasa Taslağı'nın birinci bölümünde 20. maddesinde değişikliğe gidilmiştir. Son değişiklik ile Avrupa Parlamentosu üye sayısı yedi yüz otuz altıdan yedi yüz elli çıkarılmış, her üye devletten en az dört yerine altı milletvekili seçilmesi öngörülmüştür. Ayrıca hiçbir üye ülkeden doksan altıdan fazla milletvekili seçilemeyeceği karara bağlanmıştır. Anayasa Taslağı'nda yapılan başka bir düzenleme ile birlikte kırk beş civarındaki yeni alanda ortak-karar prosedürü uygulama alanı bulmuş, toplamda ise yetmişden fazla yasal düzenlemenin bu prosedürle yürütülmesi sağlanmıştır.¹⁴⁷

2.3.1.4. Komisyon

Komisyon, AB yönetim sistemi içerisinde yürütme organı olarak karşımıza çıkmaktadır. Yürütme işlevinin yanı sıra Komisyon yasama alanında da etkin bir işleve sahiptir. Komisyon Avrupa'nın hükümeti niteliğindedir. Roma Antlaşması ile Avrupa Toplulukları Komisyonu, topluluk hukukunun bekçisi olarak ifade edilmiştir. Yürütme organı olarak Komisyon, karar organının aldığı kararların uygulayıcısıdır. Bu kararların uygulanması çerçevesinde Komisyon'a büyük bir görev düşmektedir.¹⁴⁸

Avrupa Komisyonu, AB topluluğunun çıkarlarını bir bütün olarak temsil eden bir kurumdur. Genişleme öncesi on beş AB üyesi ülkeden gelen yirmi Komiser, Topluluk üyesi hükümetler tarafından atanmaktaydılar. Atanan temsilciler, ulusal hükümetlere ve Konseye karşı sorumlu değildiler. Tüm topluluk adına hareket eden Komisyon üyeleri yalnızca Avrupa Parlamentosu'na karşı sorumludurlar. Yine genişleme öncesi Komisyonda Almanya, İtalya, Fransa, İngiltere ve İspanya ikiye, diğer üye ülkeler ise birer komiserle temsil edilirdiler.¹⁴⁹ Ancak AB Anayasa Taslağın da Komisyon üyeliği konusunda değişime gidilmiştir. Komisyon, Topluluğun amaçlarını gerçekleştirmesi için her türlü kararın alınması, eylemde bulunulması, hukuki tasarruf çıkartılması ve uzlaşma girişimlerini başlatan organdır. ATA da açıkça yer alan istisnalar dışında Komisyon'un bu yetkisi münhasır yetki niteliğindedir. Karar alma, hukuk koyma, anlaşma yapma yetkisi başka organlara ait olsa da girişimi

¹⁴⁷ AB Anayasası, Md I-20; Özcan, a.g.m., s.225.

¹⁴⁸ Özcan, a.g.m., s.217.

¹⁴⁹ Dilek Yiğit, (2004), *Avrupa Birliği Anayasası ve Kurumsal Yapı Reformu*, Hazine Müsteşarlığı Matbaası, Ankara: s.24.

Komisyon başlatır. Girişim; öneri veya tavsiyede bulunma yolu ile veya başka bir şekilde kendini gösterir.¹⁵⁰

Konvansiyon sürecinde en çok tartışılan konulardan biri Avrupa Komisyonu'nun yapılanmasıdır. Konvansiyon, bu kurumun rolünden daha çok yapılanması üzerine odaklanmıştır. Konvansiyon tarafından hazırlanan AB Anayasa Taslağı'nın ilk versiyonunun da Komisyonu'nun yapısı üzerindeki düzenleme Anayasa Taslağı'nın birinci bölümünde 25. maddede belirtilmiştir. Bu düzenlemeye göre Komisyon 1 Kasım 2009 yılından itibaren bir Başkan, bir Başkan Yardımcısı (Komisyon Başkan Yardımcısı, AB Dışişleri Bakanı olacaktır) ve on üç "Avrupa Komiseri" olmak üzere toplam on beş üyeden oluşan bir heyet olarak görev yapacaktı. Söz konusu on üç Avrupa Komiseri üye devletlerden eşitlikçi rotasyon usulüne göre belirlenecekti. Komisyon üyeleri üye devletler tarafından her devlet için önerilen üç isim arasından Komisyon Başkanı tarafından seçilecekti. Ayrıca Komisyonda oy hakkına sahip olmayan yani o dönemde Komisyon'da temsil edilmeyen üye devletlerden gelen Komiserler de bulunacaktı.¹⁵¹

Brüksel'deki Hükümetlerarası Konferans sırasında küçük ülkelerin Komisyon'da bir üye ile temsil edilme konusundaki ısrarları üzerine AB Anayasa Taslağı'nda yeni düzenlemelere gidilmiştir. Bu şekilde Komisyon üyelerinin seçimi AB Anayasa Taslağı'nın birinci bölümünün 25. maddesinde değil Anayasa'nın birinci bölümünün 26. maddesinde düzenlenmiştir. Bu düzenlemeye göre, Anayasa'nın yürürlüğe girmesinden sonraki ilk dönemde (1 Kasım 2009- 31 Ekim 2014) Komisyon'da başkan ve aynı zamanda başkan yardımcısı olan Birlik Dışişleri Bakanı dahil olmak üzere her üye ülkeden bir üye bulunacaktır.¹⁵² Ancak bu ilk Komisyonun ardından göreve gelecek Komisyonlar için (2014 sonrası) üye sayısı üye ülkelerin üçte ikisi ile sınırlandırılmıştır. Bu üyeler, üye ülkeler arasından yine Anayasa'nın öngördüğü eşit dönüşüm esasına göre belirlenecektir. Yani örneğin otuz üyeli Birlikte Komisyon'daki üye sayısı yirmi olacaktır. Eşitlikçi rotasyon usulünün nasıl olacağı aşağıda belirtilen esaslar çerçevesinde Avrupa Konseyi tarafından oybirliği ile alınacak bir Avrupa kararı ile belirlenecektir.

¹⁵⁰ Tezcan, a.g.e., ss.76-77.

¹⁵¹ Özcan, a.g.m., s.217.

¹⁵² AB Anayasası, Md I-26.

- Üye devletler, vatandaşlarının Komisyon üyesi olarak geçirdiği süre ve sıralama konusunda kesin bir eşitliğe sahip olacaklar ve bunun sonucunda herhangi iki üye devletin vatandaşlarının görevde kaldığı toplam dönem arasındaki fark asla birden fazla olmayacaktır,
- “a” bendine uygun olarak birbirini izleyen her bir Komisyon, Birliğin tüm üye devletlerinin demografik ve coğrafi dağılımını yeterince yansıtacak bir biçimde oluşturulacaktı.

Komisyon başkanının ve üyelerinin atanması konusunda Anayasa taslağı, üye devletlerin temel belirleyicisi olarak, mevcut sistemi yeniden düzenler. Buna göre; Komisyon Başkanı, Avrupa Konseyi'nin nitelikli çoğunlukla aldığı bir kararla yapacağı teklif üzerine Avrupa Parlamentosu üyelerinin çoğunluğu ile seçilir.¹⁵³ Konsey, Anayasa'nın birinci bölümünün 26. maddesinde aday teklifi öncesinde Parlamento seçimlerini ve parlamento bünyesindeki siyasi grupları hesaba katarak uygun görüşmelerde bulunur. Komisyon üyelerinin seçiminde ise son söz Komisyon Başkanına aittir. Konsey, seçilen Komisyon Başkanı ile ortak uzlaşa içinde Komisyon üyesi olacak kişilerin listesini hazırlar. Bu liste, Komisyon Başkanı ve Birlik Dışişleri Bakanı dahil olmak üzere bir organ olarak AP'nin onayına sunulur. Komisyon üyeleri, Avrupa Parlamentosu'nun onayı üzerine Avrupa Konseyi tarafından nitelikli çoğunlukla atanırlar.¹⁵⁴ Komisyon, “kurul” halinde hareket eden bir kurum niteliği sergiler. Görev süresi beş yıldır. Bir Avrupa Komisyonu üyesi, Başkan tarafından talep edildiğinde istifasını sunar.¹⁵⁵

Konvansiyon tarafından hazırlanan Anayasa Taslağı'nda sistem biraz daha farklı idi. Öncelikle AB Anayasa Taslağı'nın birinci bölümünün 26. maddesinde Komisyon üyeleri Konsey tarafından değil, üye ülkeler tarafından belirlenmekteydi. Üye ülkeler üçer aday göstermekteydi. Komisyon Başkanı bu adaylar arasından birer kişiyi Komisyon üyesi olarak atamaktaydı. Burada dikkat edilmesi gereken husus Hükümetlerarası Konferansta atama yetkisinin Komisyon Başkanı'ndan alınarak Avrupa Konseyi'ne verilmiş olmasıdır.

¹⁵³ Özcan, a.g.m., s.218.

¹⁵⁴ Atatanır, a.g.e., s.79; Özcan, a.g.m., s.218.

¹⁵⁵ *AB Anayasası*, Md I-26.3.

2.3.2. İktidar Açısından Öngörülen Değişiklikler

İktidarın kullanımı ve yapısı üzerinde AB Anayasa Taslağı ile yapılan değişiklikler şu şekilde sıralanabilir; AB faaliyetlerinin etkinliği ve esnekliği korunarak, Birlik hukukunun demokratik bir şekilde yükselmesini sağlamak amacıyla yasama araçlarında düzenleme yoluna gidilmiştir. Bu durum AB'nin faaliyet göstereceği araçların tanımı, basitleştirilmesi ve hiyerarşik hale getirilmesi noktasında önemlidir. AB Anayasa Taslağı ile ilk olarak düzenlemeye yasama ve yürütme organlarının birbirlerinden ayrılması ve yasal faaliyetlerin gerçekleşmesinde kullanılacak araçların tanımlanmasıyla başlamıştır.¹⁵⁶

Bu doğrultuda AB Anayasa Taslağı'nda yasama faaliyetleriyle, yasama dışı faaliyetler birbirinden ayrılmıştır. Taslakta bu faaliyetlerin yapılma usulü ayrıntılı bir şekilde yer almıştır. Taslağa göre Komisyonun işlemleri genel olarak yasama işlevleri dışında kalırlar. Yasama faaliyetleri niteliğindeki işlemler için öngörülenler; günümüzde tüzüğe karşılık gelen “ Avrupa Yasası” dır. Direktifi karşılayan ise “ Avrupa Çerçeve Yasası” dır. Söz konusu işlemler kural olarak Avrupa Parlamentosu ve Bakanlar Konseyi'nin ortaklaşa olağan yasama usulüne göre yapılır. Ancak Taslağın bazı özel normlarının belirlediği yasama usulüne göre yapılması da mümkündür.¹⁵⁷

AB Anayasa Taslağı, işlem düzeninde yasama niteliği olmayan işlemleri de öngörmüştür. Bunlar, Avrupa tüzükleri ve Avrupa kararlarıdır. Bunların yanı sıra tavsiye ve görüşlerde yer almaktadır. Söz konusu işlerin bağlayıcı nitelikleri yoktur. Avrupa yasası bütün yönleriyle bağlayıcı, tüm üye ülkelerde doğrudan uygulanan ve genel uygulaması olan bir yasama işlemidir. Avrupa çerçeve yasası ise yalnızca ulaşılabacak sonuçları bakımından bağlayıcı olan, ulusal makamları söz konusu araçlara ulaşma şekli ve araçları seçme konusunda özgür bırakan bir yasama işlemidir. Yasama dışı işlemlerden olan Avrupa tüzükleri ise yasama faaliyetlerinin ve Anayasa'nın bazı özel hükümlerinin uygulanmasını sağlayan genel nitelikli işlemlerdir. Avrupa tüzükleri bütün öğeleri ile bağlayıcı ve üye devletlerin tümünde söz konusu sonuca ulaşma şeklini

¹⁵⁶ Özcan, a.g.m., s.230.

¹⁵⁷ AB Anayasası, Md I-26.2.1.-33.-34, Md III-396.2; Eroğlu, a.g.m., s.15.

ve araçlarının seçiminde, uluslararası makamları özgür bırakacak nitelikte bağlayıcı olabilir.¹⁵⁸

2.3.3. AB Anayasa Taslağında Temel Haklar Alanında Yapılan Düzenlemeler

Temel Haklar Şartı, AB vatandaşlarının temel haklarını ve AB'nin vatandaşlarına karşı olan sorumluluklarını düzenleyen bir belgedir. Bu Şart, Avrupa Birliği Anayasa oluşum sürecinin karakteristik bir özelliğini göstermektedir.¹⁵⁹

Avrupa Birliği'nin temelini atan Roma Antlaşması'yla ilk önce ekonomik alanda birlik oluşturulmasından dolayı temel haklar konusunda düzenlemeler yapılmamıştır. Bu dönemlerde anlaşma metinlerinde insan hakları yer almamıştır. Temel Haklar Şartı antlaşma metinlerinde belirtilmemişse de 1960'lı yıllardan itibaren önem kazanmaya başlamış olduğunu söyleyebiliriz. Temel Haklar Şartı'nın kabul edilmesinin nihai amacı temel hakların anlamının ve etkisinin AB yurttaşları bakımından açıklığa kavuşturulmasıdır. Bu tarihten itibaren temel hakların korunması sorunsalı Avrupa Birliği'nin gündemindeki yerini hep korumuştur. 1970'li yıllara geldiğinde böyle bir şartın hazırlanması yönündeki teklifler zamana bırakılmış ve ağır adımlarla ilerleme politikası takip edilmiştir. Bu politikada Adalet Divanı'nın izlediği bilinçli içtihat politikası, kurucu anlaşmalarda temel hakların zamanla yer alması, Topluluğun AİHS'ye katılmaması belli başlı dönüm noktalarını oluşturmaktadır.¹⁶⁰

Avrupa Toplulukları'nın ilk yıllarında temel hak ve özgürlüklerin korunması konusu Alman ve İtalyan yargı organlarının tutumları sonucu tartışılmış ve bunun sonucunda Adalet Divanı temel hak ve özgürlüklerin korunmasıyla ilgili sınırlar belirlemiştir. Ancak tartışma bununla bitmemiş Avrupa Toplulukları'nın AİHS'ye taraf olmaması konusu gündeme gelmiştir.¹⁶¹ AİHS'ye taraf olması Avrupa Toplulukları Antlaşması'nda gerekli olan değişikliklerin yapılmasına bağlanmıştır. Üye devletler arasında görüş birliği sağlanamayışı Temel Haklar Şartı'nın hazırlanmasını gündeme getirmiştir. Avrupa Topluluğu Hukuku'nun, üye devletlerin temel hak düzenlemelerinden farklı olarak kendine özgü bir temel hak kataloğuna ihtiyacı vardır.

¹⁵⁸ Özcan, a.g.m., ss.230-231.

¹⁵⁹ Füsün Arsava, (2004a), AB'nin Anayasallaşma Sürecinde Temel Haklar Şartı, *Ankara Avrupa Çalışmaları Dergisi*, Cilt:3, Ankara: s.3.

¹⁶⁰ Tezcan, a.g.m., s.252.

¹⁶¹ Tezcan, a.g.e., s.195.

Federal Almanya Anayasa Mahkemesi 1974 tarihli kararında, parlamento tarafından kararlaştırılmış ve Federal Almanya Anayasası'nın temel hak kataloğuna benzer bir temel hak kataloğu talep etmiştir. Bu talep o günün koşullarında ütopyik bir talep olarak görülmüştür. Bu bağlamda Temel Haklar Şartı, şimdiye kadar Avrupa Topluluğu Adalet Divanı içtihadında tanınan temel hakları kategorize eden bir metin olarak Federal Almanya Anayasa Mahkemesi'nin o zaman ki bakış açısına oldukça yaklaşmıştır.¹⁶²

Tüm bunların yanı sıra, Avrupa Temel Haklar Şartı'nın oluşum aşamasında, Komisyon, Parlamento ve Konsey'in 1997 tarihli ortak bildirisi ve Parlamento'nun 1989 tarihli kararıyla oluşturduğu temel hak kataloğu önemli bir yere sahiptir. Parlamento'nun bu kararına Arturo Spinelli yönetiminde ki Avrupa Parlamentosu tarafından hazırlanan bir anlaşma tasarısı esas olmuştur. Bu tasarı Birliğin beş yıl içinde kendine ait bir temel hak bildirisi hazırlanmasını öngörmüştür.¹⁶³ Temel haklar alanında Maastricht Antlaşması geriye dönük bir Anayasallaşma çabasını gösterirken Amsterdam Antlaşması geleceğe dönüktür bu yuzdende Maastricht Antlaşması'ndan ayrılmaktadır. Amsterdam Antlaşması insan haklarını sürekli ve engellenemez hale getirmeyi hedeflemiştir. Bundan dolayı da Avrupa bütünleşmesinin sağlanabilmesi için temel haklar zorunlu hale gelmiştir.

1999 yılında önce Köln daha sonra Tampere Zirvesi'nde biraraya gelen devlet ve hükümet başkanları, Temel Haklar Şartı konusunda o zamana kadar görülmemiş bir yöntem benimsemişlerdir. Bu yöntem Avrupa Parlamentosu ve ulusal Parlamentoların temsilcilerinden oluşan sui generis isimdeki organdır. Bu organa AB'nin Temel Haklar Şartı'nın hazırlanması görevi verilmiştir. Bu yöntem daha önceki Hükümetlerarası Konferans yönteminden daha moderndir. Ayrıca bu yöntem ile o zamana kadar Avrupa Parlamentosu'nu devre dışı bırakan ve vatandaşların alınacak kararlar üzerinde etkin olmasını kabul etmeyen yaklaşım terk edilmiştir.¹⁶⁴

Sonuçta Köln'de verilen misyondan vazgeçilerek "Konvansiyon" (Kurultay) isminde bir organ oluşturulmuştur. Haziran 1999 tarihli Köln Zirvesi'nde, Temel Haklar Projesinin altmış iki kişiden oluşan bir organ tarafından hazırlanması uygun görülmüştür. Konvansiyon otuz ulusal Parlamenter, on altı Avrupa Parlamentosu üyesi,

¹⁶² Arsava, (2004a), ss.2-3.

¹⁶³ a.g.m., s.3.

¹⁶⁴ a.g.m., s.4.

devlet ve hükümet başkanlarının belirleyeceği on beş özel temsilci ve Komisyon Başkanı'nın bir temsilcisinden oluşmaktadır. Konvansiyonun başkanlığını Almanya eski Cumhurbaşkanı Roman Herzog sekreterliğini ise Fransız hukuk profesörü Jean Paul Jacqué yürütmüştür.¹⁶⁵

Avrupa Konseyi tarafından öngörülmemiş olmasına rağmen Başkanlık Divanı, Konvansiyon çalışmalarında anahtar rol oynamıştır. Başkanlık Divanında Konvansiyonda temsil edilen grupların sözcüleri, Komisyon temsilcisi ve Konsey başkanlığı temsilcisi yer almıştır. Bunun yanı sıra Konvansiyon herhangi bir oylama yapılmaksızın ve prosedür düzenlemesi olmadan görevini yerine getirmiştir. Bu duruma başkanın ve Başkanlık Divanı'nın sahip olduğu otorite ile bir açıklık getirilebilir. Konvansiyonun görevi, Şart tasarısını oy birliğiyle karar alınarak Avrupa Konseyi'ne sunmak ve Avrupa Parlamentosu, Konsey ve Komisyon resmi bildirisine esas olacak yolu açmakla sınırlandırılmıştır.¹⁶⁶

Aralık 1999'da çalışmalarına başlayan Konvansiyon, projenin tamamı üzerindeki çalışmalarını 2 Ekim 2000'de tamamlamıştır. Temel Haklar Şartı, 7 Aralık 2000 tarihinde Nice Zirvesi'nde AB'nin siyasi kurumları Konsey, Komisyon ve Avrupa Parlamentosu Başkanları tarafından imzalanarak kurumlar arası ortak bir metin niteliği kazanmıştır. 2000 yılında yapılan Nice Antlaşması'yla kabul edilen Avrupa Birliği Temel Haklar Şartı, AB Anayasası'na dahil edilmiştir. Temel Haklar Şartı başlarda hukuki bağlayıcılığı olmayan bir belge olarak görülse de, Anayasa'nın ikinci bölümünde öze ilişkin olmayan bazı düzeltmelerin dışında aynen alınması hukuki statü sorununu açıklığa kavuşturmuştur.¹⁶⁷

Temel Haklar Şartı medeni, siyasi, sosyal ve ekonomik hakları içermektedir. Anayasa Taslağı'nın ikinci bölümü Şart'a ayrılmıştır. Şart, ikinci bölümde 61. maddeyle 114.maddeler arasında yedi başlık altında yer almaktadır. İlk başlık "Onur" dur. Bu bölümde dikkati çeken 62. maddenin 2. fıkrasında yer alan "*Hiç kimse ölüm cezasına çarptırılmaz veya idam edilemez*" hükmüdür.¹⁶⁸ Bu da insan yaşamına her hangi bir nedenle son verilemeyeceğini göstermektedir. Taslak'ta ikinci başlık özgürlüklere

¹⁶⁵ Tezcan, a.g.e., s.196.

¹⁶⁶ Arsava, (2004a), s.5.

¹⁶⁷ Tezcan, a.g.e., s.196.

¹⁶⁸ *AB Anayasası*, Md II-62.2.

ayrılmıştır. Üçüncü başlık ise eşitlik ilkesine yer verilmiştir. Taslak içinde en önemli bölüm dördüncü bölümdür. Bu bölümde dayanışma ilkesi yer almaktadır. Anayasa Taslağı'nda orijinal bir düzenleme ile Temel Haklar Şartı yer almıştır.

1. İlk başlık Onur'dur. beş maddeden oluşmaktadır. Bu bölümün içeriği sırasıyla insan onurunun ihlal edilemezliği, yaşama hakkı, kişinin bedensel ve ruhsal dokunulmazlık hakkı, işkence ve insanlık dışı veya alçaltıcı muamele veya ceza yasağı, kölelik ve zorla çalıştırılma yasağı gibi konulardan oluşmaktadır. En önemlisi de kimsenin ölüm cezasıyla cezalandırılmayacağı veya idam kararının verilemeyeceği yer almaktadır.

2. İkinci başlık, özgürlüklere ayrılmıştır. Toplam on dört maddeden oluşan bu bölümde sırayla özgürlük ve güvenlik hakkı, özel yaşama ve aile yaşamına saygı, kişisel bilgilerin korunması, evlenme ve aile kurma hakkı, düşünce, vicdan ve din özgürlüğü, ifade ve haber alma özgürlüğü, toplanma ve örgütlenme özgürlüğü, ticari faaliyette bulunma özgürlüğü, mülk edinme özgürlüğü, sığınma hakkı, ihraç, sınır dışı veya iade etme yasağı gibi konular yer almaktadır.

3. Üçüncü başlık eşitlik konusuna ayrılmıştır. Toplam yedi maddeden oluşmaktadır.

Söz konusu maddelerde yer alan konular şunlardır; yasa önünde eşitlik, ayrımcılık yasağı, din, dil ve kültür çeşitliliği, kadın- erkek eşitliği, çocuk hakları, yaşlıların hakları, engellilerin toplumla bütünleştirilmesi gibi konulardır.

4. Anayasa Taslağı'nın en önemli bölümü olan dördüncü başlıkta on iki madde bulunmaktadır. Bu bölümde şu konular yer almıştır; işçilerin işletme içinde bilgi alma ve danışma hakkı, toplu sözleşme görüşmeleri yapma ve eylem hakkı, işe yerleştirilme hizmetlerinden yararlanma hakkı, haksız işten çıkarılmaya karşı korunma hakkı, adil ve hakkaniyete uygun çalışma koşulları, çocuk işçi çalıştırılmasının yasaklanması ve çalışan gençlerin korunması, aile ve meslek yaşamı, sosyal güvenlik ve sosyal yardım, sağlık hizmetleri, genel ekonomik konulardaki hizmetlerden yararlanma, çevrenin korunması ve tüketicinin korunması. Bu bölümde yer alan hükümler sosyal içeriklidir.

5. Temel Haklar Şartının getirdiği diğer yenilik ise kurucu anlaşmaların çeşitli hükümlerinde dağınık bir şekilde bulunan hakların tek bir bölümde toplanmış

olmasıdır. Bu bölüm yurttaşların hakları başlığını taşımaktadır ve şu konular yer almaktadır: ikamet şartı aranmaksızın Avrupa Parlamentosu seçimlerinde ve yerel seçimlerde oy kullanma ve aday olma hakkı, iyi idare hakkı, belgelere erişme hakkı, arabuluculuğa başvurma hakkı, dolaşım ve ikamet özgürlüğü, diplomatik ve konsolosluk koruması.

6. Bireylerin etkin bir yargısal korumaya kavuşturulmasıyla ilgili hükümler Adalet başlığı altında bulunmaktadır. Toplam dört maddeden oluşmaktadır. Sırasıyla etkin yargısal başvuru ve adil yargılanma hakkı, masuniyet karinesi ve savunma hakkı, cezayı gerektiren suçların ve cezaların orantılı olması ve yasada tanımlanması, cezayı gerektiren aynı suçtan iki kere yargılanmama veya cezalandırılma gibi konular bulunmaktadır.

7. Son başlık da dört maddeden oluşmaktadır. Genel Hükümler başlığını taşımaktadır. Bu bölümde projenin kapsamı, teminatı altında alınan hakların kapsamı, koruma düzeyi ve hakların istismar edilmemesi gibi tüm haklara ilişkin yatay hükümler olarak adlandırılabilir genel hükümler yer almaktadır.

Temel Haklar Şartı'nın Taslağa dahil edilmesiyle, Şart'ın hükümlerinin bağlayıcı niteliğiyle Birliğin temel haklar kategorisine sahip olması hedeflenmiştir. Şartın hükümleri bağlayıcı niteliktedir. Temel Haklar Şartı'nın oluşturulma nedenlerinden olan AB kurumlarının hak ihlallerine karşı insanların haklarını aramada güçlük çekmeleri Temel Haklar Şartı'nın oluşturulmasını olumlu yönde etkilemiştir. Şartın oluşturulmasıyla Birlik kurumları ve organları Şartta yer alan haklara uymak zorunda kalmışlardır. Adalet Divanı da Şarta riayet edilip edilmediğinin kontrolüyle görevlendirilmiştir. Hali hazırda bir Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi (AİHS) olmasına rağmen Temel Haklar Şartı'nın düzenlenmesinin ve Anayasa'ya sokulmasının amaçlarından biride AİHS tüm üye ülkelerde olduğu gibi hukuki değere sahip olmamasıdır. Bundan dolayı da farklı uygulamalara yol açmaktadır. Oysa tüm üye ülkelerin olduğu gibi Temel Haklar Şartı'nın da aynı ölçüde geçerli olmasıyla ulusal hukukların üstünde olacak ve uygulanabilecektir.¹⁶⁹

¹⁶⁹ Sadak, a.g.m. s.113; Tezcan, a.g.m., s.252.

2.3.4. Öngörülen Diğer Tüm Değişiklikler

AB Anayasa Taslağı'nda kurumsal yapıda yapılan değişikliklerin dışında yapılan önemli değişikliklerden biride AB Dışişleri Bakanlığı'nın kurulmasıdır. Dışişleri Bakanlığı'nın kurulmasıyla ortak dış ve güvenlik politikası alanındaki eksikliklerin giderilmesi hedeflenmiştir. Anayasa'nın birinci bölümünde yer alan 28. madde de AB Dışişleri Bakanlığı ile ilgili düzenlemeler yer almaktadır.¹⁷⁰

Birliğin dış ve güvenlik politikaların oluşturulmasında tek bir ses olabilmeleri için yapılan değişiklikler ile yeni bir yapılanmaya gidilmiştir. AB Dışişleri Bakanlığı, hem Avrupa Komisyon Başkan Yardımcısı hem de Dışişleri Bakanları Konsey Başkanı olacaktır. Böylece Ortak Dış ve Güvenlik Politikası (ODGP) konusunda Komisyonun yaşadığı sorunların minimuma indirgenmesi planlanmaktadır. Bu düşüncenin fikir babası bir önceki komisyon başkanı Romano Prodi'dir. 2000 yılında AP de yaptığı konuşmada ilk kez bu düşüncesini açıklamıştır. Üye ülkeler Romano Prodi'nin düşüncesini şüpheyle karşılamalarına rağmen Kurultay (konvansiyon) sürecinde kabul görerek Anayasa'da yer almıştır. Bu düzenleme ortada AB hükümetinin olmaması Ve haliyle Dışişleri Bakanlığı'nın olmamasından dolayı eleştirilere maruz kalmıştır.¹⁷¹

AB Dışişleri Bakanı'nın Birliğin hem ortak güvenlik ve Dışişleri yüksek temsilcisi hem de dış ilişkilerden sorumlu komiser sıfatını taşıması onun "çifte kasketli" olma durumunu göstermektedir. Dışişleri Bakanlığı'nda görev açısından yapılan değişikliklere bakarsak Konsey Genel Sekreteri olan ODGP Yüksek Temsilcisi'nin görevini devralarak Konsey bünyesinde değil Komisyon bünyesinde yer alacak olmasıdır. Anayasa ile üç sütunlu Birlik yapısının kaldırıldığı göz önüne alındığında yapılan değişiklikler genel düzenlemelere uygundur ve yapılması gerekli olan değişikliklerdir.¹⁷²

AB'nin temelini Avrupa Topluluklarının oluşturmasıyla beraber AB üç sütun üzerine oturtulmuştur. AB üye ülkeleri arasında 7 Şubat 1992'de imzalanan ve 1 Kasım 1993'te imzalanan Maastricht Antlaşması ile Avrupa Topluluklarının (AKÇT, EURATOM ve AT) oluşturduğu birinci sütuna " Ortak Dış ve Güvenlik Politikası" ve

¹⁷⁰ AB Anayasası, Md I-28.

¹⁷¹ Enver Bozkurt vd., a.g.e., s.61.

¹⁷² Tezcan, a.g.m., s.244.

“Adalet ve İçişlerinde İşbirliği” ile ilgili ikinci ve üçüncü sütunlarında eklenmesiyle üçlü bir yapı meydana gelmiştir.¹⁷³ Maastricht Antlaşması olarak da bilinen Avrupa Birliği Antlaşması ile siyasal ve yasal olarak Avrupa Birliği ortaya konulmuştur.

Tablo 2.1: AB'nin Üç Sütunu

AVRUPA BİRLİĞİ'NİN		
ÜÇ SÜTUNU		
I. SÜTUN	II. SÜTUN	III. SÜTUN
Avrupa Toplulukları AET, AKÇT, VE EURATOM ortaya çıkaran antlaşmaların yanına ekonomik ve parasal birlik eklenmiştir.	Ortak Dış ve Güvenlik Politikası	Adalet ve İçişlerinde İşbirliği Politikası
	Ortak Dış ve Güvenlik Politikası ve Adalet ve İçişlerinde İşbirliği Politikası ile AB üye devlet hükümetleri söz konusu alanlarda da birlikte çalışmaya karar vererek ekonomik olduğu kadar politikte olan işbirliği için kurumsal bir çerçeve sunmak amacıyla I. Sütunun yanına II. Ve III. Sütunlar da eklenmiştir.	

Kaynak: Enver Bozkurt vd., a.g.e., ss.30-31; Avrupa Topluluğu Resmi Yayınlar Ofisi, (2006), *Avrupa Birliği Nasıl Çalışır?; AB Kurumları İçin Rehberiniz*, Lüksemburg: s.5.

Avrupa Birliği'ne açıkça tüzel kişilik tanıyan Anayasa Taslağı, Avrupa Topluluklarını AB tüzel kişiliğinden ayırırken aynı metin içinde bulunan “Topluluk sütunu” ile “ortak güvenlik ve dış politika” ve “adalet ve içişleri” sütunlarını bir araya getirir. Bu şekilde sütunlu birleşik yapı tamamen ortadan kaldırılır. II. Sütunda ifade edilen ortak güvenlik ve dış politika bundan böyle “birliğin dış faaliyetleri”, III. sütunda

¹⁷³ Ülger, a.g.e., ss.23-24.

tanımlanan adalet ve içişleri ise “özgürlük, güvenlik ve adalet” alanları başlığı altında toplanacaktır. Yapılan bu düzenleme ile karar prosedürlerinin de daha saydam, demokratik ve etkin hale getirilmesi amaçlanmıştır. Bu çerçevede üye devletlerin dörtte biri tarafından sunulan teklif Komisyonun teklifiyle aynı niteliğe sahiptir. III. Sütun çerçevesinde oybirliği yerini nitelikli çoğunluğa bırakmıştır. Diğer taraftan III. Sütunla kurumsal anlamda da bir takım değişiklikler yapılmıştır. Şuanda hiç rolü bulunmayan AP, Konseyle birlikte karar verme yetkisi ile görevlendirilmiştir.¹⁷⁴

Topluluk hukuku içinde yetkilerin kullanılmasına ilişkin yer alan temel ilkeler Avrupa Toplulukları Antlaşması'nın 5. maddesinde bulunan subsidiarite ve orantılılık ilkeleridir. Avrupa Birliği hukukunun anayasal nitelikli ilkelerinden olan subsidiarite, üye devletler ve topluluk arasındaki yetki paylaşımını düzenler. Bu ilke üye devletlerin egemenlik yetkilerinin daha fazla topluluğun elinde bulunmasının engellenmesi doğrultusunda sisteme yerleştirilmiştir. Subsidiarite ilkesi uyarınca yetkiler, Topluluğun münhasır yetkileri dışında yani paylaşılan yetkiler alanında kullanılmaktadır. Avrupa Toplulukları Antlaşması'nın 5. maddesi ilkeyi uygulanacak yönetsel düzeyler olarak üye devletler ve topluluğa atıf yaparak düzenlemekte, kararların vatandaşlara yakın alınması boyutunun önemli bir unsuru olan yerel ve bölgesel yönetim düzeylerine yer vermemektedir.¹⁷⁵ AB Anayasa Taslağı'nın bu noktada devreye girmesiyle üye devletlerin merkezi, yerel ya da bölgesel düzeylerine atıf yaparak yetki paylaşımı konusunda çok fazla olmasa da bir takım değişiklikler yapılmıştır. Anayasa taslağında yapılan değişikliklerde üç temel ilke geçerlidir.¹⁷⁶

1. Yetki aktarımı ilkesi; AB sadece üyelerinin kendisine aktardığı yetkileri kullanabilir. Aktarılmamış olan yetkiler üye devletlerin elinde kalır.
2. Yakınlık ilkesi; AB, bir yetkiyi ancak üye ülkeler veya üye ülke yerel yönetimleri tarafından etkili bir şekilde kullanılmıyorsa kullanabilir.
3. Orantılık ilkesi; AB, bir yetkiyi sadece amacın gerçekleşmesi için gerekli ölçüde kullanabilir.

Taslak ayrıca “subsidiarite” ve “orantılılık” prensiplerine anayasal bir çerçeve kazandırmıştır. Bu ilkeler çerçevesinde AB bir yetkiyi amacın gerçekleşmesi için

¹⁷⁴ AB Anayasası, Md I-7; Özcan, a.g.m., s.231.

¹⁷⁵ Enver Bozkurt vd, a.g.e., s.34.

¹⁷⁶ Eroğlu, a.g.m., s.16.

gerektiği ölçüde kullanılabilir. Yetki alanlarına bakarsak kimi alanlarda esas yetki AB'dedir. Bunları şu şekilde sıralaya biliriz:¹⁷⁷

1. Gümrük birliği,
2. İç pazarda rekabet kuralları,
3. Euro bölgesi ülkeleri için ortak para siyaseti,
4. Ortak balıkçılık siyaseti gereğince denizlerdeki biyolojik kaynakların korunması,
5. Dış ticarete kurallar.

Bazı alanlarda da yetki ortak bir şekilde kullanılır. Söz konusu yetkiler şunlardır:¹⁷⁸

1. İç Pazar,
2. Sosyal politika,
3. Geçimsel, toplumsal ve yersel uyumlaştırma,
4. Tarım ve balıkçılık,
5. Çevre,
6. Tüketicinin korunması,
7. Taşımacılık,
8. Avrupa ulaşım ve iletişim şebekeleri,
9. Enerji,
10. Özgürlük, güven ve adalet alanı,
11. Kamu sağlığında ortak koruma önlemleri.

Kimi alanlarda ise esas yetki sadece üye devletlerdir. Bu yetki alanında AB sadece destek hizmeti sunabilir. Üye devletlerin yetki alanları şunlardır:¹⁷⁹

1. Kamu sağlığı,
2. Sanayi,
3. Kültür,
4. Turizm,
5. Genel eğitim, spor, meslek eğitimi,

¹⁷⁷ AB Anayasası, Md I-12.1.-13.1.

¹⁷⁸ AB Anayasası, Md I-13.2.-14.2.

¹⁷⁹ AB Anayasası, Md I-13. -17.

6. Halkın korunması,
7. Yönetmel işbirliği alanlarında sadece üye ülkeler yetki sahibidirler.

AB Anayasa Taslağı'nda bir de, hem Birliğin hem de üye ülkelerin kendi düzeylerinde birbirlerini engellemeden kullanabilecekleri yetki alanları da belirlenmiştir. Söz konusu alanlar şu şekilde sıralanabilir:¹⁸⁰

1. Araştırma, yordam bilgisi geliştirme,
2. Uzay,
3. Üçüncü ülkelerle kalkınma için işbirliği,
4. İnsancıl yardım.

Subsidiarite, yakınlık ve orantılılık ilkelerin yanı sıra Anayasa ile Avrupa Savcılığı sisteminin oluşturulması karara bağlanmıştır. Taslakta, Konseyin sınırlar ötesi boyutu olan suçlarla ve AB'nin çıkarlarını etkileyen yasadışı faaliyetlerle baş edebilmek için Hükümetlerarası Konferans tarafından üzerinde önemli değişiklik yapılan bir diğer düzenleme ise Avrupa Savcılığı ile ilgilidir. Konvansiyon tarafından yapılan Avrupa Savcılığı yetki alanı önerisi Hükümetler arası Konferans tarafından önemli oranda sınırlandırılmıştır. AB Anayasa Taslağı'nın üçüncü bölümündeki 274. maddesi Konsey'in oybirliği ile hareket ederek Avrupa Parlamentosu'nun rızasını aldıktan sonra sadece Birliğin mali çıkarlarını etkileyen suçlarla mücadele etmek için Eurojust'tan Avrupa Savcılığı'nın kurulmasını düzenlemektedir. Avrupa Savcılık birimine, Avrupa çapındaki kaçakçılık suçları ile ilgilenmek, Avrupa Polis Birliği ile iletişim içinde soruşturma, kovuşturma ve takibat yaparak suçluların mahkemede cezalandırılmasını sağlamak gibi görevler yüklenmiştir.¹⁸¹

Anayasa Taslağı, Adalet Divanına ilişkin de bazı düzenlemeler yapmıştır. Bu düzenlemelere göre öncelikle Adalet Divanı'nın adı Avrupa Birliği Adalet Divanı olarak değiştirilmiştir. Avrupa Birliği Adalet Divanı'nın yapısı Avrupa Adalet Divanı, Üst Derece Mahkemesi (Tribunal de Grande Instance) ve Uzmanlaşmış Mahkemelerden oluşacaktır.¹⁸² Adalet Divanı'nın yapısıyla ilgili olarak da düzenleme yoluna gidilmiştir. Divanda her üye devletten bir yargıç bulunacaktır. Aynı zamanda Yüksek Mahkeme'de

¹⁸⁰ Tezcan, a.g.m., s.242.

¹⁸¹ *AB Anayasası*, Md III-274. 1.

¹⁸² Tezcan, a.g.m., s.245; *AB Anayasası*, Md I-29.

ise her üye devletten en az bir üye bulunur ifadesiyle artan iş yükünün altından kalkılabilmesi hedeflenmiştir.¹⁸³ Anayasada, Avrupa Toplulukları Adalet Divanı ile ilgili yapılan düzenlemelerin en önemlisi, Avrupa Toplulukları Adalet Divanı tarafından geliştirilen doktrinlerin Anayasa metnine dahil edilmesi olmuştur. Kurucu anlaşmaların metinlerinde yer almayan bu doktrinlerin Anayasa metnine dahil edilmesi ise Avrupa'nın merkezileşmesi yönünde çok ciddi bir adım olmuştur. Bu durum Avrupa Toplulukları Adalet Divanı'nın elini daha da güçlendirdiği ve kararlarını özgürce alacağını göstermiştir. Bunun yanı sıra Adalet Divanı'nın yargı yetkisine ilişkin kısıtlamalar kaldırılmış, Adalet Divanı belirli kısıtlamalar ile birlikte III. sütun çerçevesinde kabul edilen tüm kararlar üzerinde yargısal kontrol yetkisine kavuşmuştur.¹⁸⁴

Anayasa Taslağı'nın birinci bölümünün 60. maddesinde AB'den çekilme konusu düzenlenmiştir. Taslağın birinci bölümün 59. maddesinin 1. fıkrası gereğince üye ülke kendi anayasal gereklerine uygun olarak Birlikten çekilme kararı alabilir. Birlikten çıkmak isteyen üye devletin başka bir koşulu yerine getirmesi istenmemektedir. Bu durumda Birlik çekilme konusunda gerekli işlemleri düzenleyen bir anlaşma yoluna gider. Anlaşma, Birlik adına AP imzaladıktan sonra nitelikli çoğunluk esasıyla Bakanlar Konseyi tarafından yapılır. Birlikten çekilen üye Birliğe tekrar girmek isterse Anayasa Taslağı'nda birinci bölümün 58. maddesinde gerekli koşullar yer almıştır. AB Anayasa Taslağı birinci bölüm 58. madde,¹⁸⁵

1. Birlik, Madde I-2'de anlatılan değerlere saygılı ve bunları birlikte geliştirmeye bağlı olan Avrupa ülkelerinin tümüne açıktır.

2. Birliğe üye olmak isteyen herhangi bir Avrupa ülkesi, başvurusunu Bakanlar Konseyi'ne iletir. Avrupa Parlamentosu ile Üye Devletlerin ulusal parlamentoları, bu başvuru hakkında bilgilendirilirler. Komisyon'u bilgilendirdikten ve Avrupa Parlamentosu'nun onayını aldıktan sonra, Bakanlar Konseyi oybirliğiyle hareket eder. Kabul koşulları ve düzenlemeleri, üye devletler ile aday ülke arasında yapılacak olan anlaşmanın konusunu oluşturur. Bu anlaşma, kendi anayasal gerekliliklerine uygun olarak, imzalayan ülkeler tarafından onaylanmaya tabidir.

¹⁸³ *AB Anayasası*, Md I-29.2.

¹⁸⁴ Özcan, a.g.m., s.226; Tezcan, a.g.m., ss.245-246.

¹⁸⁵ *AB Anayasası*, Md I-58.1.2.

Başka bir açıdan yukarıda söz ettiğimiz üye devletin kendi rızasıyla ayrılma isteğini bildirmesinin dışında gayri iradi ayrılmada söz konusudur. Bu durum AB Anayasa Taslağı'nın birinci bölümün 59.maddesinde düzenlenmiştir. Burada söz konusu olan Birlik üyeliğinin geçici olarak askıya alınmasıdır. Bu maddeye göre; Üye devletlerin 1/3'i Avrupa Parlamentosu veya Komisyon tarafından gerekçeli bir öneri getirilmesi halinde, Avrupa Parlamentosu'nun onayını aldıktan sonra üyelerinin 4/5 çoğunluğuna göre hareket eden Bakanlar Konseyi, bir üye ülkenin AB Anayasa Taslağı'nın 2. maddesinde belirtilen temel değerleri (insan onuruna saygı, özgürlük, demokrasi, eşitlik, hukuk devleti ve insan haklarına saygı) ihlal etme yönünde ciddi bir risk oluşturduğunu belirleyen bir Avrupa kararı kabul edebilir. Konsey böyle bir saptamada bulunmadan önce söz konusu ülkeyi dinler ve bu ülkeye öneriler yöneltebilir. Avrupa Konseyi, Parlamento'nun onayını aldıktan sonra üye ülkelerin veya Komisyon'un 1/3'i tarafından yapılan bir öneri üzerine oybirliği ile hareket ederek bir üye devlet hakkında Birliğin temel değerlerini ihlal ettiği yönünde bir Avrupa kararı kabul edebilir. İhlalin ciddi ve sürekli bir risk oluşturduğunun belirlenmesi halinde Bakanlar Konseyi nitelikli oy çoğunluğuyla karar alarak ihlali yapan üye devletin Bakanlar Konseyi'nde oy kullanma hakları da dahil olmak üzere Anayasa'nın uygulanmasından kaynaklanan belli haklarını geçici olarak askıya alınması konusunda bir Avrupa kararı kabul edebilir.¹⁸⁶ Bu durumda üye ülkenin Anayasa çerçevesindeki yükümlülüklerinin bağlayıcılığı devam eder. Üye devletler kendi geleceklerine ilişkin karar yetkisinden vazgeçmek istememektedirler. AB'ye üyelik, devletlerin AB'ye bağlı olma iradesinin devamına ve AB Anayasa Taslağı'nın birinci bölümünde bulunan 60. maddenin 1. fıkrasının işaret ettiği üzere kendi anayasal koşullarına da bağlıdır.¹⁸⁷

2.4. AVRUPA BİRLİĞİ ANAYASASI İLE AİHS İLE ARALARINDAKİ BAĞ

Avrupa Birliği'nin kurulmasından günümüze kadar Avrupa'nın temelini oluşturan değerler, Avrupa Birliği'nin vazgeçilmez değerleri olarak kabul edilebilir. Bu değerler; özgür bir hukuk devleti anlayışı, siyasi, etnik, kültürel, din ve dil farklılığının

¹⁸⁶ *AB Anayasası*, Md I-59.1.2.3.

¹⁸⁷ Özcan, a.g.m., ss.232-233; *AB Anayasası*, Md I-60.1.

gözetilmediği, sosyal devlet düzeni, laiklik, demokrasi ve hukukun üstünlüğü kavramlarıyla açıklanabilir.¹⁸⁸

Avrupa Birliği'nin insan haklarına yönelik çalışmaları, Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi'ni de içine alacak şekilde insan haklarını korumak için düzenlenmiş temel uluslararası ve bölgesel belgelere dayanmaktadır. Bu belgeler ise insan hakları ve demokratik prensipler alanında ortak değerler olarak kabul edilen evrensellik, bölünmezlik ve birbirine bağımlılık ilkelerine bağlıdır.¹⁸⁹

İnsan haklarını güvenlik altına almak için Avrupa Konseyi'ne üye olan devletler kendi aralarında görüş birliği sağlayarak Konsey üyesi olan devletlerin Dışişleri Bakanları 3 Kasım 1950'de Roma'da imzalamışlardır. Üye olan on devletin onaylamasıyla 3 Kasım 1953'te yürürlüğe giren Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi onu imzalayan devletlere temel hakların ve özgürlüklerin korunması konusunda hukuki zorunluluk yüklemiştir. AİHS'ni Evrensel Bildiri ile karşılaştıracak olursak, onu Evrensel Bildiri'den ayıran özellik, hak ve hürriyetlerin açık ve geniş bir şekilde tanımlanması, sınırlandırılması ve uygulanmasının yargısal denetime tabi tutulmasıdır.¹⁹⁰

Birliğe üye olan devletlerin tamamı Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi'ne taraftır ve Sözleşme'de öngörülen hak ve özgürlükleri, anayasalarındaki hükümlerle, kendi ulusal hukuklarına aktarmışlardır. Buna karşılık, kurucu antlaşmalar olarak kabul edilen Paris ve Roma Antlaşmaları temel hak ve özgürlüklere ilişkin bir liste içermemektedir. Sadece Roma Antlaşması'nın bazı hükümleri temel hak ve özgürlük konusunda düzenlemeler olarak kabul edilmektedir. Kurucu antlaşmalardaki bu durum Birliğin içinde bulunduğu boşluğu ortaya koymaktadır. Bunun gibi birçok konuda günümüze kadar Avrupa Birliği tartışmalarına maruz kalmıştır. Tartışmaların başında AİHS'nin, Temel Haklar Şartı'nın yürürlüğe girmesiyle varlığının ne olacağı konusudur. Bu konuda Avrupa Parlamentosu, 2000 yılında almış olduğu bir kararla AİHS'deki hükümlerin garanti altına alınmasında kararlılık göstererek kapsadığı hakların korunması amacıyla yargısal denetime tabi tutulmuştur. Ayrıca topluluk

¹⁸⁸ Füsün Arsava, (2001), Hangi Avrupa İçin Ne Kadar Esneklik, *Ankara Avrupa Çalışmaları Dergisi*, Cilt:1, Sayı:1, Ankara: ss.35-36.

¹⁸⁹ Hakan Taşdemir ve Hasan Demir, (2002), Avrupa Birliği Temel Haklar Şartı, *Ankara Avrupa Çalışma Dergisi*, Cilt:2, Sayı:3, Ankara: ss.95-96.

¹⁹⁰ Münci Kapanı, (1993), *Kamu Hürriyetleri*, 7. Baskı, Yetkin Yayınları, Ankara: ss.69-70.

antlaşmalarındaki eksikliğin giderilmesi için AİHS ışığında değiştirilmesi gerektiği kabul edilmiştir.¹⁹¹ Tartışma konularından olan topluluk antlaşmalarındaki boşluğun yanı sıra Topluluk organlarının temel hakları ihlal etme olanağının olması ve Lüksemburg ve Strasburg mahkemeleri arasındaki yorum çatışmasını engelleyecek bir hiyerarşinin mevcut olmaması tartışmaları alevlendirmiştir. Temel haklar sonrasında bu kurumsal hiyerarşi yokluğunun olması durumunda temel hakların korunmasını garantilemenin tek yolu Birliğin Sözleşmeye katılımı olarak görülmüştür. AB Anayasa Taslağı'nın birinci bölümünün 7. maddesindeki "Birlik, hukuksal kişiliğe sahiptir" ifadesi ile Birliğe uluslararası hukuk antlaşmaları imzalama yetkisi tanırken, birinci bölümün 9. maddesinin 2. fıkrasındaki "Birlik, İnsan Hakları ve Temel Özgürlüklerin Korunması Avrupa Sözleşmesine katılabilir. Katılım, Birliğin Anayasa'da tanımlanan yetkilerini değiştirmez." Hükmüyle Birliğin sözleşmeye katılım yetkisi güçlendirilmiştir.¹⁹²

Bu katılım Birliğin hukuk düzeninin özerk niteliğini az da olsa zedeleyecektir. Bu noktada AB Anayasa Taslağı'nın birinci bölümünde bulunan 9. maddenin 2. fıkrasındaki "Birlik, İnsan Hakları ve Temel Özgürlüklerin korunması hakkındaki Avrupa Sözleşmesi'ne katılır. Bu katılma, Birlik'in bu Anayasa'da tanımlandığı şekildeki yetkilerini etkilemez."¹⁹³ düzenlemesi belki sınırlı beklide koşullu bir katılım öngörmektedir. Bu koşul, Birliğin anayasal kimliğinin temellerini zedelememesi ve onun hukuksal özerkliğini bozmamasıdır. Bu koşul çerçevesinde Temel Haklar Şartı'nın Avrupa Birliği Anayasa Taslağı'nda yer alması ve Avrupa Birliği'nin Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi'ne taraf olması birbirinin tamamlayıcısı olmuştur. Aynı zamanda Avrupa halkını Birliğe yakınlaştırmıştır.

¹⁹¹ Taşdemir ve Demir, a.g.m., ss.96-97.

¹⁹² AB Anayasası, Md I-7, -9. 2.

¹⁹³ AB Anayasası, Md I-9.2.

2.5. AVRUPA BİRLİĞİ ANAYASASI'NIN ORTAK KİMLİK YARATMA ÇABALARINA ETKİSİ

1990'lı yıllardan önce Avrupa denildiğinde akla yalnızca ortak pazar ve bu pazarı oluşturan politikacılar, uzmanlar ve teknokratlar geliyordu. 1990'lı yıllarda artık iyiden iyiye siyasallaşmış Avrupa, Avrupalılıktan, ortak değerlerden ve özellikle de Avrupa kimliğinden bahseder hale gelmiştir.¹⁹⁴

Avrupa Birliği içinde Avrupalılık bilincinin oluşması için Anayasa, bayrak, marş, yurttaşlık ve para birimi gibi unsurlar ortak hale getirilerek AB vatandaşlarına ortak kültürel değerlerini anımsatma yoluna gidilmiştir. Ancak bu çabaların hiç biride ortak bir kimlik oluşturmada yeterli olmamıştır.

2000'li yıllara gelindiğinde Avrupa'da siyasal bütünleşme yolundaki istekler Avrupa Birliği Anayasası gibi gelişmelerin de ortaya çıkmasına neden olmuştur.¹⁹⁵ Tüm Avrupa halkını kapsayan Anayasa'nın kabul edilmesiyle Avrupalılık bilincinin oluşturulmasında önemli bir adım atılmıştır. AB Anayasası, siyasal bütünleşmeyi sağladığı gibi AB ile vatandaşları arasında vatandaşlık bağının kurulmasında önemli bir gelişmedir.¹⁹⁶ AB'nin Anayasası olabilir ama Anayasa'nın varlığı ortak bir kimlik altında bir araya gelmiş halka bağlıdır. Avrupa Birliği Anayasası'nın amaçlarından biride ortak bir kimlik yaratmaktır. Avrupa Birliği Anayasası AB üye devletlerin birlikte hareket etme gücünü arttıracak ve bunu yaparken birliğin benimseyebileceği politikaların kendine özgü seyrini ve içeriğini olumsuz yönde etkilemeyecektir.¹⁹⁷

Avrupa Birliği kimliği için Habermans'ın Anayasal yurtseverlik önerisi önemlidir. Anayasal yurtseverlik önerisiyle siyasi yönden birey ile birlik arasındaki bağa ve Birliği etkileme aracı olarak AB kimliğinin önemine dikkat çekilmiştir. AB kimliğinin oluşumu AB üye ülkelerinin kendilerini Avrupa vatandaşı olarak kabul etmelerini sağlayacaktır. Böylece AB vatandaşlarının Birliğe olan aidiyetlik bağı

¹⁹⁴ Hakan Övünç Ongur, (2009), Avrupalılaşıma Avrupalımı?, *Gazi Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, Cilt:11, Sayı:1, Ankara: s.239.

¹⁹⁵ Koray, a.g.e., s.373.

¹⁹⁶ Deniz Altınbaş, (2006), Avrupa Kimliği, *Avrasya Stratejik Araştırmalar Merkezi*, Ankara: s.11; Koray, a.g.e., s.379.

¹⁹⁷ Jürgen Habermas, (2004), Avrupa'nın Niçin Bir Anayasaya Gereksinmesi Var?, Kemal A. (Çev.), *Cogito Üç Aylık Düşünce Dergisi*, Sayı:39, Yapı Kredi Kültür Sanat Yayıncılık, İstanbul: s.309.

güçlenecektir.¹⁹⁸ Ortak kimlik aidiyetlik duygusunu arttırmaktadır. Ancak AB üye ülkelerinin halklarının siyasi, sosyal, ekonomik ve hukuki durumları birbirlerinden farklıdır. AB heterojen bir yapıda olduğundan Birlik içinde hangi ülkenin ya da ülkelerin değerlerinin ortak değer olarak kabul edileceği sorunu ortaya çıkmaktadır. Üye ülkeler arasından sadece birinin değerleri AB kimliğinin oluşturulmasında ortak değer olarak kabul edilemez. Şüphesiz ki; Anayasanın geleceğini Avrupa Birliği'ne olan güven ve destek şekillendirecektir. Anayasa stratejisi de, Avrupa halkların talep ve beklentilerine uygun olarak oluşturulmalıdır. Ulusal Anayasa'ların, AB Anayasası ile ikame olması günümüz koşullarında mümkün gözükmemektedir.¹⁹⁹

AB Anayasası kabul edilip yürürlüğe konulmuş olsa dahi üye devletlerin Anayasaları varlığını sürdürmeye devam edecektir. Günümüzde hiçbir devlet, Avrupa Birliği'nin üyesi olsa dahi büyük mücadelelerle elde ettiği egemenliğin tamamını devretmeye razı değildir. Bu nedenle AB Anayasası'nda yer alan düzenlemelerle, ulusal Anayasaların düzenlediği alanların sınırları çok iyi çizilmiş olmalıdır.²⁰⁰ Çünkü devlet başkanları tarafından kabul edilmiş olsa da AB için hazırlanmış bir Anayasayı vatandaşların kabul etmesi mümkün olmayacaktır. Zira ortak bir AB kimliğinin oluşması farklılıkları ve benzerlikleriyle bir araya gelmiş farklı kimlik tanımlarından yola çıkarak demokratik bir ortamda tek bir kimliğin oluşum çabaları, AB Anayasa Taslağı'nda bulunan pek çok madde ile desteklenebilir.

AB Anayasa Taslağı'nda AB kimlik oluşumuna yardımcı hüküm bulunmamaktadır. Örneğin; Anayasa Taslağı'nda birinci bölümün 10. maddesinde “üye devletlerden her hangi birinin yurttaşları Birlik vatandaşlarıdır. Birlik vatandaşlığı ulusal yurttaşlığa ilavedir; onun yerini alamaz.”²⁰¹ ifadesi verilebilir. Anayasa Taslağı'nın bu hükmüyle üye devletler AB'ye üye olarak AB'nin vatandaşı oluyorlar. Bu durumda üye ülkeler AB kimliğini kabul ettiklerinde ulusal kimliklerini kaybetme korkularının son bulmasının yanı sıra ulusal kimlikleriyle birlikte AB kimliğine de sahip olacaklardır.

¹⁹⁸; Gündoğdu, a.g.m., s.25; Altınbaş, a.g.m., s.17.

¹⁹⁹ Arsava, (2001), s.43.

²⁰⁰ Erdoğan, a.g.m., ss. 365-366.

²⁰¹ *AB Anayasası*, Md I-10.1.

Kısacası AB Anayasa Taslağı ulus-üstü bir anayasal vatandaşlık sistemi öngörmektedir. Bununla birlikte AB kimliğinin temelini oluşturan her üye ülkenin vatandaşı, Avrupa vatandaşı olarak kabul edilebilir.²⁰² AB kimliğini kabul eden tüm üye ülke vatandaşlarının hakları 10. maddenin 2. fıkrasında şu şekilde sıralanmıştır.

- Üye ülkeler topraklarında serbest dolaşım ve ikamet etme hakkı
- İkamet ettikleri üye ülkelerin vatandaşlarıyla eşit şartlarda Avrupa Parlamentosu ve belediye seçimlerine katılma ve aday olma hakkı
- Ombudsman'a başvuru hakkı
- Dilekçe hakkı

Avrupa Birliği'nin üye devletler arasında ortak bir gelecek kurma amacı doğrultusunda Avrupa Birliği, insan onuruna saygı, özgürlük, demokrasi, eşitlik, hukuk devleti ve azınlıklara mensup kişilerin haklarını da içeren insan haklarına saygı değerleri üzerine kurulmuştur. AB Anayasası'nda da belirtilen bu değerler ve haklar AB üye devletlerin ulusal kimliklerinin AB Anayasası ile güvence altına alındığını göstermektedir.²⁰³ AB Anayasa Taslağı'nda yapılan düzenlemelerle AB tarafından üye devletlerin vatandaşlarına sunulan AB kimliğinin ulusal kimliklerini yok etmeyip, ulusal kimliklerinin üstünde bir kimlik olduğuna açıklık getirilmiştir. AB Anayasası'nda yer alan hükümlerle üye ülkelerin AB'ye olan güveni arttırılmakta ve ortak değerler etrafında AB kimliğini oluşturma çabalarına destek verilmektedir.

²⁰² Sadak, a.g.e., s.111.

²⁰³ Eyüp Çalışır, (2008), *AB Anayasasının İlkeleri*, Yüksek Lisans Tezi, Çukurova Üniversitesi Avrupa Birliği Ekonomisi Tezsiz Yüksek Lisans Programı, Adana: s.6.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

AVRUPA BİRLİĞİ KİMLİĞİ OLUŞTURMA ÇABALARININ SOSYOLOJİK VE HUKUKSAL BOYUTU

3.1. YURTTAŞLIK KAVRAMI

Yurttaşlık, köken itibariyle Latince (civis) ve Yunanca (polites) kelimelerinden türetilmiştir. Yurttaşlık Kavramı, klasik zamanlardan “civitas”dan gelir. Kavram Roma İmparatorluğu zamanında “civitas” haline gelmiştir. 12.yüzyılda anlam “civitate”, 13. yüzyılda “comitien” olarak kullanılan yurttaşlık kavramı şehirli olan anlamına gelmektedir. Yurttaşlık kavramı, Ortaçağ’da “citizen” 16. yüzyılda ise “denizen” yerleşik olan anlamında kullanılmıştır. Kavramın ele alınışında şehirlilik ortak değerdir. Basit anlamıyla yurttaşlık, bir siyasal topluluğun üyesi veya katılımcısı anlamına gelmektedir.²⁰⁴

Farklı dönemlerdeki düşünürler tarafından yurttaşlık ve yurttaş olma çeşitli biçimlerde tanımlanmıştır. Örneğin; T.H. Marshall yurttaşlığı, bir topluluğun tam üyeliğine sahip olanlar, aynı zamanda üyeliğe ilişkin haklar ve görevler bakımından eşit olarak tanımlamaktadır. Marshall’ın tanımında insanların bir topluma üyeliğiyle yurttaşlık statüsü kazanılır, bu statü sayesinde hak ve yükümlülükler elde edilir. Kymlicka göre; yurttaşlık belli siyasal düşüncelerin belirlediği stratejilerin ürünüdür. Kimi düşünürler yurttaşlığı toplumsal statü olarak tanımlarken kimileri de siyasi düşünce olarak tanımlamaktadır.²⁰⁵

Klasik yurttaşlık tanımı Marshall’ın yapmış olduğu yurttaşlık tanımıyla benzerlik göstermektedir. Klasik yurttaşlık, bir siyasal topluluğa aidiyetten kaynaklanan hak ve yükümlülükler toplamı olarak ifade edilir. Merkezinde modernlik olan anlayışa göre yurttaşlık, siyasal topluluk ve birey arasında oluşan aidiyet duygusunun sağlamış olduğu hak ve özgürlüklerin ötesinde insanın somutlaşmasıdır. Modern yurttaşlığın nitelikleri ilk kez Fransız Devrimi ile ortaya çıkmıştır. Yurttaşlara kendini yönetme hakkının verilmesi ile egemenlik kavramı çerçevesinde yurttaşlık kavramsallaştırılmıştır.²⁰⁶ Modern yurttaşlık, üyelik bağlamında çok kapsamlı ve sosyal bir nitelik kazanmıştır. Yurttaşlık, siyasal bir topluluğun üyesi olmaktır. Buna Antik Yunan döneminde polis (kent) e tam üyelik şeklinde yurttaş olunmasını örnek olarak

²⁰⁴ Ali Yaşar Sarıbay, (1991), Yurttaşlık ve Katılımcı Demokrasi, *Birikim Dergisi*, Sayı. 32, İstanbul: s.17.

²⁰⁵ T.H.Marshall ve Tom Bottomore, (2006), *Yurttaşlık ve Toplumsal Sınıflar*, Ayhan K. (Çev), 1. Baskı, Bilgi Yayıncılık, İstanbul: s.19; Will Kymlicka, (2004), *Çağdaş Siyaset Felsefesine Giriş*, Ebru K. (Çev), İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, İstanbul: s.448.

²⁰⁶ İnaç, a.g.e., ss.50-51.

verebiliriz. Pierson'a göre Antik Yunan döneminde olduğu gibi yurttaşlığın bulunduğu siyasi topluluk ulus devlettir. Statü kavramı feodal toplumlarda ise bir sınıfa aidiyetliliği gösterirken diğer taraftan da sınıf kavramının toplumda yaratmış olduğu toplumsal eşitsizliği de göstermektedir. Feodal toplumlarda toprağa bağlı köylüler ve özgür yurttaşlar ya da sıradan insanların hak ve görevleri arasında eşitsizliği giderecek yasal düzenlemeler yapılmamıştır.²⁰⁷

Ulus devletlerin ortaya çıkmasıyla birlikte yurttaşlık kavramının anlamı değişmiştir. Bu dönemde bireyler siyasi ve medeni haklara sahip olmuşlardır. Bu haklar sayesinde yurttaşlık kavramının anlamı ve kapsamı genişlemiştir. Buradan yola çıkarak yurttaşlık kavramının ulus devlet içerisinde ulus kavramıyla eşdeğer olarak geliştiğini söyleyebiliriz. Bu dönemde yurttaşlık kavramından beklenen eşitlik ve özgürlük ilkeleri ile birliği sağlamasıdır. Ancak bazıları farklılıkların göz ardı edilmesiyle birliğin oluşturulmasına karşı durmuşlardır.²⁰⁸ Aynı şekilde Marshall'ın yapmış olduğu yurttaşlık tanımlamasında kapitalizmden kaynaklanan sınıfsal eşitsizlikleri en aza indirgeyerek sınıflar arası mücadeleyi azaltmak vardır. Marshall, yurttaşlık haklarının sınıflar arasındaki siyasal mücadelenin bir sonucu olarak değil de kendiliğinden oluştuğunu ifade etmesinden dolayı eleştirilere maruz kalmıştır. Ayrıca Marshall'ın düşüncesine göre devlet sosyal ve siyasi yaşamı belirleyen bir otoritedir. Burada sosyal sistem içerisinde farklı grupların birbirleriyle olan tartışmalarını göz ardı etmektedir. Toplum içerisinde sosyal yaşamdaki hareketlenmeler siyasal yaşamı da etkilemektedir.²⁰⁹ Bu durumda karşımıza çeşitli yaklaşımlara göre yurttaşlık tanımlamaları çıkmaktadır.

Liberal düşünürler tüm yurttaşları eşit olarak değerlendirmeleri sonucu, ulus-devletlerin siyasal yaşama hakim olmasıyla yurttaşlık yeni bir anlam kazanmıştır. Ulus-devlet liberal düşüncenin eşitlikçi düşüncesini ulus ile ilişkilendirmiştir. Bu anlamda yurttaşlık, devletin siyasi alanda ve hukuk alanında, ortak bir kimlik ve aidiyet

²⁰⁷ Christopher Pierson, (2000), *Modern Devlet*, Dilek H. (Çev), 1. Baskı, Berdan Matbaası, İstanbul: ss.203-240; Marshall ve Bottomore, a.g.e., s.7.

²⁰⁸ Füsün Üstel, (1999), *Yurttaşlık ve Demokrasi*, 1. Baskı, Dost Yayıncılık, Ankara: s.72.

²⁰⁹ Marshall ve Bottomore, a.g.e., s.58.

duygusunu geliştirme amacının temel taşlarından oluşmuştur. Günümüzde de bireyin yurttaşlık statüsünden kaynaklanan hak ve görevleri açısından eşitlik ilkesi önemlidir.²¹⁰

Yurttaşlık kavramını toplulukçu yaklaşım açısından değerlendirirsek liberallerden farklı olarak ön planda birey değil toplum vardır. Buradaki toplumdan kastettikleri bireylerin birbirleriyle paylaştıkları değerler bütünüdür. Marshall'ın düşüncesinde de olduğu gibi toplulukçu yaklaşımda da bireyler arasındaki kopukluktan kurtulmanın gerektiği düşüncesiyle toplumun oluşturulmasından yanırırlar.²¹¹

Cumhuriyetçi yurttaşlık anlayışında toplulukçu yaklaşımda olduğu gibi birey toplum içerisinde anlam kazanır fakat yurttaşlık statüsünden kazanılan hakları kullanmayı özgür iradesiyle seçer. Liberalcilerden farkı ise bireyin görev ve çıkarları örtüştüğü noktada özgürlük kazanır.²¹² Tarihsel süreç içerisinde farklı anlayışlara göre çeşitli yurttaşlık tanımları yapılmaya çalışılmıştır. Bütün yaklaşımların temel amacı bireyleri eşit ve özgür duruma getirmektir.

Modern yurttaşlıkta bireye yasal bir statü kazandırılmaktadır. Bireyin yurttaşlık sayesinde kazanmış olduğu hak ve yükümlülükler sorgulanabilir niteliktedir. Bir başka ifadeyle modern yurttaşlık yönetme ve yönetilme kavramlarının karışımıdır. Hak ve yükümlülükler örnek olarak bireylerin seçimlerde oy kullanması hem bir hak hem de bir görevdir. Hak olarak değerlendirdiğimizde birey kendini yönetmesini istediği yöneticiyi özgür iradeyle seçebilmektedir. Görev olarak bakarsak, yasaldir ve Türkiye'de olduğu gibi cezai yaptırımı da vardır.²¹³

Modern yurttaşlığın amacı yurttaşlığı evrenselleştirerek siyasetin en önemli unsuru olan eşitlik düşüncesini oluşturmaktır. Burada modern yurttaşlık ile klasik yurttaşlık arasındaki en önemli farkı ortaya çıkarmaktadır. Modern yurttaşlık, siyasi topluluğun bütün üyelerini kanun önünde eşitlik ilkesine göre aynı haklara sahip yurttaşlar haline getirmektedir.²¹⁴ Ancak bu durum çeşitli hak taleplerini ortaya çıkarmıştır. Çeşitlilik içinde uzlaşma sağlanamadığından dolayı çatışmalar meydana gelmiştir. Buradan da anlaşılacağı gibi yurttaşlık hem toplumsal bütünlük

²¹⁰ Üstel, a.g.e., s.61.

²¹¹ a.g.e., s.65.

²¹² a.g.e., ss.70-71.

²¹³ Pierson, a.g.e., s.219.

²¹⁴ a.g.e., s.224.

oluşturmada hem de bu toplumsal bütünlüğü zayıflatmada rol oynamıştır. Bu durum yurttaşlığın sosyolojik boyutunu öne çıkarmaktadır. Yurttaşlık kavramının tanımındaki çıkmazlık yurttaşlık haklarını genişletmiş ve daha fazla bireyin yurttaşlık hakkından yararlanmasına neden olmuştur. Öte yandan siyasi alanda yaşanan bir takım değişikliklerde modern yurttaşlığın eşitlik, evrensellik ve kamusalılık açısından sorgulanmasını gündeme getirmiştir.

Birlik yurttaşlığı da yurttaşlık konusundaki tartışmaların en yoğun olduğu dönemde ortaya çıkmıştır. Bu tartışmalar karşısında Birlik yurttaşlığı, Avrupa Birliği kimliği tanımında ve Birliğin demokratik meşruiyeti konusunda önem kazanmaktadır. Ulus devlet coğrafi sınırları belli olan bir alanda yaşayan insan topluluğu üzerinde tek bir kamusal otoritenin olmasını gerekli kılar. Modern yurttaşlık da ulus devlet içerisinde gelişme zemini bulmuş, merkezileşmiş bir iktidarı temsil etmektedir.²¹⁵ Ulus devletler ayrı dönemlerde çeşitli nedenlerle farklı mekânlarda ve zamanlarda ilk başta ulus bilincinin oluşturulmasıyla ortaya çıkmıştır. Örneğin Almanya da olduğu gibi ulus oluşumu ulus-devlet oluşumundan önce gerçekleşmiştir. Ulus devlet örgütlenmesine milliyetçilik hareketleri hız kazandırmıştır. Farklı süreçlerle ulus devletlerin kuruluşu, modern yurttaşlığın farklı gelenekler içerisinde farklı tanımlanmasına neden olmuştur. Bununla birlikte yurttaşlık ve ulus devlet aynı zamanlarda yükseliş göstermişlerdir. Böylece modern yurttaşlıkta ulus devlet içinde kendini geliştirmiştir.

3.2. FARKLI SİYASAL SÜREÇLERDE ULUS ANLAYIŞINDAN AVRUPA BİRLİĞİ YURTTAŞLIĞINA

Dünya üzerinde yaşanan toplumsal ve siyasi değişim süreçleri sonucunda ulus kavramı ortaya çıkmıştır. Avrupa'da feodalizmin yıkılış sürecinin sonunda yeni siyasal, ekonomik ve toplumsal ilişkiler ortamında ulusun oluşturulması için, insanların ortak aidiyetler etrafında birleşmeleri gerekmiştir. İngiltere ve Fransa'da ortaya çıkmış olan ulus anlayışına göre, eşit hak ve ödevlere sahip yurttaşların aynı uygarlığın fertleri olduğu inancından yola çıkarak dil, din ve etnik köken gibi unsurlar ikinci plana indirgenmiştir. Almanya'da ise bunun tam tersi ulus kavramı etnik ve kültürel temelli bir gelişim yaşamıştır. Bu gelişime bağlı olarak ulus ilahileştirilmiştir.²¹⁶

²¹⁵ Üstel, a.g.e., s.72.

²¹⁶ Suavi Aydın, (1993), *Modernleşme ve Milliyetçilik*, 1. Baskı, Gündoğan Yayınları, Ankara: s.64.

Alman geleneği Bottomore'nin de söylemiş olduğu gibi “yurttaş-uluslar” bağlamından daha farklı özelliklere sahiptir. Alman geleneği: Tikelci, organik ve halk (volk) merkezlidir. Bunun nedeni, ulusal duyguların ulus-devletin oluşumundan önce ortaya çıkmasıdır. Alman ulusu, evrensel siyasal değerlerin taşıyıcısı bir toplum olarak değil, organik, kültürel, dilsel ve ırksal bir cemaat olarak (volksgemeinschaft) düşünülmüştür. Fransız ulusu siyasi birlik üzerine temellerini atmışsa da bu birliğin korunması kültürel homojenlik kavramı üzerine kurgulanmıştır. Kısacası kültürel homojenlik farklı kültürlerin ortak bir çatı altında eritilmesi sayesinde oluşmuştur. Alman geleneği ise Bottomore'nin ifade etmiş olduğu gibi farklılık temellidir. Merkezinde etnik ve kültürel unsurlar üzerine kurulmuş ulus vardır.²¹⁷

Farklı yurttaşlık gelenekleri, Avrupa Birliği'nin kuruluşu ve işleyişi konusunda etkili olmuşlardır. AB birbirinden farklı olan üye ülkeleri arasında ortak bir yurttaşlık inşası bütün bu geleneklerin uzlaşma sağlamalarıyla oluşabilir. AB yurttaşlığının hukuki ve siyasi yönleri birbirleriyle bağlantılıdır. Avrupa Birliği yurttaşlığı kavramının en önemli sonucu, federal devlet ile uluslararası örgüt arasında siyasi topluluğun kurulmasına katkıda bulunmasıdır. Avrupa Birliği yurttaşlığının temellerinin atıldığı dönem, Avrupa toplulukların kuruluşundan Maastricht Antlaşması'na kadar olan dönemdir. Avrupa Topluluklarının kuruluş döneminde yapılan düzenlemeler daha çok ekonomik amaçlı olup, kişilerin serbest dolaşımına olanak sağlamaktadır. Topluluklar döneminde siyasi ve hukuki düzenlemeler yerine ekonomi alanında düzenlemeler yapılmıştır. Avrupa Birliği yurttaşlık statüsü ilk kez Maastricht Antlaşması ile kurulmuş ve hukuki temel kazanmıştır.²¹⁸

Avrupa Birliği yurttaşlığı kavramı, 1 Kasım 1993 tarihinde yürürlüğe giren Maastricht Antlaşması ile hukuki nitelik kazanarak üye ülke yurttaşları belli hak ve sorumluluklara sahip Avrupa Birliği yurttaşı olma statüsüne sahip olmuşlardır. Böylece Maastricht Antlaşması ile birlik yurttaşlığı oluşturulmuştur. Maastricht ve Avrupa Topluluğu Antlaşmaları'na eklenen 17.madde ile üye devletlerden herhangi birinin yurttaşı olan kişinin aynı zamanda AB yurttaşı olduğu hükmü yer almıştır. Bu hükümler çerçevesinde AB yurttaşlığı üye devletlerin ulus kimliklerinin yok edicisi değil tamamlayıcısı olarak görülmüştür. Buradan da anlaşılacağı gibi AB yurttaşlığı statüsü

²¹⁷ T.B. Bottomore, (2000), *Toplum Bilim*, Ünsal O.(Çev), 6. Baskı, Der Yayınları, İstanbul: ss.101-102.

²¹⁸ Ercüment Tezcan, (2002), *Avrupa Birliği Hukukunda Birey*, İletişim Yayınları, İstanbul: s.54.

ile kazanılan haklar üye devlet yurttaşlığından kaynaklanan haklara eklenmektedir.²¹⁹ AB yurttaşlığı Avrupa Birliği'nde siyasal birliğin kurulmasında etkili olabilir. Böylece yurttaşlık haklarına sahip olan vatandaşların AB yönetimine olan güveni artar. Bunun sonrasında da AB'nin kendilerine sunmuş olduğu Avrupa Birliği kimliğini ve AB Anayasası'nı kabul edebilirler.

3.3. AVRUPA BİRLİĞİ'NDE ANAYASAL YURTTAŞLIK

Bünyesinde kültürel, etnik köken, dinsel gibi farklılıkları taşıyan toplumsal yapılarda ortaya çıkan yıkımlar ve savaşlar farklılıkların dayanışma içinde bir arada yaşaması gerektiğine işaret etmektedir. 20. yüzyılın ortalarından itibaren bu durum hem düşünsel bağlamda hem de yurttaşlık bağlamında değişimi beraberinde getirmiştir. Avrupa Birliği'nin bünyesinde farklı ulusları bir arada bulundurması yurttaşlık kavramı ile ilgili tartışmalara neden olmuştu. Habermas'da bu tartışmalara son vermek amacıyla Türkçeye “Anayasal Yurttaşlık” olarak giren “Anayasal yurtseverlik” kavramını geliştirmiştir.²²⁰

Habermas bir Avrupa kimliğinin oluşturulması sorununa öncelikle ulus devlet modelini incelemeye başlamaktadır. Avrupa devletlerinde, ulusal bilinç ve toplumsal dayanışma, milli tarih yazımı, kitlesel iletişim araçları ve evrensel oy hakkı sayesinde gelişmiştir. Öyleyse ulusal boyuttaki toplumsal dayanışma ulus ötesine de taşınabilir. Bu bilinç “yurttaşlar ulusu” sayesinde kurulur. Yurttaşlar ulusunun oluşumu, ortak etnik, kültürel özelliklere değil, herkes için geçerli olan hakların kullanılmasına bağlıdır. Habermas'ın yapmış olduğu yurttaşlık tanımı da ortak kültür, dil, din ve kan bağına bağlı değildir. Etnik ulus anlayışının karşıtı bir ulus kavramını kabul etmesi hem Avrupa içerisinde hem de Avrupa dışında dayanışma sağlamayı kolaylaştırmaktadır.²²¹ Habermas burada ulus içerisinde evrensel bir üst kimlikten söz etmektedir. AB üye devletleri arasında kabul edilecek ortak değerler ile ulusal kimliklerin üstünde bir kimliğin kabul edilmesiyle birlik ve beraberlik sağlanabileceğini ifade etmektedir.

²¹⁹ Fiorella Dell'olio, (2005), *The Europeanization of Citizenship*, ASGATE Press, USA: p. 56; Tezcan, a.g.e., s.56.

²²⁰ Jürgen Habermas, (1998), *Citizenship and National Identity some Reflections on the Future of Europe*, (compilation.), Second Editions, Volume: 1, Routledge Press, London: pp. 340-360.

²²¹ a.g.e., s.312.

Ulus devletler içinde yer alan etnik ve kültürel farklılıklar, Kanada’da Quebec, İspanya’da Bask, Kuzey İrlanda’da IRA ve Doğu Avrupa ülkelerinde olduğu gibi özerklik yanlısı bazı hareketlere neden olmuştur. Bottomore’a göre; bu tür hareketler, çifte vatandaşlık gibi bir olgu meydana getirmiştir.²²² Çifte vatandaşlık olgusu Avrupa Birliği içinde söz konusudur. Günümüzde, Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi ve Komisyon ile Avrupa Parlamentosu gibi AB kurumlarının hazırladıkları haklar sayesinde bir Avrupa yurttaşlığından bahsetmemiz mümkündür.

1980 sonrası yaşanan meşruiyet sorunundan kurtulmak için ulus-üstü üretilen çözümler etrafında yurttaşlık tartışmaları devam etmiştir. Bu tartışmalardan kurtulup Birlik içinde dayanışmanın sağlanması için yurttaş kimliğini oluşturmuşlardır. Yurttaş kimliği ırkçı ve feminist çevreler tarafından gerçekte ekonomik, toplumsal, kültürel veya cinsiyet açısından eşitsizlikleri gizlemekte gerekçesiyle tepki göstermişlerdir.²²³ Oysaki insanlar arasındaki çatışma birbirlerinin farklılıklarının farkına vararak eşitlik ilkesi etrafında birlik oluşturmaya çalışmakla aşılabılır.

Anayasal yurttaşlık düşüncesinin temellerinin çok önceden oluşturulmasına rağmen ilk olarak Avrupa Birliği ile “Avrupa Yurttaşlığı” somutlaştırılmıştır. Bu noktada Anayasal yurttaşlık kavramı Avrupa Birliği ile sistemleştirilebilir. Bu bağlamda AB’nin tarihsel temellerine bakacak olursak ekonomik temeller üzerine kurulan AB, 1993 Maastricht Antlaşması’yla siyasi bir boyut kazanmıştır. Sovyet Rusya’nın dağılması ve Doğu Bloğu ülkelerinin genişleme politikalarıyla birlikte, modern, çoğulcu, liberal ve kapitalist Batı, komünist Rusya’dan sosyo-politik ve ideolojik farklılıklarını açıkça ortaya koyan kriterler ile genişlemeye dahil olacak Doğu Bloğu ülkelerine bir yol oluşturmuştur.²²⁴ Avrupa Birliği kimliğinin tarihsel gelişimine baktığımızda İnaç’ında savunmuş olduğu gibi Avrupa Birliği kimliği, ulus inşa stratejilerinden esinlenerek oluşturulmaya başlanmıştır.²²⁵ Buradaki amaç, Avrupalılık bilincine sahip, ulusal kimliklerinin üzerinde Avrupa’nın evrensel değerleri çerçevesinde bütünleşecek “Avrupalılar” yaratmaktır.

²²² Bottomore, a.g.e., s.105.

²²³ Üstel, a.g.e., s.146.

²²⁴ İnaç, a.g.e., s.155.

²²⁵ a.g.e., s.147.

AB kimliğini, Jürgen Habermas teorik çerçevesini “ulus-ötesi Anayasal yurttaşlık” kuramı içerisine oturtarak ve “çokkültürlülük” prensibini esas kabul ederek açıklamaktadır. Böylece yurttaşlıkla, kültürler arasındaki farklılıkları koruyarak bireylerin bir arada yaşayabilmeleri amaçlanmaktadır. Gerçekte modern Avrupa yurttaşlığı, ulus devletlerin ortak olarak paylaştıkları; anayasal, bireysel ve demokratik haklar ve sorumlulukları içeren yurttaşlıktır. Bu kavram ulus devletler arasındaki anlaşmazlıklara çözüm oluşturabilir. Geçmişte din, etnik köken ve kültür farklılığı nedeniyle yaşanan savaşlar ve katliamlar yurttaşlık kültüründe dayanışma eylemine dönüştürmektedir.²²⁶

Avrupa Birliği Anayasası tartışmalarında yurttaşlık kavramı siyasi ve hukuki açılardan ele alınmıştır. Habermas’ın geliştirmiş olduğu Anayasal yurtseverlik kavramı, yurttaşlığın siyasi boyutunu göz ardı etmeden, yurttaşların etkinlikleriyle hukuk devletinin gereklerini bir arada, birlikte gelişen bir süreç olarak ele almaktadır. Habermas’a göre ulus devletlerin kurumları yurttaşlık ve demokrasinin yapısal sınırlarını göstermektedir. Demokrasinin ulus devlet içindeki gelişimi hukukun ve siyasetin modern kültür ve ahlak değerlerinin oluşumuna önemli katkılarda bulunmuştur. Bunların en önemlisi, yurttaşlığın siyasal niteliğe dönüştürülmesidir. Ulus devlette yurttaşlık yalnızca hukuki alanda değil, aynı zamanda yasa yapımında söz sahibi olabilme hakkı ve birey ile devlet arasında iletişim sağlamada etkili olmuştur.²²⁷

Anayasal yurttaşlık vatandaşların temel haklarını güvence altına aldığı gibi siyasi, hukuki ve sosyal hayatta demokrasinin izlerinin görülmesinin yanı sıra Avrupa yurttaşlığının siyasal özelliklerini de açıklamaktadır. Avrupa yurttaşlığı ulus devlet yurttaşlığını yok etmenin aksine ulus devlet yurttaşlığını tamamlayan niteliktedir. Avrupa yurttaşlığı doğum ile kazanılıp, gelenek ve göreneklerle gelişip ortak kaderi paylaşan üye ulus-devlet yurttaşlıklarından farklılık arz etmektedir. Avrupa yurttaşlığı ırk, din, dil ayrımlarını ortadan kaldırıp, farklılıklar içinde her alanda bütünleşme sağlamaktadır.²²⁸

Günümüzde toplumların barındırdığı farklı kültür, etnik köken ve dinsel kimlikler çokkültürlülüğü oluşturmuş bu da anlaşmazlıkların yaşanmasına neden

²²⁶ İnaç, a.g.e., s.157; Gündoğdu, a.g.e., ss.23-24.

²²⁷ Çelebi, a.g.e., s.112.

²²⁸ a.g.e., s.80.

olmuştur. Bu durum da bütünleşmenin önündeki en büyük sorundur. Bu sorunun çözümü için Habermas'ın da belirtmiş olduğu gibi öncelikle bireyler arasında aidiyet duygusu geliştirilmelidir. Devamında farklı kültürlerin bir arada bulunması siyasi birlik ile mümkündür. Ancak siyasi birlik kamusal alanla ilgilidir. Toplumsal bütünleşme sürecinde yurttaşlara medeni hak ve siyasi hakların yanı sıra toplumsal ve ekonomik haklar da verilmelidir.²²⁹ Ulusal kimliklerin üstünde bir AB kimliği inşası açısından anayasal ilkeler kadar, ekonomik ve sosyal haklarda önem arz etmektedir. Söz konusu olan haklar sayesinde yurttaşların Avrupa Birliği'ne karşı olan aidiyet bağları güçlenebilir.

Farklı etnik köken ve kültüre sahip olan insanların Avrupa Birliği'ne uyumunun sağlanabilmesi açısından Anayasal yurttaşlık kavramı önem teşkil etmektedir. Birbirinden farklı hayat tarzları olan uluslar demokratik hukuk sistemine dayanan anayasal düzen içerisinde bir arada yaşayabileceklerdir. Farklı kimliklerin birbirleriyle etkileşimleri sonucu gelişmişlik düzeyi artabilir.²³⁰

Avrupa Birliği Anayasası üye devletlerin birlikte hareket etme gücünü arttırarak, belirleyecekleri politikaların seyrini kendi çıkarları doğrultusunda değiştirmeleri engellenecektir. Anayasal yurttaşlık ortak din, dil ve tarihin şekillendirdiği cemaat anlayışından vazgeçerek etnik kökene göre bütünleşmenin yerine demokratik şekilde hukuki birlik ile bütünleşme sağlanabilir.²³¹ Ulusal kimlikler de etnik ve halk ortak değerlerdir. Avrupa Birliği'nde de bağımsızlık, demokrasi, insan hakları, hukuka saygı ve temel özgürlükler ortak değerlerdir. Anayasal yurttaşlık bu değerler üzerinden inşa edilebilir. Anayasal yurttaşlık Avrupa Birliği içerisinde üye devletlerin ulusal kimliklerinin bir parçası olarak düşünülerek birbirleriyle dayanışma içinde her alanda birlik oluşturmaları mümkün kılınabilir.

²²⁹ Habermas, a.g.e.,s.305.

²³⁰ a.g.m., s.305.

²³¹ a.g.m., s.312.

3.4. HAKLAR BAĞLAMINDA YURTTAŞLIK

Avrupa Birliği siyasi birlik tartışmalarının yoğunlaştığı bir dönemde Maastricht Antlaşması'yla üye devletlerin işbirliği ve iletişim içinde bulunmalarıyla düzenlenmiştir. Avrupa Birliği yurttaşlığı da ilk olarak Maastricht Antlaşması'nda yer almıştır. Avrupa Birliği'ne üye olan devletler üyelikleri sayesinde Avrupa Birliği yurttaşlığını kazanmaktadırlar. Birlik yurttaşlığının amacı ulus-üstü bir örgütlenme tarzı olup ulusal kimliğin alternatifi olarak Avrupa Birliği kimliğini geliştirmektir. Avrupa Birliği kimliği sayesinde Birlik yurttaşlığı da hukuki ve kültürel alanda şekillenecektir.²³² Avrupa Birliği ilk başta ekonomik birlik olarak kurulmuşsa da AB Parlamentosu, Bakanlar Konseyi, Avrupa Komisyonu ve AB Adalet Divanı gibi kurumlarıyla sadece ekonomik birlik olmadığını hukuksal ve siyasi boyutunun olduğunu da göstermiştir.

Avrupa Birliği, yurttaşlarına sadece ekonomik anlamda haklar tanımamıştır. Maastricht Anlaşması ile AB yurttaşlarına tanınan haklar şunlardır: Birlik yurttaşları, üye devletlerin toprakları üzerinde serbestçe dolaşma ve ikamet etme hakkına sahiptirler. İkamet ettikleri üye devletin yurttaşları ile aynı koşullarda, yerel seçimlerde ve Avrupa Parlamentosu seçimlerinde seçme ve seçilme hakkına sahiptirler. Bunların yanı sıra yurttaş oldukları ülke dışında herhangi bir üye devlette eğitim ve ekonomi gibi çeşitli nedenlerle ikamet etme hakkının tanınmış olması Avrupa çapında bir ulus-üstü kimlik oluşturma çabalarının olduğunu göstermektedir.²³³

AB yurttaşlığının Maastricht Antlaşması ile kabul edilmesiyle yurttaşlık kavramı ulus devlet sınırlarının dışına çıkmış, kan bağı ve doğum yeri unsurlarının dışında başka kıstaslar ile tanımlanmıştır. Fakat Maastricht Antlaşması'nda yurttaşlara tanınan hakların yurttaşların siyasal katılımı açısından dar tutulması, Avrupa Birliği'nde demokrasinin işleyişi açısından sakıncalara neden olmuştur. Öte yandan Maastricht Antlaşması ile Avrupa Birliği yurttaşlığı kavramı ile getirilen haklar önemlidir.²³⁴ Maastricht Antlaşması'nda Birlik yurttaşlarına tanınan seçme ve seçilme hakkı, yurttaşların birliğe güvenini arttırmasının yanı sıra demokratik bir birlik içinde bir amaç olarak görülmektedir. Bu hak hem topluluk hukukunda hem de iç hukukta yer

²³² Tezcan, a.g.e., ss.20-21; Gündoğdu, a.g.e., s.21.

²³³ Enver Bozkurt vd., a.g.e., s.32.

²³⁴ Tezcan, a.g.e., s.32, 74.

almaktadır ancak iç hukukta bir takım düzenlemeleri gerektirmektedir. Bu düzenlemelerden bir kaç şunlardır; kişilerin serbest dolaşımını öngören hükümler, bunun yanında üye ülke yurttaşları arasında ayrımcılık yapılmasını yasaklayan düzenlemelerdir.

Maastricht Antlaşması ile kabul edilen bazı hükümler Amsterdam Antlaşması ile değiştirilmiştir. Örneğin; Birlik yurttaşlığının üye devlet yurttaşlığını tamamladığı, ancak onun yerini almadığı açıkça ifade edilmiştir. Birlik yurttaşlarının birlik kurum ve organlarına kendilerini ilgilendiren konularda topluluktaki resmi dillerden birisi ile başvurabilme ve başvurduğu dilde yanıt alma hakkı antlaşmada açıkça ifade edilmektedir. Bunlar:²³⁵

Avrupa Birliği Temel Haklar Şartı Belgesi ile Birlik yurttaşlarına tanınan haklar ise temel bir belgede toplanmıştır. Bu belgede daha önceki düzenlemelerdeki yanıt yanında yurttaşlara tanınan farklı haklarda mevcuttur.²³⁶

1. Avrupa Parlamentosu seçimlerinde seçme ve seçilme hakkı.
2. Üyesi olmadığınız üye devlet içerisinde yapılan yerel seçimlerde seçme ve seçilme hakkı.
3. İyi yönetim, tazminat ve birlik kurumlarına yazma ve yazdığı dilde yanıt alma hakları.
4. Avrupa Birliği ile ilgili belgelere ulaşabilme hakkı.
5. Arabulucuya başvurabilme hakkı.
6. Avrupa Parlamentosu'na dilekçe ile başvurabilme hakkı.
7. Dolaşım ve ikamet özgürlüğü.
8. Avrupa Yurttaşlığı sadece üye ülke yurttaşları ile sınırlandırılmış olsa da, Avrupa Toplulukları Adalet Divanına başvuru hakkı, dilekçe hakkı, Ombudsman'a başvuru hakkı gibi haklar yanında, ortak pazarın ortaya koyduğu birtakım haklardan üçüncü ülke yurttaşları da yararlanabilmektedir. Sınırlandırma daha çok siyasal hakların kullanımına dönüktür.
9. Diplomatik ve konsolosluk koruması.

²³⁵ Dell'olio, a.g.e., s.62.

²³⁶ Ömer Bozkurt, a.g.e., ss.16-17.

Nice Antlaşması ile AB yurttaşlarının Avrupa Birliği kurum ve organlarına isteklerini yazma hakkı ile ilgili kurum ve organların makul süre içerisinde yurttaşların yazılı isteklerine yanıt vermeye özen göstermeleri istenmiştir. Avrupa Birliği ve onun kurumlarını üye devletlerin yurttaşlarına daha yakın hale getirebilmek için, birlik ve kurumlarının demokratik meşruiyet ve şeffaflığının sağlanması gerektiği ifade edilmiştir. Buradaki amaç yurttaşlara daha yakın bir birlik geliştirmektir.²³⁷

Avrupa Birliği Anayasa Taslağı'nda bütün AB yurttaşları, kadın ve erkek kanun önünde eşittir ibaresine yer verilmiştir ve böylece ulusal yurttaşlığın en önemli özelliklerinden birisi olan eşitlik Birlik yurttaşlarına tanınmıştır. Bir başka düzenlemeye göre yurttaşlara tanınan haklar Anayasa ve ona işlerlik sağlayacak hükümler tarafından belirlenen şartlar ve sınırlar etrafında uygulanacaktır. Avrupa Birliği politikaları oluşturulurken yöntem olarak üye devlet kurumları ile Avrupa Birliği kurumları birlikte çalışır ve birlik politikalarını üretirler. Birliğin çatısını oluşturması açısından Anayasa ile ilgili çalışmalarda bu kurumlar dışında sivil toplum kurumları ve mesleki örgütlenme kurumlarının üyeleri de yer almıştır. Amaç çalışmalara geniş katılım sağlamaktır. Bu çerçevede Avrupa Birliği Anayasası'nın demokratik meşruluğunun sağlanması için yöntem olarak üye devlet parlamentolarında onaylanması ya da referanduma gidilmesine karar verilmiştir. Avrupa Birliği Anayasası'nın yürürlüğe girebilmesi için, üye ülkeler parlamentolarında onaylanması veya bazı üye ülkelerde referanduma sunulacağı için referandumlardan olumlu sonuç alınması gerekmektedir. Bazı ülkeler tarafından Anayasa'nın onaylanmaması bunalıma neden olmuştur.

Birlik üyelerinde yurttaşlıkla ilgili ön yargılar oluşmuştur. Birlik yurttaşlığıyla kendilerinin zor durumda kalacaklarını düşünen üye ülkelerin kaygılarının başında dışarıdan gelenler yüzünden işsiz kalma korkusu oluşmuştur. Üye ülke yurttaşları arasında yaşanan karşılıklı güvensizlik, Avrupa'da ortak bilince (biz) sahip bir birlik yurttaşlığının henüz oluşturulamadığını göstermesi bakımından önemlidir. Avrupa Birliği yurttaşlığı ile yurttaşlara tanınan haklar ile sorumlulukları incelediğimizde, başlangıçta ekonomik bütünleşmenin bir gereksinimi olarak ortaya çıkan serbest dolaşım hakkı, üye ülke yurttaşlarının birlik içerisinde serbest dolaşımını sağlarken, yarattığı karşılıklı etkileşim ile Avrupalılık bilincine yardımcı olabilir. Şöyle ki, üye

²³⁷ TC. Başbakanlık Dış Ticaret Müsteşarlığı, a.g.e., s.47.

ülke yurttaşlarını zaman ve mekân anlamında bir araya getirmekte ve birbirleri hakkındaki ön yargıların azalmasına katkıda bulunabilir. Böylece Üye ülke yurttaşları arasında öteki yerine biz düşüncesini oluşturulabilir. Siyasal haklar açısından bakacak olursak seçme ve seçilme konusunda yapılmış olan düzenlemeler siyasal katılımı arttırmadığı için bir takım düzenlemelere ihtiyaç duyulabilir.²³⁸

Sosyal boyutta AB yurttaşlığını değerlendirecek olursak, Avrupa Birliği Anayasası kabul edildiği takdirde, sosyal haklar uygulamaya geçirilebilir. Şuan ki sosyal haklar ile ilgili düzenlemeler ulusal düzeyde devam etmektedir. Bu durumda AB kapsamında bir birliğin sağlanmasını engelleyebilir. Çünkü üye ülkeler kendi sosyal, siyasal ve ekonomik konumlarına göre farklı uygulamalar yapabilirler. Avrupa'da var olan istihdam ve işsizlik sorununa ulusal düzeyde politika uygulamaları nedeniyle sorunlar çözülemez.

Yurttaşlık konusunda AB'de de yapılan düzenlemelerde haklar ve sorumluluklar konusunda tam bir netlik bulunmamaktadır. Ulus devletlerde yurttaş vergi vermek, askere gitmek, kanunlara saygı gibi bazı sorumluluklar yüklenmişken Avrupa Birliği'nde bunlara rastlamamaktayız.

Avrupa seviyesinde haklar ve sorumluluklar geliştikçe yurttaşlık bilinci de gelişme gösterecektir. Modern hukuk devletinde yurttaşlık etnik köken, dinsel, kültürel türdeşliğe karşılık gelmemektedir. Yurttaşlık siyasi ve hukuki bir statüdür. Hukuki boyutta sınırlı tutulan AB yurttaşlığı AB Anayasası'nda yapılan düzenlemelerle sınırlı olan statüsü geliştirilmektedir. AB yurttaşlığı hukukun koymuş olduğu sınırlar içinde Avrupa halkının siyasi işbirliği kurmasıyla siyasi statü kazanabilecektir. Avrupa Topluluğu Sözleşmesi Avrupa yurttaşlığını hukuki bir statü olarak düzenleyerek siyasal düzeyde bir Avrupa yurttaşlığını olanaklı hale getirmiştir.²³⁹ Avrupa siyasi yurttaşlığının gelişimi ise Avrupa halkının siyasi düzenlemelerde kendilerinin önemli bir yere sahip olduğu bilincinin yerleşmesine bağlıdır. Bu durumda Avrupa Birliği yurttaşlığı Avrupa demokrasisine ve oluşturulmaya çalışılan AB kimliğine temel oluşturabilir.

²³⁸ Tezcan, a.g.e., ss.32, 40, 58.

²³⁹ Çelebi, a.g.e., s.111.

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

AVRUPA BİRLİĞİ ANAYASASI'NIN GETİRDİĞİ SORUNLAR

4.1. FARKLI KİMLİKLERİN BİR ARADA OLUŞUNUN YARATTIĞI SORUNLAR

Avrupa Birliği farklı kimliklerin bir araya gelişiyle oluşan heterojen bir yapıya sahiptir. Siyasi, sosyal, kültürel ve daha birçok alanda farklılıklar yoğun bir şekilde kendini hissettirmektedir. AB üye ülkeleri arasında bütünleşmenin sağlanabilmesi için ortak bir kimlikle özleşmeleri AB tarafından gerekli görülmektedir.

Avrupa'da ortak kimlik yaratma çabaları AB Anayasası'nın oluşturulma dönemiyle birlikte başlamıştır. Ancak AB üye ülkeleri ortak bir kültür ve tarihi kökenden gelmedikleri için yeni bir kimliğe adaptasyonları zordur.²⁴⁰ Öncelikle vatandaşların yeni düzene güven duymaları sağlanmalıdır. Eğer bunun yerine baskı uygulanırsa üye ülkeler AB kimliğine aidiyetlik duygusu yerine düşmanlık besleyerek ulusal kimliklerini muhafaza etmeye devam edeceklerdir. AB kimliğinin kabul edilmesini üye ülkeler sorun olarak görmektedirler. Farklılıkların uyum içerisinde var olabilmesi farklılıkların tanımlanıp, kabullenilmesiyle sağlanabilir. Avrupa Birliği içerisinde tek bir Birlikten bahsedebilmek için ortak değerlere ve kimliğe ihtiyaç duyulmuştur. Bütünleşmenin sağlanabilmesi tek bir Anayasa, bayrak, marş, para birimi ve yönetim sisteminin olmasından önce halkın olmasına bağlıdır. AB Anayasası ancak Avrupa vatandaşlarıyla anlam kazanabilir. Birliğin ihtiyacı olan ortak bir kimlikten Anayasa'da söz edilmektedir. Birliği oluşturan ülkelerin hepsinde dil, din, değer yargıları gibi unsurlar bakımından farklılık göstermektedirler. Bu yüzden Birlik içindeki çeşitlilikte görüş birliğinin sağlanması gittikçe güçleşmektedir. Her alanda uzlaşmanın ve bütünleşmenin sağlanabilmesi için AB Anayasası'nın öngörmüş olduğu ortak değerler ve AB kimliği kabul edilmelidir. Ancak bu durumu üye ülkeler kabul etmemektedirler. Çünkü; AB kimliğinin kabul edilmesiyle ulusal kimliklerini, değer yargılarını, kökenlerini kaybetmekten çekinmektedirler. Ortak bir kimlik onlar için ulusal değerlerinin yok olması anlamına gelmektedir.

AB Anayasası'nın amaçlarından biride üye ülke vatandaşları arasında eşitsizliği gidermek, laik, demokratik bir ortam oluşturmaktır. Ancak birbirlerinden farklı olan ülkeler bunların kendi çıkarları doğrultusunda düzenlenmesini isteyebilirler. Anayasa metninde yapılan düzenlemeler bazı ülkeler tarafından iyi olarak

²⁴⁰ Altun, a.g.e., s.102.

değerlendirilirken bazıları tarafından olumsuz değerlendirilmektedir. AB Anayasası'nın tartışmalara konu olması olgunlaşmasına katkı sağladığı gibi Birlik içinde huzursuzluklara da neden olmaktadır.

Birlik içindeki farklılıktan doğan anlaşmazlıklardan biri din unsurudur. AB Anayasası'na yöneltilen itirazlardan en çok ses getireni Anayasa metninde Hıristiyanlık dinine atıfta bulunulmamasıdır. Vatikan, Avrupa medeniyetinin kaynağında Hıristiyanlık dini olduğunu ileri sürerek, anayasa metninde Hıristiyanlık dinine atıf yapılması gerektiğini savunmuştur. Papa II. John Paul'un meseleye şahsen müdahil olmuş ve kendisini ziyaret eden bütün Avrupalı yetkililere Hıristiyanlık dinine atıf yapılması gerektiğini söyleyerek tartışmaları alevlendirmiştir. Tartışmalar devam ederken d'Estaing'in ani bir kararla Vatikan'a gidip Papa ile görüşmesi Hıristiyanlığın Anayasaya gireceğini düşündürmüştür. İtalya, İspanya, Çekoslovakya ve İrlanda gibi bazı üye ve aday ülkeleri Vatikan'a destek verirlerken, Papa'dan daha Katolik olarak bilinen aynı zamanda Papa'nın da memleketi olan Polonya destekte birçok ülkeyi geride bırakmıştır. Laikliğin beşiği olarak bilinen Fransa sessiz kalarak destek verdiğini göstermiştir. Buna karşın Almanya, İspanya, İngiltere ve Belçika herhangi bir dine atıf yapılmasına karşı çıkmışlar ve laik anayasadan yana tavır sergilemişlerdir.²⁴¹ Anayasa metninde Hıristiyanlığa atıfta bulunmak yerine, önsöz bölümünde "*Avrupa'nın kültürel, dini ve insanlık mirasından esinlenerek...*" sözleri yer almıştır. Bununla birlikte, Anayasa metninde "Birlik, üye devletlerde bulunan kiliselerin ve dini örgütlerin veya toplulukların ulusal yasa çerçevesindeki statülerine saygı gösterir ve ihlal etmez." hükmü yer almıştır. Tartışma bu şekilde sonuçlanınca Katolik Kilisesi rahatsızlık duymuş, Vatikan'ın deyimiyle, "Avrupa'nın Hıristiyan kökenlerine" açık şekilde referansta bulunulmaması üzüntüyle karşılanmıştır.²⁴²

Avrupa Birliği'ni oluşturan ülkelerin benzer özelliklerinin yanı sıra birçok farklılıkları da bünyelerinde barındırmaktadırlar. Bu durumda AB Anayasa metnindeki bazı hükümlerin farklı düşünüş ve anlayış tarzlarının olmasından dolayı sorun teşkil edebilir.

²⁴¹ Erdoğan, a.g.m., ss.350-351.

²⁴² AB Anayasası, Md. I-52; AB Anayasası, s.9.

4.2. ÜYE DEVLETLER AÇISINDAN BİRLİK HUKUKUNUN ÖNCELİĞİ SORUNU

Avrupa Birliği hukuku yarım asırlık bir zaman diliminde oluşmuş ve sürekli gelişme halinde olan dinamik bir yapı sergilemektedir. Birlik Hukuku'nun temelini ise AB hukukunda birincil kaynak olarak kabul edilen Avrupa Kömür ve Çelik Topluluğu (AKÇT), Avrupa Atom Enerji Topluluğu (AAET), Avrupa Ekonomik Topluluğu (AET) Antlaşmaları ile daha sonra çıkartılan ikincil hukuk kaynağı olarak adlandırılan, Tüzükler, Yönergeler, Kararlar ile Birliğin kurumsal yapısı içerisinde yer alan Birlik Hukuku'nun gelişmesine büyük katkı sağlayan Avrupa Toplulukları Mahkemesi (ATM) kararları ve Birliğin üçüncü ülkeler ile yapmış olduğu antlaşmalar oluşturmaktadır.²⁴³

Birlik Hukuku ve Anayasa arasındaki ilişki Birlik Hukuku'nun dinamik gelişiminden önemli ölçüde etkilenmektedir. Birlik Hukuku'nun önceliği prensibi üye ülkeler arasında gizli bir çatışmaya neden olmaktadır. Her hangi bir yasal anlaşmazlık durumunda Birlik Hukuku'nun uygulanmasının kabul edilmesi ulusal anayasalar bakımından tartışma konusu olmuştur. Bu çerçevede üye devletler arasında önemli farklılıkların olduğu da görülmektedir. Üye devletlerin bir kısmında Topluluk hukuku kapsamlı bir önceliğe sahipken bir kısmında sınırlı önceliğe sahiptir.²⁴⁴

Birlik Hukuku'nun doğrudan etkililiği ve üstünlüğü ilkelerinin sonucu olarak, Birlik Hukuku'nun geçerli olduğu alanlarda ulusal hukuk etkisini gösterememektedir, bu durum bir sorun olarak ortaya çıkmaktadır. Birlik organlarının görevlerini yerine getirme çerçevesinde kullandıkları uygulanabilir işlemler, ulusal hukuka aykırı olması durumunda Birlik Hukuku ile ulusal hukuk çatışmasının ortaya çıkması kaçınılmazdır. İki hukuk düzeni arasında bir çatışma söz konusu olduğunda ise AB Anayasa Taslağı'na göre uygulanacak olan Birlik Hukuku'dur. Bu da onun AB üyesi olan her ülkede uygulanabilir olduğunu göstermektedir.²⁴⁵ Bu durumda, Birlik Hukuku'nun bütün üye devletlerde aynı şekilde etkili olması ve üye devletlerin bir çatışma durumunda, Birlik Hukuku'nu dolaylı ya da doğrudan ortadan kaldıramayacağını ifade etmektedir. Birlik Hukuku ve ulusal hukuk arasındaki çatışmada Birlik Hukuku'nun geçerliliğini, üye

²⁴³ Tekinalp ve Tekinalp, a.g.e., ss.52-54.

²⁴⁴ Füsun Arsava, (2004b), Birlik Hukuku ve Anayasa Arasındaki İlişki, *Ankara Avrupa Çalışmaları Dergisi*, Cilt:4, Sayı:1, Ankara: s.101.

²⁴⁵ *AB Anayasası*, Md I-29.1.

devletlerin denetimine bırakmak, Birliğin hukuk düzeninin değiştirilmesine ve tamamen ortadan kaldırılmasına sebep olabilir.

Birlik Hukuku'nun önceliği ilkesi, uygulama noktasında üye ülkeler arasında farklı içerikte olan ulusal anayasaların engeline maruz kalmaktadır. AB Anayasa Taslağı'nın birinci bölümünün 10.maddesinin 1.fikrasında açıkça Birlik Hukuku'nun önceliği prensibi yerini almıştır.²⁴⁶ Hükümetlerarası Konferansta kabul edilen Anayasa Taslağı'nın birinci bölümündeki 6. maddesinde de “Anayasa ve kendilerine verilen yetkilerin uygulanması sırasında Birlik kurumları tarafından kabul edilen hukuk, üye devletlerin yasaları karşısında önceliğe sahiptir.” hükmü yer almaktadır.²⁴⁷ Ancak burada Birlik Hukuku'nun önceliğine önemli bir sınırlama getirilmiştir. AB Anayasa Taslağı'nı onaylayan devlet, Birlik Hukuku'nun önceliği bakımından şimdiye dek geçerli olandan farklı bir yaklaşımla Taslak tarafından benimsendiğinin bilincinde olarak, Birlik Hukuku'nun önceliği kuralının sonuçlarına katlanmak zorundadır. Ayrıca Anayasa Taslağı'nı onaylayan devletler, ATAD'nın her hangi bir anlaşma ihlali durumunda uygulamış olduğu prosedürü Birlik Hukuku alanında da denetim yetkisi olarak kullanacağını bilmeleri gerekmektedir.

Birlik Hukuku'nun önceliği, AB üye devletlerden bazıları ve Anayasa hukuku bakımından da mahkemeler tarafından tartışmasız olarak kabul edilmiştir. Bunların başında Hollanda gelmektedir. Avusturya, AB'ye üyeliğiyle birlikte Avusturya hukuk düzeni Birlik Hukuku'na açılmış ve Birlik Hukuku'nun önceliğine karşı düzenleme içeren ulusal hukuk düzeninden bağımsız hale gelmiştir. Avusturya Anayasa Mahkemesi doğal olarak Birlik Hukuku'nun Anayasa hukukuna göre önceliğinden hareket etmektedir. Birlik Hukuku'nun Anayasa hukukuna nazaran sınırlı önceliğini bazı üye devletlerde farklı gerekçelerle kabul etmemektedirler. Bu grupta yer alan devletler sayıca çoktur. İtalya, Almanya, Danimarka ve Belçika da Anayasa Mahkemeleri Birlik Hukuku'nun ulusal hukuka, özellikle Anayasa hukukuna göre önceliğinin sınırlarını belirlemişlerdir. Federal Almanya Anayasa Mahkemesi Birlik Hukuku'nun önceliğini oldukça erken tanımıştır.²⁴⁸

²⁴⁶ AB Anayasası, Md I-10.1.

²⁴⁷ AB Anayasası, Md I-6.

²⁴⁸ Arsava, (2004b), ss.101-102.

Zaman içerisinde Anayasa hukuku açısından öncelik konusunda farklı çekinceler ortaya konmuştur. Birlik Hukuku'nun önceliğinin kabulü için önce Anayasa'nın yapısal özelliklerinin Birlik Hukuku'nda güvence altına alınma önkoşulu getirilmiş ve bu şekilde Birlik uygulamalarının denetimi için zımni bir çekince kabul edilmiştir. Federal Almanya Anayasa Mahkemesi, temel haklar konusunda Birlik seviyesinde temin edildiği nispette, Birlik tasarruflarını Grundgesetz (Almanya Anayasası) uygunluk bakımından denetlemeyeceğini hükme bağladığı kararında sınırlamış bulunmaktadır. Belçika da bu grupta yer alan bir devlet olduğundan. Cour de Cassation'un önceki kararlarında tüm ulusal düzenlemelere nazaran Birlik Hukuku'nun önceliği kabul edilmiştir.²⁴⁹ Bu durum 1983'te kurulan Cour d'Arbitrage (hakemlik mahkemesi) almış olduğu karara göre Devletler Hukuku, antlaşmalarının ve antlaşma hükümlerinin Anayasaya uygunluk denetimini de kapsamaktadır. İspanya ise Birlik Hukuku'nun Anayasaya uygunluk denetimini açık olarak saklı tutmuştur. İspanya Anayasa Mahkemesi'nde zaman içerisinde Birlik Hukuku yorum dayanağı olarak görülmüştür. Anayasa'nın özellikle egemen olarak nitelendirilen bölümleri bu Birlik yanlısı yorumun kapsamında kabul edilmemiştir. Anayasa'da temel hakların yanı sıra demokrasi, kuvvetler ayrılığı, yetki taksimi, devlet şekli olarak parlamenter monarşi modeli, devletin üniter yapısı ve İspanyolcanın resmi dil olması gibi temel prensipler söz konusu hükümlere dahildir. İsveç de prensip olarak Birlik Hukuku'nun ulusal hukuka nazaran, Anayasa hukuku dahil olmak üzere önceliği kabul edilmiştir. AB 'ye üye olan diğer ülkelerde Birlik Hukuku'nun önceliğini farklı sebeplerle sınırlı bir öncelikle kabul etmişlerdir. Örneğin; İrlanda Anayasa'nın insan hakları teminatlarının ihlali halinde Birlik Hukuku'nun ilgili bölümü İrlanda bakımından uygulama dışı bırakılacaktır.²⁵⁰ Belçika ve Lüksemburg'da Birlik Hukuku'nun önceliği kısmen entegrasyon emri ile kısmen ulusal hukuktaki boşluğun doldurulması yoluyla kabul edilmektedir. Yunanistan, Fransa ve Portekiz'de Birlik Hukuku'nun sadece kanunlara nazaran önceliği kabul edilmektedir.²⁵¹ Çek Cumhuriyeti ulusal normlarına aykırı olmadığı sürece Birlik Hukuku'nun önceliğini kabul etmiştir. Bunun nedeni AB Anayasası'nın Çek Cumhuriyeti Anayasası ile aynı prensipler ve değerlere uygun

²⁴⁹ Arsava, (2004b), s.103.

²⁵⁰ a.g.m., ss.103-104.

²⁵¹ Füsun Arsava, (2006), AB'nin Anayasa Tasarısı Işığında Federal Yapısı, Ankara Avrupa Çalışmaları Dergisi, Cilt:5, Sayı:3, Ankara: s.4.

olmasına dayandırılmıştır. Macaristan Birlik Hukuku'nun dinamik karakteri olduğunu belirterek Devletler Hukuku genel hukuk ilkeleri olarak sayılamayacağını kabul etmiştir. Macaristan, Birlik Hukuku'nun doğrudan etkisi için Anayasa değişikliğinin gerekli olduğuna dikkat çekmiştir. Bunun nedenini de Birlik Hukuku'nun Macaristan'dan ayrı bir yasama yetkisinin olmasına bağlamıştır.²⁵²

Avrupa Birliği'ne üye ülkelerin düzenlemeleri ve uygulamaları dikkate alındığında, Avrupa Birliği ile üye ülkeler arasındaki egemenlik yetkisinin kullanımının paylaşımı ve Birlik Hukuku ile ulusal hukuk arasındaki çatışmanın varlığı gözler önüne serilmektedir. Birlik Hukuku'nun önceliği sorunu Avrupa Birliği üye ülkelerinin ulusal hukuklarının kendi aralarında ve AB Anayasası'ndan farklı bir içeriğe sahip olması noktasında ortaya çıkmaktadır.

4.3. BİRLİK İÇİNDE DEMOKRASİ SORUNU

Avrupa Birliği aleyhine yapılan eleştirilerin büyük bir bölümünü üzerinde toplayan demokrasi kavramıdır. Bu kavram Yunanca “demos ve kratos” kelimelerin birleşiminden oluşmaktadır. Demos; topluluğu oluşturan vatandaşlara işaret ederken, kratos; iktidar ve otorite kavramlarına denk gelmektedir. Bundan dolayı da demokrasi kavramı halk tarafından yönetim anlamına gelmektedir. Günümüze kadar birçok demokrasi ve demokratik yönetim şekli hakkında tanımlar yapılmıştır. Bu tanımlardan biriside, iktidarın kökenini ve iktidarı halka dayandıran bir kavram olarak yapılanıdır.²⁵³ AB topluluğu üye olan ülkelerin halklarının bir araya gelmesinden oluşur. Bu durum AB'nin işleyişi ve kurumları düşünüldüğünde halklar açısından sıkıntı yaratmaktadır. Çünkü AB'ye has bir halkın varlığından tam olarak söz edilememektedir. Bu da demokrasi sorununun en önemli parçasıdır.

Demokrasi eğitim ve sağlık hizmetlerinin dağılımı, vergi toplanması, kamu gelirlerinin paylaşımı hatta hükümetin atanması gibi alanlarda karar alma mekanizması görevini görür. Demos'un yani halkın karar alma mekanizmasında etkin duruma gelmesi için içinde bulunduğu topluluğa aidiyet duygusuyla bağlı olması gerekmektedir.

Demokrasinin temel ölçütü olan halkın yönetime katılımı ve bir şekilde siyasi demokrasi ortamının inşa edilemediği toplumlarda birlik ve beraberliği muhafaza etmek

²⁵² Arsava, (2006), s.106.

²⁵³ Esat Çam, (2002), *Siyaset Bilimine Giriş*, 8. Baskı, Der Yayınları, İstanbul: s.387.

zordur. Avrupa Tek Senedi ve Maastricht Antlaşması ile özellikle ulusal hukuk alanının Avrupalılaştırılması yani bir takım yetkilerin ulusal düzeyden Avrupa hukuku alanına aktarılması bütünleşme sürecinin demokrasi açısından sorgulanmasına neden olmuştur.²⁵⁴

Avrupa Birliği'ni değerlendirirken ulus-üstü bir Birlik olduğu unutulmamalıdır. Dolayısıyla da demokrasi açısından da ulus devletten farklı olduğu kabul edilmelidir. 1993 yılında Almanya Anayasa Mahkemesinin vermiş olduğu bir kararda AB'nin yapısı ve niteliği bakımından ulus devletten farklı olduğu ibaresi yer almıştır. AB'nin ulusal hukuktan farklı bir kuvvet kullanma yetkisinin olması ve bütçe yetkilerinin sınırlı olması Almanya Anayasa Mahkeme kararının kanıtı olarak gösterilebilir.²⁵⁵ Dolayısıyla Avrupa Birliği'nde ulus devlet benzeri bir demokrasi niteliği aranmamalıdır.

Avrupa Birliği'nin kuruluşuyla başlayan sorunlar ulus devlet modeliyle eş değer tutulmasının ötesinde halkın AB kimliğini benimseyememesinde odaklanmıştır. Birliğin heterojen bir yapıda olması sorunların çözümünü zorlaştırmaktadır. Birlik gerek AB Anayasası'nın kabulü gerekse demokrasi açığı sorunlarının çözümüne AB kimliğinin üye ülkeler tarafından benimsenmesiyle başlayabilir.

Avrupa Birliği'ndeki demokrasi eksikliği sorununun hem kurumsal hem de toplumsal boyutları vardır. Demokrasi eksikliği sorununun kurumsal boyutu AB'nin yeterince demokratik olmaması ve yönetim sisteminin karmaşıklığından doğmaktadır. Demokrasinin temel ilkesi olan halkın yönetime katılımı ve gerektiğinde karar alma mekanizmasını etkilemesi ilkesi, AB'nin yönetim sisteminin yeterince demokratik olmaması ve sistemin karmaşıklığından doğmaktadır.²⁵⁶ AB'nin yönetim yapısının şeffaf bir nitelikte olmaması, herkesin anlayabileceği basitlikte olmayışı ve karar alma sürecinin olabildiğince esneklikten yoksunluğu demokrasi yönünden zayıf olduğunu göstermektedir. AB kurumlarından olan Avrupa Parlamentosu halkın temsilcilerinden oluştuğu için yetkilerinin arttırılması önemli bir gelişme olarak görülmektedir.²⁵⁷

²⁵⁴ Sinem Akgül Açıkmeşe, (2003), Avrupa Birliğinde Demokratik Meşruiyet Sorunu, *Ankara Avrupa Çalışmaları Dergisi*, Cilt:2, Sayı:4, Ankara: s.24.

²⁵⁵ a.g.m., s.25.

²⁵⁶ Cıngı, a.g.e., s.43.

²⁵⁷ Özcan, a.g.e., ss.224-225.

Birliğin yasama faaliyetinde sadece danışma görevini üstlenen AP'nin zamanla yetersiz kalması demokrasi sorununa neden olmuştur. Çünkü AP üye devletlerin yönetim sistemindeki gibi yasama ve yürütmeyi sorumlu tutma yetkisine sahip değildir. Bu durum Birlik sisteminde Avrupa Parlamento zayıflığı ve demokratik temellerle inşa edilememiş karar organları demokrasi sorununun odak notasını oluşturmuştur.²⁵⁸

Avrupa Birliği'nde demokrasi sorunu olarak düşünülecek diğer bir nokta ise AB Anayasası'nın kabul sürecinde referandumdan hayır oyuyla dönülmesidir. Bu durumda AB ile üye ülke vatandaşları arasındaki aidiyetlik bağının zayıflığını gözler önüne sermektedir. Bunun durum Birlik ile halk arasındaki iletişim sorunundan kaynaklanmaktadır. Demokrasinin de şartı olan halkın yönetimin tasarruflarından haberdar olabilmesi Avrupa Birliği'nde mümkün değildir. Daha da önemlisi halkın karar alma mekanizmasını etkileyememesi halkın ihtiyaçları doğrultusunda karar alınmayıp, alınan kararları da halkın benimsemesini istemeleridir. Kurumsal boyutta diğer bir demokrasi sorunu ise AB'nin temsili demokrasi ve oy mekanizması kavramları bakımından meşruiyet sağlayamayıp ulus devletin üstünde yer almamasıdır. Bu durumun çözümü içinde AB Anayasası'nda düzenlemeler yapılmıştır. Çünkü oy sisteminde, Birlikte giderek artan üye sayısı ve üye ülke nüfusunun artışı Avrupa Konseyi'ne temsilci yollamaları konusunda karışıklık olmaması için nitelikli oy çoğunluğu sistemine geçilmesi bazı ülkeler tarafından eşitsizlik olarak değerlendirilmesi AB'nin demokratik bir yapıyı oluşturmasında sorun yaratabilir.²⁵⁹

Demokrasinin ilk şartı kendi adına kendi yetkilerini kullanan bir halkın varlığıdır. Demokrasi sorunu tartışılırken ele alınması gereken en önemli nokta Avrupa halkının varlığı ya da eksikliği sorunudur. Bir yönetim sisteminin demokratik olduğunu söyleyebilmek için halkın o sistemi desteklemesi gerekmektedir. Avrupa Birliği'nde Avrupalı bilinciyle hareket eden bir Avrupa halkı demokrasi sorununa çözüm getirebilir. Avrupa Birliği'nin karmaşık yönetim yapısı ve şeffaf olmayan karar süreçlerini halkın anlamaması demokrasi sorununa çözüm getirmesini engellemiştir. Dolayısıyla Avrupa halkının hem kurumsal gerekçelere dayanarak hem de kendisi için

²⁵⁸ Cıngı, a.g.e., ss.87-91.

²⁵⁹ Özcan, a.g.e., s.230; Eroğlu, a.g.e., ss.12-13.

her hangi bir olumlu beklenti içinde bulunmadığından bütünleşme sürecine destek vermemesi Avrupa bütünleşmesi için demokrasi açığının esas nedenidir.²⁶⁰

Ulus devletlerin demokratik faaliyetlerine kendi içlerinde gösterdikleri ilginin azlığı AB düzeyinde daha da artmaktadır. Siyasi alanda ulus devletlerin politikalarını AB'nin belirleyememesi AB'deki demokratik faaliyetlerin gerçekleşmesini ve AB kimlik inşasını olumsuz yönde etkileyebilir. AB kimliğini oluşturacak olan halkın isteklerinin dikkate alınması sorunun çözümünde en önemli noktalardan biri sayılabilir. Avrupa Birliği kimliği inşa süreci, AB Anayasası'nın referandumlar sonucu hayır oyu almasından dolayı siyasal yönden sekteye uğramıştır. Fakat kültürel ve sosyal yönden oluşturulan politikalar çerçevesinde devam etmektedir. AB kimliğinin AB üye ülkeleri tarafından benimsenmesi öncelikle demokrasi sorunun çözülmesine bağlanabilir.

4.4. AVRUPA BİRLİĞİ ANAYASASI'NIN TÜRKİYE'NİN AB ÜYELİĞİ SÜRECİNDE OLUŞTURDUĞU ANAYASAL SORUNLAR

AB-Türkiye ilişkileri Türkiye'nin 31 Temmuz 1959'da AB'ye üyeliği AET'ye başvurusuyla başlamıştır. 12 Eylül 1963 yılında imzalanıp 1 Aralık 1964 yılında uygulamaya başlanan Ankara Antlaşması ile resmileşmiştir. Bunun ardından 1999 Helsinki Zirvesi'nde Türkiye'nin resmen adaylığı kabul edilmiştir. Müzakere öncesi tarama sürecine 2005 yılının sonunda başlanmıştır.²⁶¹

Türkiye'nin AB'ye üyeliği konusunda yöneltilen eleştiriler AB Anayasa Taslağı'nın hazırlanmasıyla farklı bir boyut kazanmıştır. AB Anayasa Taslağı 17 Aralık 2004 tarihinde AB'ye üye yirmi beş ülkenin liderleri tarafından Brüksel'de yapılan zirvede imzalanmıştır. AB'ye tam üyeliği kabul edilmemiş Türkiye'nin "Nihai Senet" de imzasının bulunması müzakere sürecini güçlendirmiştir. Türkiye'nin Nihai Senet'te imzasının bulunması AB Anayasası'nın hazırlandığı kurultay çalışmalarına katıldığını ve burada söz sahibi olduğunu göstermektedir. Bununla birlikte AB Anayasası'nın hazırlanma sürecine katılması, diğer aday ülkelerle eşit statüde tutulması önemli bir gelişmedir.²⁶²

²⁶⁰ Açıkmeye, a.g.m., ss.36-38.

²⁶¹ Altınbaş, a.g.e., s.9.

²⁶² Akgün, a.g.e., s.19.

Geleceğin Avrupa'sının belirleneceği kurultayda yapacağı katkılarla kendini gösterme fırsatını yakalamış olan Türkiye'nin karşısına bazı sorunlar çıkmaktadır. Bu sorunlardan öncelikli olarak karşımıza çıkan Türkiye Anayasası'nın AB Anayasası'na uyum problemidir. Necmi Yüzbaşıoğlu'nun bu konuda yapmış olduğu değerlendirmede Türkiye Anayasası'nda bazı konularda yapılmış olan değişiklikler eksik bulunmaktadır. Öncelikle temel haklar ve özgürlükler konusunda 1995 ve 2001 yıllarındaki Anayasa değişiklikleriyle Türkiye önemli mesafe kaydetmiştir. Ancak yapılan düzenlemeler tutarlı, uyumlu ve bütüncül değildir. Kısacası düzenlemeler kısımdır. Bu düzenlemelerin yanı sıra uluslararası ilişkilerde ülkeler arasında her hangi bir uyumsuzluk halinde ülkelerin Anayasalarındaki farklı hükümlerden dolayı anlaşmazlık yaşanabilmektedir. Anlaşmazlıkların çözümü içinde ortak bir düzenlemeye ihtiyaç vardır. Bu bağlamda 1982 Anayasası'nın 90. maddesine “temel hak ve özgürlüklere ilişkin milletlerarası antlaşmalarla kanunların aynı konuda farklı hükümler içermesi nedeniyle çıkabilecek uyumsuzluklarda milletlerarası antlaşma hükümleri esas alınır.”²⁶³ hükmü eklenmiştir. Yapılmış olan düzenlemeler AB üyelik sürecinde olan Türkiye açısından önem arz etmektedir. Özellikle AB hukuku ve Türkiye hukuk sistemi arasında kuralların kademelenmesi sorununu ortaya çıkarmıştır. Bu sorunun çözülmesi için 1982 Anayasası'nda değişikliğe gidilmesi gerekmektedir.²⁶⁴

Anayasamızın 90. maddesinin değiştirilmek istenmesinin bir nedeni de AİHS'ne uyum sağlamaktır. Ayrıca bu durum Türkiye'nin demokratik hukuk devleti olması yolunda önem taşır. Türkiye Anayasası'nda sadece insan haklarını düzenleyen uluslar arası antlaşmalar kanunlardan üstün tutulmuştur. Oysaki AB Anayasası insan hak ve hürriyetlerini düzenleyen bir uluslararası antlaşmanın çok ötesindedir. Bu yüzden AB Anayasası, üye ülkelerin ulusal hukuklarından üstün ve bağlayıcı olduğunun kabul edilmesini istemektedir.²⁶⁵ Türkiye'nin AB üyeliğine kabul edilmesi için ciddi anayasal değişiklikler yapması gerekmektedir. Aksi takdirde AB üyeliğine kabulü zorlaşabilir.

²⁶³ T.C. Anayasası, Md. 90 (ek cümle: 7.5.2004-5170/7md).

²⁶⁴ Necmi Yüzbaşıoğlu, (2000), *Avrupa Ortak Değerleri ve Avrupa Anayasası'nın Temel Taşları*, Türk Parleментар Birliği Yayınları, Ankara: s.82.

²⁶⁵ Sadak, a.g.e., s.117.

SONUÇ

Avrupa Birliği, uluslararası hukuk antlaşmaları ve devletlerin iradeleri ile inşa edilmiştir. Günümüzde Avrupa Birliği'nin gücünü devam ettirmesi için ortak değerleri ve ortak politikaları içine alan üye devletlerin iradeleri üzerine bütüncül yaklaşımla temellenen bir AB Anayasası'na ihtiyacı vardır. Bu Anayasa kurumlar arası iktidar ilişkilerini düzenleyen yasa olmakla birlikte ortak bir kimliği de oluşturmaktadır.

Başlangıçta AB ekonomik alanda bütünleşme amacıyla kurulurken günümüzde ekonomik boyutun ötesinde siyasi, sosyal ve kültürel boyutta bütünleşmeyi sağlamaya çalışmaktadır. Dolayısıyla Avrupa halkının iradesine dayanan bir AB Anayasası ile AB yönetim yapısının meşruluk kazanacak olması AB Anayasası'nın hazırlanma sürecini hızlandırmıştır. AB Anayasası'nın geçerlilik kazanması bireylerin kendi kimlikleriyle özdeşleştirdikleri, kendilerini ait hissettikleri bir yönetimin iktidarını meşrulaştırmasına bağlıdır. AB üye ülke vatandaşlarıyla özdeşleşerek Avrupa'yı tam anlamıyla temsil etmek istemesinden dolayı ortak bir kimliğe ihtiyaç duyulmuştur. Tabi ki kimliğin oluşum sürecinde karşılaşılabilecek sorunlar vardır. Bu sorunlar üye ülkeler tarafından içselleştirilerek aşılabılır. AB'nin siyasi anlamda bütünleşmeyi sağlaması ortak kimliğin oluşumuna bağlıdır. Ortak kimliğin oluşması da üye ülkelerin farklılıklara saygı duymalarına dayanır. Ancak bu zorlu bir süreci kapsamaktadır. Çünkü üye ülkeler, ulusal kimliklerini kaybetmekten korkmaktadırlar. Avrupalılık bilincinin yerleşmesiyle Avrupa Birliği kimliğinin de Avrupa Birliği Anayasası'nın da kabul edilmesi kolaylaşacaktır. Böylece de Avrupa Birliği üye ülkelerin güvenini sağlayarak meşruiyet kazanabilir. Bunun için de AB Anayasası'nın üye ülke vatandaşlarınca kabulü ve Anayasa doğrultusunda kurumlarda düzenleme yapılması da mümkün olabilecektir. AB bunu gerçekleştirirken ortak kimliğin yani AB kimliğinin dayanağı olarak gördüğü Avrupa değerlerine uygun politikalar üretmelidir.

Avrupa Birliği bütünleşme sürecinde Avrupalılık bilincinin oluşmasını sağlayarak üye ülke vatandaşlarına AB'nin ulus devletlerin üzerinde bir Birlik olduğunu göstermeye çalışmaktadır. Bu amacını gerçekleştirdiği takdirde Avrupalılık bilinci Birliğe yerleşerek AB kimliği oluşabilir.

AB'nin ortak kimlik oluşturma nedenlerinden biride iki Dünya Savaşı sonunda yaşanan felaketlerin bir daha yaşanmamasıdır. AB çatışma ortamının aksine görüş

birliğinin sağlandığı bir birliktelik sunmaktadır. Üye ülkelerin ulusal kimlikleri ile AB kimliği arasındaki rekabetin neden olduğu çatışma uzlaşmaya varılarak çözülebilir. AB üye ülke vatandaşlarının kafasında AB kimliğinin kabul edildiği takdirde ulusal kimliklerinin yok olacağı inancı bulunmaktadır. AB bu inancı ortadan kaldırdığında AB kimliği benimsenebilir. Ortak kimliğin sağlam temellere oturtulması için öncelikle bireylerin karar alma mekanizmasına mümkün oldukça dahil edilmesi gerekmektedir. Bu durum AB Anayasa Taslağı'nın dördüncü bölümün 447. maddesinin 1. fıkrasında belirtildiği üzere üye devletlerin tümünde AB Anayasası'nın kabul edilmesiyle mümkün olabilir.

AB Anayasası'nın onay süreci üye devletlerin kendilerinin belirlediği prosedür çerçevesinde gerçekleşecektir. Bu bağlamda Fransa ve Hollanda da yapılan AB Anayasası referandumlarında hayır oyunun çok olması AB'nin gücünün zayıflamasına neden olmuştur. Oysaki AB Anayasası'nın kabulüyle hedeflenen AB'nin daha demokratik, daha bütünleştirici ve uluslararası daha etkin ve güçlü hale gelmesidir. Anayasanın referandumlarda kabul edilmemesi sadece AB Anayasası'na tepki değildir. Aynı zamanda bu durum üye ülkelerin hem AB'nin hem de kendi hükümetlerinin politikalarından memnun olmadıklarını göstermektedir.

AB Anayasası reddedilse de, var olan antlaşmalar ile AB faaliyetlerini sürdürebilir. Ancak bu durumda giderek genişleyen AB'nin işleyişı zorlaşacaktır. Bu zorluğun aşılanması içinde AB'nin kurumsal işleyişinin daha esnek, şeffaf ve etkili olmasını sağlanmalıdır. AB'nin karşılaştığı sorunlar AB Anayasasının kabulüyle çözümlenebilir. AB bu çözüme üye ülkelerin vatandaşlarına kendini açık bir şekilde anlatarak ve ulusal kimliklerin yok olmayacağı garantisini vererek ulaşabilir.

KAYNAKÇA

- AÇIKMEŞE, Akgül Sinem (2003), Avrupa Birliğinde Demokratik Meşruiyet Sorunu, **Ankara Avrupa Çalışmaları Dergisi**, Cilt:2, Sayı:4.
- AKÇA, Baştürk Emel (2007), **Kimlik, Medya ve Temsil**, (Der.), Nobel Yayınları, 1. Baskı, İstanbul.
- AKDEMİR, Erhan (2009), 11 Eylül 2001, 11 Mart 2004, 7 Temmuz 2005 Terörist Saldırılarının Ardından İslam'ın Avrupa'da Algılanışı, **Ankara Avrupa Çalışma Dergisi**, Yıl: 2009, Sayı:1, Ankara.
- AKDEMİR, Erhan ve Hüsamettin, İnaç, (2008), **Avrupa Entegrasyonunun Tarihsel Gelişimi**, Güner, Ümit(Ed.), Ekin Kitapevi, Bursa.
- AKGÜL ALTINBAŞ, Deniz (2002), Avrupa'nın Geleceği; Avrupa Birleşik Devletleri Federasyonu mu? , **Stratejik Analiz Dergisi**, Cilt:2, Sayı:24, Ankara.
- ALTINBAŞ, Deniz (2006), Avrupa Kimliği, **Avrasya Stratejik Araştırmalar Merkezi**, Ankara.
- ALTUN, Birol (2006), "Avrupa Birliği Yurttaşlığı ve Avrupa Kimliği Tartışmaları", Yüksek Lisans Tezi, **Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü**, Ankara
- Ankara.
- ARI, Tayyar (2004), **Uluslar arası İlişkiler Teorileri**, 3. Baskı, Alfa Yayınları, İstanbul.
- ARSAVA, Füsun (2001), Hangi Avrupa İçin Ne Kadar Esneklik, **Ankara Avrupa Çalışmaları Dergisi**, Cilt:1, Sayı:1.
- ARSAVA, Füsun (2002), Siyasi Açından Avrupa Ortak Değerleri ve Türkiye, **Türk Parlamenter Birliği**, Ankara.
- ARSAVA, Füsun (2004a), AB'nin Anayasallaşma Sürecinde Temel Haklar Şartı, **Ankara Avrupa Çalışmaları Dergisi**, Cilt:3, Ankara.
- ARSAVA, Füsun (2004b), Birlik Hukuku ve Anayasa Arasındaki İlişki, **Ankara Avrupa Çalışmaları Dergisi**, Cilt:4, Sayı:1, Ankara.
- ARSAVA, Füsun (2006), AB'nin Anayasa Tasarısı Işığında Federal Yapısı, **Ankara Avrupa Çalışmaları Dergisi**, Cilt:5, Sayı:3, Ankara.
- ATATANIR, Tahir Bora (2003), Avrupa İçin Bir Anayasa Oluşturan Anlaşma Taslağı, **Stratejik Analiz Dergisi**, Cilt:4, Sayı:44, Ankara.
- Avrupa Birliği Genel Müdürlüğü, (Ekim 1999), **Avrupa Birliği ve Türkiye**, Ankara.
- Avrupa Konvansiyonu, 18 Temmuz 2003, Brüksel, **Avrupa Birliği Anayasa Taslağı**, TBMM Kütüphanesi.
- Avrupa Topluluğu Resmi Yayınlar Ofisi, (2006), **Topluluğu Avrupa Birliği Nasıl Çalışır?; AB Kurumları İçin Rehberiniz, Türkiye**, Ankara.
- AYDIN, Sabir (2008), **Siyasi ve Hukuki Olarak Avrupa Birliği**, Asil Yayıncılık, Ankara.

- AYDIN, Suavi (1993), **Modernleşme ve Milliyetçilik**, Gündoğan Yayınları, 1. Baskı, Ankara.
- BAYKAL, Sanem (2000), Avrupa Birliği'nin Anayasal Temel Taşları, **Türk Parlamenterler Birliği**, Ankara.
- BAYKAL, Sanem (2004), Avrupa Birliği'nin Geleceği: Meşruiyet Sorunu Anayasallaşma Süreci ve Bütünleşmenin Nihai Hedefleri Üzerine, **Uluslararası İlişkiler Dergisi**, Cilt:1, Sayı:1, Ankara.
- BİLGİN, Nuri (1994), Sosyal **Bilimler Kavşağında Kimlik Sorunu**, Ege Yayınları, 1. Baskı, İzmir.
- BOTTOMORE, T.B. (2000), **Toplum Bilim**, Ünsal Oskay, (Çev.), Der Yayınları, 6. Baskı, İstanbul.
- BOZKURT, Enver vd. (2008), **Avrupa Birliği Hukuku**, Asil yayınları, 9. Baskı.
- BOZKURT, Ömer (1994), Maastricht Antlaşması ve Avrupa Bütünleşmesi, **Amme İdaresi Dergisi**, Cilt:26, Sayı:1, Ankara.
- BOZKURT, Veysel (1993), **Avrupa Birliği**, Ezgi Kitapevi, Bursa.
- ÇALIŞIR, Eyüp, (2008), AB Anayasasının İlkeleri, Yüksek Lisans Tezi, **Çukurova Üniversitesi Avrupa Birliği Ekonomisi Tezsiz Yüksek Lisans Programı**, Adana.
- ÇAM, Esat (2002), **Siyaset Bilimine Giriş**, Der Yayınları, 8. Baskı, İstanbul.
- ÇAŞIN, Mesut Hakkı, vd. (2007), **Avrupa Birliği**, Nokta Kitapevi, 2. Baskı, İstanbul.
- ÇELEBİ, Aykut (2002), **Avrupa Halkların Siyasal Birliği**, Metis Yayınları, 1. Baskı, İstanbul.
- ÇINGİ, Murat, Cahid (2007), **Sosyo Politik Bir Analizle Avrupa Birliği'nin Demokratik Eksiklikleri**, Alfa Aktüel Yayınları, 1. Baskı, Bursa.
- DELANTY, Gerard (2004), **Avrupa'nın İcadı**, Hüsamettin İnaç, (Çev.), Adres Yayınları, Ankara.
- DELANTY, Gerard ve Chris Rumford, (2005), **Rethinking Europe- Social Theory and The Implications of Europeanization**, TJ International Ltd., Great Britain.
- DELL'OLIO, Fiorella (2005), **The europeanization of citizenship**, ASGATE Press, USA.
- DEMİR, Nesrin (2005), **Avrupa Birliği Parlamentosu**, Nobel Yayın Dağıtım, 1. Baskı, Ankara.
- DOMİNİQUE, Schnapper (2005), **Sosyoloji Düşüncesinin Özünde Öteki ile İlişki**, Ayşegül Sönmezay, (Çev.), İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, 1. Baskı, İstanbul.
- DRUCKER, F. Peter (2000), **Yeni Gerçekler**, Birtane Karanakçı, (Çev.), Türkiye İş Bankası, 7. Baskı, Ankara.

- DUMAN, M. Zeki (2005-1), Avrupa Birliği Kimliği ve Türkiye'nin Birliğe Katılımının Yaratacağı Jeopolitik Boyutlar, **Sosyo Ekonomi Dergisi**, Hacettepe Üniversitesi, Ankara.
- EDER, Klaus (2005), **Collective memory and European identity**, Ashgate Publishing Company, Germany
- ERDENİR, F.H. Burak, (2005), **Avrupa Kimliği Pan-Milliyetçilikten Post Milliyetçiliğe**, Ümit Yayınları, Ankara.
- ERDOĞAN, Hasan (2008), Avrupa Birliği'nde Anayasa Hazırlıkları ve Onay Sürecinin Değerlendirilmesi, **Süleyman Demirel Üniversitesi İktisadi İdari Bilimler Dergisi**, Cilt:13, Sayı:3.
- EROĞLU, Cem (2004), Avrupa Birliği'ne Bir Anayasa, Mülkiye, **Mülkiyeliler Birliği Genel Merkezi Yayınları**, Cilt:28, Sayı:245, Ankara.
- FRIEDMAN, L. Thomas (2006), **Dünya Düzdür**, Levent Cinemre, (Çev.), 2. Baskı, Boyner Yayınları, İstanbul.
- GENCAY, Şaylan (2003), **Değişen Küreselleşme ve Devletin Yeni İşlevi**, İmge Kitapevi, Ankara.
- GIDDENS, Anthony (1994), **Modernliğin Sonuçları**, Ersin Kuşdil (Çev.), Ayrıntı Yayınları, İstanbul.
- GOFF, Jacques Le (2008), **Avrupa'nın Doğuşu**, M. Timuçin Binder (Çev.), 1. Baskı, Literatür Yayıncılık, İstanbul.
- GÖLBAŞI, Haydar ve Ayhan Dever (2007), Medeniyetler Çatışması Teorisi ve Dinler Çatışması Kendini Gerçekleştiren Kehanet, **Cumhuriyet Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi**, Cilt:8, Sayı:1, Erzurum
- GÜNDOĞDU, Yeşim (2004), Avrupa Birliği Yurttaşlığı Avrupa Kimliği Sorununa Çözüm Oluşturabilir mi?, **Ankara Avrupa Çalışmaları Dergisi**, Cilt:3, Sayı:2, Ankara.
- GÜNER, Ümit (2008), **Ekonominin AB'si**, Ekin Yayınevi, Bursa
- GÜNGÖRMÜŞ, Gamze Kona ve Zeynep Özonur (2006), AB Sınırları ve Genişleme Problemi, Kütahya "Changes and Transformations In The Socio- Economic and Political Astructure of Turkey Within The Eu Negotiations" Sempozyumu, 16-18 Mart 2006, www.stratejik.cukurova.edu.tr/Avrupa, (10.10.2009).
- GÜVENÇ, Bozkurt (1996), **Türk Kimliği**, Remi Kitapevi, 4. Baskı, İstanbul.
- HABERMANS, Jürgen (1998), **Citizenship and National Identity some Reflections on the Future of Europe**, (compilation.), Second Editions, Volume: 1, Routledge Press, London.
- HABERMAS, Jürgen (2004), Avrupa'nın Niçin Bir Anayasaya Gereksinmesi Var? , Kemal Atakaya (Çev.), **Cogito Üç Aylık Düşünce Dergisi**, Sayı:39, Yapı Kredi Kültür Sanat Yayıncılık, İstanbul.
- İNAC, Hüsamettin (2005), **AB'Entegrasyon Sürecinde Türkiye'nin Kimlik Problemleri**, (Akt.), Adres Yayınları, Ankara.
- KAPANİ, Münici (1993), **Kamu Hürriyetleri**, Yetkin Yayınları, 7. Baskı, Ankara.

- KARLUK, Rıdvan (2005), **Avrupa Birliği ve Türkiye**, Beta Yayınları, İstanbul.
- KHANAT, Arman (2008), 11 Eylül Terör Saldırıları Sonrasında ABD'nin Terörle Mücadele Stratejilerinde Yaptığı Değişikliklerin İnsan Hakları Uygulamalarına Etkisi, Yüksek Lisans Tezi, **Polis Akademisi Güvenlik Bilimleri Enstitüsü**, Ankara.
- KOÇAK, Mustafa (2006), **Batı'da Türkiye'de Egemenlik Anlayışının Değişimi, Devlet ve Egemenlik; Eski Kavramlar- Yeni Anlamlar**, Seçkin Yayıncılık, Ankara.
- KORAY, Meryem (2005), **Avrupa Toplum Modeli; Sosyal Bütünleşme Mümkün mü?**, İmge Kitapevi, 2. Baskı, Ankara.
- KULA, Onur Bilge (2006), **Avrupa Kimliği ve Türkiye**, Büke Kitapevi, 1. Baskı, İstanbul.
- KYMLİCKA, Will (1998), **Çokkültürlü Yurttaşlık; Azınlık Haklarının Liberal Teorisi**, (Akt.), Ayrıntı Yayınları, 1. Baskı, İstanbul.
- KYMLİCKA, Will (2004), **Çağdaş Siyaset Felsefesine Giriş**, Ebru Kılıç, (Çev), İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, İstanbul.
- MARSHALL T.H. ve Tom Bottomore (2006), **Yurttaşlık ve Toplumsal Sınıflar**, Ayhan Kaya, (Çev), Bilgi Yayıncılık, 1. Baskı, İstanbul.
- MEŞE, Gülgün (1991), Çeşitli Sosyal- Kültürel Gruplarda Kültürel veya Sosyal kimlik Olgusunun İncelenmesi, Yüksek Lisans Tezi, **Ege Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü**, İzmir.
- Nice Antlaşması**, ABA Md.48.
- ONGUR, Hakan Övünç (2009), Avrupalılaşıma Avrupalımı?, **Gazi Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi**, Cilt:11, Sayı:1, Ankara.
- OVALI, Şevket (2006), AB'nin Terörizmle Mücadele Politikasındaki Dönüşüm: 11 Eylül ve Madrid Saldırılarının Etkileri, **Ankara Çalışma Dergisi**, Cilt:5, Sayı:3, Ankara.
- ÖZBEK, Meral (2004), **Kamusal Alan**, 1. Baskı, Hil Yayın, İstanbul.
- ÖZCAN, Mehmet (2005), Avrupa Birliği Anayasası'nın AB Kurumsal Yapısı Üzerine Etkileri, **Atatürk Üniversitesi Erzincan Hukuk Fakültesi Dergisi**, Cilt:9, Sayı:1-2, Erzincan.
- ÖZTÜRK, Hande, (2005), European Identity, the Effect of Europeanization on Nation-state Identities and Turkish Dimension, Master's Thesis, **Marmara University European Community Institute**, İstanbul.
- PEHLİVANOĞLU, A. Öner (2004), **Ortadoğu ve Türkiye**, Kastaş Yayınevi, 1. Baskı, İstanbul.
- PIERSON, Christopher (2000), **Modern Devlet**, Dilek HATTATOĞLU, (Çev), Berdan Matbaası, 1. Baskı, İstanbul.
- ROBERTSON, Roland (1999), **Küreselleşme ve Toplum Kuramı ve Küresel Kültür**, Ümit Hüsrev Yolsal, (Çev.), Bilim ve Sanat Yayınları, 1. Baskı, Ankara.

- SADAK, Murat (2005), Avrupa Birliği ve Türkiye İlişkileri Bağlamında Avrupa Anayasası Üzerine Genel Bir Değerlendirme, **Maltepe Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi**, Şefik Matbaası, İstanbul.
- SALUR, Hüseyin (2006) , Küreselleşme Bağlamında Din ve Terörizm, Yüksek Lisans Tezi, **Çukurova Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü**, Adana.
- SARIBAY, Ali Yaşar (1991), Yurttaşlık ve Katılımcı Demokrasi, **Birikim Dergisi**, Sayı:32, İstanbul.
- SMİTH, M. (1996), '**The European Union and a Changing Europe: Establishing the Boundaries of Order**', **Journal of Common Market Studies**, Number:34, (Akt.), Adres Publications, Ankara.
- ŞİMŞEK, Ufuk ve Selçuk Ilgaz (2007), Küreselleşme ve Ulusal kimlik, **Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi**, Erzurum.
- T.C. Anayasası**, Md. 90 (ek cümle: 7.5.2004- 5170/7md).
- TAŞDEMİR, Hakan ve Hasan Demir (2002), Avrupa Birliği Temel Haklar Şartı, **Ankara Avrupa Çalışma Dergisi**, Cilt:2, Sayı:3, Ankara
- TC. Başbakanlık Dış Ticaret Müsteşarlığı (2007), **Avrupa Birliği ve Türkiye**, DTM AB Genel Müdürlüğü Yayınları, 6. Baskı, Ankara.
- TEKİNALP, Ünal ve Gülören Tekinalp (2000), **Avrupa Birliği Hukuku**, Beta Yayınevi, 2. Baskı, İstanbul.
- TEZCAN, Ercüment (2002), **Avrupa Birliği Hukukunda Birey**, İletişim Yayınları, İstanbul.
- TEZCAN, Ercüment (2004), Avrupa Birliği Anayasasının Doğuşu ve Öngördüğü Yenilikler, **Avrasya Dosyası**, ASAM, Cilt:10, Sayı:2, Ankara.
- TEZCAN, Ercüment (2005), **Avrupa Birliği Kurumlar Hukuku**, Uşak Yayınları, 2. Baskı, Ankara.
- TİMUR, Taner (2000), **Küreselleşme ve Demokrasi Krizi**, İmge Kitapevi, 2. Baskı, Ankara.
- Türk Parlamenter Birliği, **Avrupa Siyasi Kuruluşlarında Parlamenterliğin Boyutları Konulu Panel**, 24 Ocak 2000.
- Türkiye Bankalar Birliği**, Euro'ya Dönüşüm Hazırlıkları, Haziran 2001.
- ÜLGER, İrfan Kaya (2003), **Avrupa Birliği El Kitabı**, Seçkin Yayınları, 1. Baskı, Ankara.
- ÜLGER, İrfan Kaya (2005), **Avrupa Birliği'nin ABC'si**, Sinemis Yayınları, 3. Baskı, Ankara.
- ÜSTEL, Füsün (1999), **Yurttaşlık ve Demokrasi**, Dost Yayıncılık, 1. Baskı, Ankara
- WALLERSTEİN, Immanuel (2003), **Bildiğimiz Dünyanın Sonu**, Tuncay Birkan, (Çev.), Metiz Yayınları, 2. Baskı, İstanbul.
- YİĞİT, Ali (2000), Avrupa'nın Sınırları ve Türkiye'nin Avrupa'ya Göre Konumu, **Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi**, Cilt:10, Sayı:2, Elazığ.

YİĞİT, Dilek (2004), **Avrupa Birliği Anayasası ve Kurumsal Yapı Reformu**, Hazine Müsteşarlığı Matbaası, Ankara.

YÜZBAŞIOĞLU, Necmi (2000), Avrupa Ortak Değerleri ve Avrupa Anayasası'nın Temel Taşları, **Türk Parlamenter Birliği Yayınları**, Ankara.

DİZİN

A

- AİHS 3, 61, 65, 72, 73, 102
 Amsterdam Antlaşması... 15, 24, 25, 62, 89
 Avrupa Birliği ... 1, 2, 3, 4, 5, 6, 7, 8, 13, 15, 16, 17, 20, 22, 24, 25, 26, 28, 29, 30, 33, 34, 35, 36, 37, 38, 39, 40, 41, 42, 44, 47, 49, 50, 51, 55, 57, 61, 63, 67, 68, 70, 72, 73, 74, 75, 76, 77, 82, 83, 84, 85, 86, 87, 88, 89, 90, 91, 93, 94, 95, 98, 99, 100, 101, 103
 Avrupa Birliği Anayasası.. 3, 36, 41, 50, 57, 75, 86, 87, 90, 91, 103
 Avrupa Birliği Kimliği . 4, 15, 17, 22, 30
 Avrupa Konseyi 2, 6, 40, 45, 46, 50, 51, 52, 53, 54, 58, 59, 63, 72, 73, 100
 Avrupa Parlamentosu 23, 24, 25, 26, 40, 41, 42, 46, 51, 52, 55, 56, 57, 59, 60, 62, 63, 65, 70, 71, 72, 73, 77, 85, 88, 89, 99
 Avrupa Toplulukları.... 8, 16, 33, 34, 51, 56, 57, 61, 66, 67, 68, 71, 83, 89, 95

B

- Bakanlar Konseyi 40, 50, 51, 52, 53, 54, 60, 71, 72, 88
 Birlik . 1, 2, 3, 34, 35, 36, 37, 38, 42, 44, 45, 50, 52, 53, 54, 58, 59, 60, 65, 66, 71, 72, 74, 76, 82, 85, 88, 89, 90, 93, 94, 95, 96, 97, 98, 99, 100, 103
 Birlik Hukuku 35, 36, 95, 96, 97, 98

H

- Hükümetlerarası Konferans... 41, 43, 45, 46, 47, 49, 53, 56, 57, 58, 59, 62, 70, 96

K

- kamusal alan 25, 30, 31, 87
 kimlik. 3, 8, 9, 10, 11, 12, 14, 15, 16, 21, 22, 23, 26, 28, 29, 31, 75, 76, 77, 80, 88, 93, 101, 103
 komisyon 24, 25, 66
 kurultay..... 42, 101
 küreselleşme 17, 18, 19, 20, 21

M

- Maastricht.. 8, 15, 16, 23, 24, 25, 37, 39, 50, 56, 62, 66, 83, 85, 88, 89, 99
 Maastricht Antlaşması . 8, 15, 16, 23, 25, 37, 51, 62, 66, 83, 85, 88, 89, 99

T

- Temel Haklar Şartı 42, 45, 61, 62, 63, 64, 65, 73, 74, 89

U

- ulus devlet 10, 13, 19, 20, 21, 24, 28, 36, 80, 82, 84, 86, 88, 99, 100, 101, 103

Y

- yurttaşlık .. 75, 79, 80, 81, 82, 83, 84, 85, 86, 87, 88, 91

